

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EBTAD

EĞİTİM BİLİMLERİ
TEMATİK ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ

THE JOURNAL OF THEMATIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES

YIL 2024
YEAR 2024

CİLT 1
VOLUME 1

SAYI 1
ISSUE 1

EBTAD

e-ISSN: 3062 - 1046

DERGİPARK

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ebta>

Sahibi Owner

Tuba GÜLTEKİN, DEU Buca Eğitim Fak., İzmir Tuba GÜLTEKİN, DEU Buca Faculty of Educ., İzmir

Editörler Editors

Raziye ÇAKICIOĞLU OBAN, DEU Buca Eğitim Fak., İzmir Raziye ÇAKICIOĞLU OBAN, DEU Buca Faculty of Educ., İzmir
Esra USLU, DEU Buca Eğitim Fak., İzmir Esra USLU, DEU Buca Faculty of Educ., İzmir

Alan Editörleri Editors in Chief

Banu ÇULHA ÖZBAŞ, DEU Buca Eğitim Fak., İzmir Banu ÇULHA ÖZBAŞ, DEU Buca Faculty of Educ., İzmir
Yurdagül KILIÇ GÜNDÜZ, DEU Buca Eğitim Fak., İzmir Yurdagül KILIÇ GÜNDÜZ, DEU Buca Faculty of Educ., İzmir
Tuba BAĞATARHAN, DEU Buca Eğitim Fak., İzmir Tuba BAĞATARHAN, DEU Buca Faculty of Educ., İzmir
Derya Durusu EMEK SAVAŞ, DEU Buca Eğitim Fak., İzmir Derya Durusu EMEK SAVAŞ, DEU Buca Faculty of Educ., İzmir
Ebru İKİZ, DEU Buca Eğitim Fak., İzmir Ebru İKİZ, DEU Buca Faculty of Educ., İzmir

Yayın Kurulu Editorial Board Members

Firdevs SAVI ÇAKAR, Dokuz Eylül Üniversitesi Firdevs SAVI ÇAKAR, Dokuz Eylül University
Sebahat Sevgi UYGUR, Dokuz Eylül Üniversitesi Sebahat Sevgi UYGUR, Dokuz Eylül University

Dergi Kurulu Journal Board

Fatih BAŞBUĞ, Akdeniz Üniversitesi Fatih BAŞBUĞ, Akdeniz University
Aslı YURTTAŞ, Kafkas Üniversitesi Aslı YURTTAŞ, Kafkas University

Mizanpaj Layout

Naile ÖYKÜ MUSLU, DEU Buca Eğitim Fak. İzmir Naile ÖYKÜ MUSLU, DEU Buca Faculty of Educ., İzmir
Erim CANTÜRK, DEU Buca Eğitim Fak. İzmir Erim CANTÜRK, DEU Buca Faculty of Educ., İzmir
Kenan ÖZEN, DEU Buca Eğitim Fak. İzmir Kenan ÖZEN, DEU Buca Faculty of Educ., İzmir

Bilgi İşlem Sorumlusu / Teknik Sorumlu IT / Technical Support

Hakan ERKAN, DEU Buca Eğitim Fak. Hakan ERKAN, DEU Buca Faculty of Educ., İzmir

© Dokuz Eylül Üniversitesi 2024

Haziran ve Aralık aylarında yayınlanan hakemli bir dergidir.

A refereed journal published in June and December.

Tüm hakları saklıdır. EBTAD 'ta çıkan makalelerin hiçbir parçası, yazılı izin alınmadan kullanılamaz. Dergide yayınlanan makalelerin içeriğinden ve etik kurallara uygunluğundan yazarlar sorumludur.

All Rights Reserved. No part of the EBTAD articles may be used without written permission. The writers are responsible for the content of the articles published in the journal and for their compliance with ethical rules.

İçindekiler / Contents

Editörlerden/ Editorial

iii

viii

Bu Sayının Hakemleri/ List of Referees

ix

Araştırma Makalesi/ Research Article 1	Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde İstanbul Depremleri Istanbul Earthquakes in Evliya Çelebi's Book of Travels	Erim CANTÜRK, Beyza KÖKSAL, ve Büşra YALÇIN	1-15
Araştırma Makalesi/ Research Article 2	Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Çevre İçerikli Metinlerin İncelenmesi Examination of Environmental Texts in Secondary School Turkish Textbooks	Nevin AKKAYA, Devrim Sıla KARA, ve Hakan ÇIVĞIN	16-29
Araştırma Makalesi/ Research Article 3	Türkiye'de Doğal Bitki Örtüsünün İklim Tiplerinin Belirlenmesindeki Önemi Importance of Natural Vegetation Cover in Determination of Climatic Types in Türkiye	İbrahim ATALAY, Hatice ÇİFTÇİ, ve Sevda ALTUNBAŞ	30-62
Araştırma Makalesi/ Research Article 4	İzmir Körfezi'nde Ekosistem Bütünlüğünü Tehdit Eden Kirlilik ve Kıyı Değişimi Pollution and Coastal Change Threatening Ecosystem Integrity in the Gulf of İzmir	Nigar CANBULAT, Sevda COŞKUN, ve Mücahit COŞKUN	63-81
Araştırma Makalesi/ Research Article 5	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Medya ve Değerler Eğitimi Üzerine Görüşleri: Bitlis-Ahlat Örneği Üzerine Nitel Bir Araştırma The Opinions of Social Science Teachers on Social Media and Values Education: A Qualitative Research on the Case of Bitlis-Ahlat	Yüksel ASLAN ve Emine TEYFUR	82-100
Research Article/ Araştırma Makalesi 6	Sanatta Kimlik ve İnsan Doğası Kavramının Sosyal Algıda Yorumlaması: Kiki Smith Örneği Interpretation of the Concepts of Identity and Human Nature in Social Perception in Art: The Example of Kiki Smith	Uğur KARA	101-114

Editörlerden

Değerli Okuyucular,

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi'nin ilk sayısını sizlerle buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Bu yolculuğa, çağın dinamiklerine uyum sağlayarak bilgiye katkı sunma ve bilimsel araştırmaların yayılmasını destekleme misyonuyla başladık. Bu ilk sayıda sosyal bilimler, sanat ve eğitim gibi çeşitli disiplinlerden makalelerle sizlerin karşısındayız. Yayınlarımızda akademik niteliğin korunması ve etik ilkelere bağlılık önceliğimizdir. Her bir makale, alanında uzman hakemlerimizin titiz değerlendirme süreçlerinden geçmiştir. Bu vesileyle özverili katkıları için yazarlarımıza ve hakem kurulumuza teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Dergimiz, disiplinler arası etkileşimleri destekleyen, yenilikçi ve çözüm odaklı bir akademik platform olma hedefini gütmektedir. Bu sayıda, farklı alanlardan gelen çalışmalara yer vererek, hem alana özgü hem de disiplinlerarası yaklaşımları bir araya getirmeyi amaçladık. Yayınlanan makalelerimiz, bilimin ışığında bilgi birikimine katkı sağlama, eleştirel düşüncüyü geliştirme ve toplumsal faydaya hizmet etme kaygısıyla hazırlanmıştır.

Dergimizin çıktılarını daha geniş bir kitleye ulaştırabilmek ve bilimsel tartışma alanlarını zenginleştirmek adına siz değerli okuyucularımızın görüş ve önerilerini önemli buluyoruz. Akademik çevrelerden gelen geri bildirimler, dergimizin gelişim sürecinde bizlere rehberlik edecektir. Dergimizin ilk sayısını sizlere sunarken, bilimsel birikimi yaymak ve geleceğe taşımak adına birlikte yürüteceğimiz bu yolculukta, katkı ve desteklerinizin süreceğini dileriz. Nice yeni sayılarda buluşmak dileğiyle...

Saygılarımla...

Editörler Kurulu Adına
Prof. Dr. Raziye Çakıcıoğlu Oban

Bu Sayının Hakemleri / List of Referees
(Cilt 1 - Sayı 1 - Aralık 2024) (Volume 1 - Issue 1 - December 2024)

Prof. Dr. Duran Aydınöz, Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. İsa Cürebal, Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Bilge Bağcı Ayrancı, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah Soykan, Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Erol Sözen, Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Deniz, Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Mazhar Bal, Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Ezgi Tokdil, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Doç. Dr. Aşkıım Bahadır, Osmaniye Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz Keskin, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tolga Korkusuz, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Aytaç, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

DEÜ. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 35150, Buca/ İzmir, (Turkey).
Tel: +90 (0) 232 301 25 03; Fax: +90 (0) 232 420 60 45
web: <http://dergipark.org.tr/ebtad>
e-mail: editorebtad@gmail.com

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 1-15.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 1-15.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde İstanbul Depremleri

Istanbul Earthquakes in Evliya Çelebi's Book of Travels

Sayfa | 1

Erim CANTÜRK, Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, erim.canturk@deu.edu.tr, [0000-0001-7610-4533](https://doi.org/10.1501/0000000176104533)

Beyza KÖKSAL, Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, beyza.koksal@deu.edu.tr, [0000-0002-9044-1023](https://doi.org/10.1501/0000000290441023)

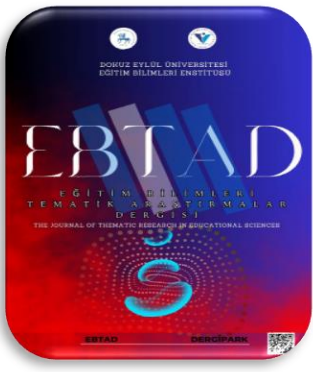
Büşra YALÇIN, Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, busra.yalcin@deu.edu.tr, [0000-0003-3180-4215](https://doi.org/10.1501/0000000331804215)

Geliş tarihi- Received: 13 Kasım 2024
Kabul tarihi- Accepted: 28 Kasım 2024
Yayın tarihi- Published: 16 Aralık 2024

Bu makale, 19-22 Eylül tarihlerinde düzenlenen VI. Uluslararası Coğrafya Eğitimi Kongresi'nde "Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde İstanbul Depremleri" başlığı ile sunulan sözlü bildirden üretilmiştir.

Cantürk, E., Köksal, B. ve Yalçın, B. (2024). Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde İstanbul depremleri. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1 (1), 1-15.

Öz. Seyahatnameler, yazarlarının gezip gözlemlediği yerlerin tarihi, coğrafyası, kültürü başta olmak üzere sosyal ve ekonomik yönleriyle okuyucuya izlenimlerini aktardığı yazılı eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. 17. yüzyılın önemli seyyahlarından biri olan Evliya Çelebi, Avrupa'dan Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir coğrafyayı kapsayan 10 ciltlik seyahatnamesinde, seyahat ettiği yerlerin o dönemdeki özelliklerini ve tarihini detaylıca tasvir ederek izlenimlerini aktarmıştır. Bu çalışmanın amacı ise Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde İstanbul'un anlatıldığı 1. Cildi içerisinde yer alan depremleri incelemektir. Çalışmadan elde edilen veriler literatür taraması yöntemiyle toplanmış ve veriler doküman analizine tabi tutularak çözümlenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinin 1.cildinde, tarihte gerçekleşen İstanbul depremleri kronolojik olarak sıralanmış, kaynaklarda bilinirliği kesin olan depremler ile karşılaştırılmış ve etkileri ortaya konmuştur. Çelebi eserinde yıkıcı ve geniş etki boyutuyla karşımıza çıkan bu depremlerin tarih boyunca birçok defa meydana geldiğini aktarmıştır. Cilt içerisinde 4 farklı deprem tespit edilmekle beraber söz konusu depremlerin tarihlerine, sosyal yaşama etkilerine, tahribatlara ve yapılan tamiratlarına değinilmiştir. Resmi kayıtlarda bulunan İstanbul depremleri karşılaştırıldığında özellikle "Küçük Kıyamet" olarak bilinen 1509 İstanbul depremine Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde de yer verildiği görülmüştür. Bu bağlamda seyahatnamelerin, tarih boyunca yaşanan doğal afetlere dair tarihi, sosyal ve coğrafi bilgiler açısından önemli bir veri kaynağı oluşturabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: "Evliya Çelebi", "Seyahatname", "Doğal Afetler", "İstanbul", "Deprem".

Abstract. Book of Travels appear as written works in which the authors convey their impressions to the readers about the history, geography, culture, and social and economic aspects of the places they visit and observe. Evliya Çelebi, one of the important travelers of the 17th century, conveyed his impressions by describing in detail the characteristics and history of the places he visited in that period in his 10-volume book of travel, which covers a wide geography from Europe to North Africa. This study aims to examine the earthquakes in the 1st Volume of Evliya Çelebi's book of travel, where Istanbul is described. The data obtained from the study were collected using the literature review method and analyzed using document analysis. As a result of the investigations, in the first volume of Evliya Çelebi's Book of Travel, the Istanbul earthquakes that took place in history were listed chronologically, compared with the earthquakes that are known in the sources, and their effects were revealed. In his work, Çelebi stated that these earthquakes, which are destructive and have a wide impact, have occurred many times throughout history. Four different earthquakes have been identified, and their dates, impacts on social life, damages, and subsequent repairs have been mentioned. When the Istanbul earthquakes in official records are compared, it is seen that the 1509 Istanbul earthquake, known as the "Little Apocalypse", was also included in Evliya Çelebi's book of travel. In this context, it has been concluded that book of travels can constitute an important data source in terms of historical, social, and geographical information about natural disasters throughout history.

Keywords: "Evliya Çelebi", "Travel Book", "Natural Disasters", "Istanbul", "Earthquake".

Extended Abstract

Introduction. Book of travels are written works in which the authors convey their impressions to the reader about the history, geography, culture, and social and economic aspects of the places they visited and observed. Book of travels have responded to people's need to discover unknown geographical places and get to know new places for various purposes by being curious about other countries (Maden, 2008). Evliya Çelebi, one of the important travelers of the 17th century, conveyed his impressions by describing in detail the characteristics and history of the places he visited in that period in his 10-volume book of travel, which covers a vast geography from Europe to North Africa. Evliya Çelebi's journey, which started in Istanbul in 1630, continued until he died in 1681.

In the first volume of the Book of Travel, the history of Istanbul and the Ottoman Empire after the conquest and the historical buildings, recreation areas, vineyards, gardens, and baths of Istanbul are described (Kahraman, 2024). This study aims to examine the earthquakes in the 1st Volume of Evliya Çelebi's book of travel, where Istanbul is described. Evliya Çelebi stated in his work that these earthquakes, which are destructive and have a broad impact, have occurred many times throughout history. 4 different earthquakes are mentioned in Volume 1. The dates of the earthquakes in question and their effects on social life, destructions, and repairs were mentioned.

Method. A qualitative research method was used in the study, a literature review was conducted, and the data obtained by examining Evliya Çelebi's Book of Travel, written by Seyit Ali Kahraman in modern Turkish, as the data source, was analyzed by document analysis. "Document review includes the analysis of written materials containing information about the phenomenon or phenomena that are targeted to be investigated." (Yıldırım & Şimşek, 2018)

Results. When AFAD and Kandilli Observatory and Earthquake Research Institute Historical Earthquakes records were examined, no record was found regarding the first earthquake mentioned. However, according to Weismantel (1891), 584 earthquakes occurred in Istanbul between 500 BC and 1890 AD. According to Evliya Çelebi, it was stated that the effects of the earthquakes in Istanbul were taken into consideration and precautions were taken during the construction of Hagia Sophia. Another earthquake mentioned is the 1462 earthquake. Evliya Çelebi stated that a church was destroyed in this earthquake and the Fatih Mosque was built in its place. It is thought that the previously ruined church in the area where the Fatih Mosque was built before its construction was the Havariyyün Church (Yerasimos, 1999; cited in İlter, 2018). The church used as the patriarchate center between 1454-1456 was demolished, and Fatih Mosque (1463-1471) was built (İlter, 2018). According to the Kandilli Observatory and Earthquake Research Institute Historical Earthquakes records and Francis (1947, cited in Soysal et al., 1981), it was stated that an earthquake with a magnitude of 9 occurred in 1462. The last earthquake reported by Evliya Çelebi was during World War II. It is estimated that the 1509 earthquake, known as the "Little Apocalypse", occurred between the years of Bayezid's reign (1481-1512).

Discussion and Conclusion. In the first volume of Evliya Çelebi's book of travel about Istanbul, various information was obtained about 4 different earthquakes that took place throughout the history of Istanbul. When the information given by Evliya Çelebi is examined, it is seen that these earthquakes

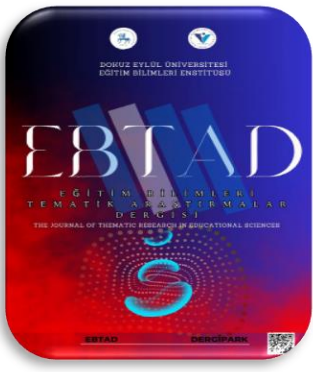
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 1-15.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 1-15.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Sayfa | 4

occurred in 129 BC; Inferences have been made that it took place in 571 A.D., 1462, and 1509, but 129 B.C.; No precise data could be found for the earthquakes of 571 A.D. and 1462. The 1509 earthquake that the information indicates coincides with official data. Based on the information given in the book of travel, it is understood that Istanbul has experienced many earthquakes throughout its history and has been exposed to their devastating effects. It is seen that precautions were taken in constructing various historical monuments in Istanbul, considering the destructive effects of earthquakes. It has been concluded that book of travels are important data sources for detecting natural disasters and examining them from a historical, geographical, and social perspective. Other volumes of Evliya Çelebi's Travelogue should also be examined specifically for earthquakes. Book of travels can be researched in terms of different natural disasters and earthquakes. Data presented in the travelogue, which are uncertain, should also be examined specifically. The accuracy of natural disasters mentioned in the Book of Travels can be determined and used as an important data source to examine them from historical, geographical, and social perspectives.

Giriş

TDK'ye göre seyahatname "Bir yazarın gezip gördüğü yerlerden edindiği bilgi ve izlenimlerini anlattığı eser" olarak tanımlanmaktadır. Türk İslam Ansiklopedisi ise seyahatnameyi; Arapçada "gezmek, gezi" anlamına gelen seyâhat (siyâhât) ile Farsçada nâme yani risale veya mektup anlamına gelen sözcüklerden oluşan bir ifade olarak tanımlamıştır. Seyahatnameler, yazarlarının gezip gözlemediği yerlerin tarihi, coğrafyası, kültürü başta olmak üzere sosyal ve ekonomik yönleriyle okuyucuya izlenimlerini aktardığı yazılı eserlerdir. Bu eserler, insanların coğrafi alanda Dünyada bilinmeyen yerleri keşfetme ve diğer ülkeleri merak ederek yeni yerleri çeşitli amaçlarla tanıma ihtiyacına cevap vermiştir (Maden, 2008).

Seyahatname, kitaplara ayrılmakla birlikte, kurgusal açıdan bir bütünlük taşır. Eserde yazarın, seyyah ve anlatıcı olarak merkezde bulunması, kitaplar arasında doğal bir bağ kurulmasını sağlar. Bunun yanı sıra, olay zincirlerinin farklı kitaplarda birbirine bağlı olarak devam etmesi; yazarın verdiği bilgilere, yaşadığı olaylara ve gördüklerine önceki ve sonraki kitaplarda yapılan göndermeler, eserin bütüncül bir yapı içinde yazıldığını gösterir (Tezcan, 2009, s. 116).

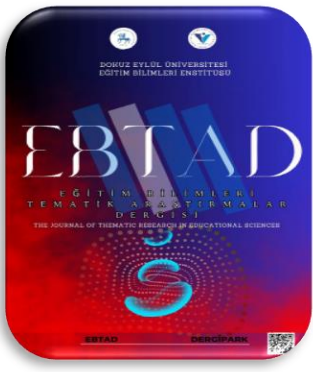
Seyahatnameler yalnızca gezilip görülen yerlere dair bizlere bilgi vermekle kalmaz aynı zamanda toplumu etkileyen olaylara dair döneme de ışık tutar. Bu bağlamda, seyyahların üzerinde durduğu bir diğer nokta toplumsal hayatı etkileyen önemli olaylardır. Bu olaylar kimi zaman siyasi ve askeri gelişmeler ve bunlara bağlı olarak yaşanan sorunlar olabileceği gibi, veba ve kolera gibi salgınlar ile bunların şehirlerde yarattığı yıkımlar da olabilir. Ayrıca, şehirler üzerinde derin etkiler bırakan yangın ve depremler de seyyahların aktardığı konular arasındadır (Yılmaz, 2013).

Seyahatname türünün en önemli yapıtlarından biri olan Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi bir diğer adıyla Seyahatler Kitabı olarak adlandırılan kitapta hem Osmanlı İmparatorluğu'nun ve çevresinin kapsamlı anlatımı, hem de yazarın kırk yılı aşkın seyahatlerinin kaleme alınışı ile bugün önemli bir panorama olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'un ele alındığı birinci kitabı aynı zaman da Evliya Çelebi'nin doğduğu şehrinin rehber kitabı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Diğer kitapları ise Evliya'nın gezip gördüğü yerleri ve seyahatlerinde edindiği bilgileri kaleme alışı açısından büyük önem taşımaktadır (Dankoff, 2010).

Evliya Çelebi'nin kaleme aldığı Seyahatname, yazarın seyahatlerine göre zaman dizinsel sırayla düzenlenmiş kitaplardan oluşmaktadır (Tezcan, 2009, s. 116). Bu kitaplar 10 ciltten meydana gelmekle beraber çeşitli ülkelere ve şehirlere yapılan seyahatlerin anlatıldığı yazılı eserler olarak ön plana çıkmaktadır. Gezilen ve kitaplara konu edinen şehir, ülke ve bölgeler ile kitap ciltleri sırasıyla şu şekilde belirtilmektedir:

1. İstanbul
2. Karadeniz, Gürcistan ve Doğu Anadolu
3. Orta Anadolu, Suriye, Filistin, Balkanlar
4. Doğu ve Güneydoğu Anadolu, İran
5. İran, Balkanlar ve Trakya
6. Sırbistan, Macaristan, Romanya

7. Almanya (/Avusturya), Macaristan, Kırım, Dağistan, Kafkasya
8. Kırım, Yunanistan ve Arnavutluk
9. Batı Anadolu, Güney Anadolu, Şam, Mekke, Medine
10. Kahire, Nil Yolculuğu

Toplamda 10 ciltten oluşan Seyahatnamenin birinci cildinde İstanbul'un tarihi yapıları, mesire yerleri, bağları, bahçeleri ve hamamlarının yanı sıra İstanbul'un ve fetihten sonra Osmanlı Devleti'nin tarihi anlatılmaktadır (Kahraman, 2024). Haliç'te doğan ve sultanın sarayında yetişen Evliyâ için İstanbul, imparatorluğun olduğu kadar kendi dünyasının da merkezidir (Dankoff, 2006, s. 7). 17. yüzyılın önemli seyyahlarından biri olan Evliya Çelebi, Avrupa'dan Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir coğrafyayı kapsayan 10 ciltlik seyahatnamesinde, seyahat ettiği yerlerin o dönemdeki özelliklerini ve tarihini detaylıca tasvir ederek izlenimlerini aktarmıştır.

Evliya Çelebi'nin 1630'da İstanbul'da başlayan seyahati, yaşamının sona erdiği 1681 yılına kadar sürmüştür. 70 ila 74 yıl yaşadığı öne sürülen yazar; kuyumcu çırağı, saray hizmetlisi, asker, diplomat, âlim, müezzin, yazar, şarkıcı, müzisyen ve hepsinin ötesinde bir gezgin olarak bilinmektedir (Freely, 2003). Seyahatnamesinin ilk kitabının tamamını, sevgiyle "Müslümanlarla dolu" anlamına gelen "İslam-bol" olarak andığı bu kente ayırmıştır. Bu cilt, İstanbul'un o dönemdeki durumunu en iyi yansıtan zengin bir kaynaktır. İstanbul'daki büyük yapıları, derviş gruplarını, el sanatçıları ve onların örgütlenmelerini ayrıntılı biçimde anlatan başka bir kaynak yoktur (Köhler, 1989).

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde, toplumu ekonomik ve sosyolojik gibi birçok açıdan etkileyen doğal afetlerden biri olan depremlere değinildiği görülmüştür. Çelebi, yaşadığı dönemde görülen doğal afetler hakkında bilgiler vermekle beraber depremin yıkıcı etkilerine de değinerek İstanbul'un bu depremlerden ne derece etkilendiğine de ayrıca değinmiştir (Çelik & Çetin, 2019).

Seyahatnamede yer alan depremlerin bu çalışmada tespit edilmesi, İstanbul ve çevresinin geçmişte yaşamış olduğu doğal afetlere ışık tutmakla beraber doğal afetlere karşı farkındalık yaratmak ve tedbir almak açısından oldukça önemlidir. Evliya Çelebi eserinde, yıkıcı ve geniş etki boyutuyla karşımıza çıkan bu depremlerin tarih boyunca birçok defa meydana geldiğini aktarmıştır. 1. Cilt içerisinde 4 farklı depremden bahsedilmiştir. Söz konusu depremlerin tarihlerine, sosyal yaşama etkilerine, tahribatlara ve yapılan tamiratlarına değinilmiştir.

Bu bakımdan Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde İstanbul depremlerine ne düzeyde yer verildiği sorusu ortaya çıkmaktadır ve bu çalışmanın amacı Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde İstanbul'un anlatıldığı 1. cildi içerisinde yer alan depremleri incelemektir. Bu amaçla "Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde İstanbul depremlerine ne düzeyde yer verilmiştir" sorusuna bu çalışmada cevap aranmıştır.

Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, literatür taraması yapılmış ve veri kaynağı olarak Seyit Ali Kahraman'ın günümüz Türkçesiyle kaleme aldığı Evliya Çelebi Seyahatnamesi eseri incelenerek elde edilen veriler doküman incelemesine tabi tutularak çözümlenmiştir.

Cantürk, E., Köksal, B. ve Yalçın, B. (2024). Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde İstanbul depremleri. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1 (1), 1-15.

“Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.” (Yıldırım ve Şimşek, 2018) Bu materyaller yazılı materyaller (kitap, dergi, gazete, magazin, arşiv, mektup, günlük, resmi yayın ve istatistikler vb.) olabileceği gibi konu ile ilgili film, video veya fotoğraflar şeklinde olabilir. Hangi dokümanların analiz edileceğini ise araştırma problemi doğrultusunda karar verilir (Cansız Aktaş, 2019, s.126)

Bulgular

Yapılan doküman incelemesi sonucunda Evliya Çelebi Seyahatnamesinin 1. cildinde toplamda 4 farklı depremden bahsettiği tespit edilmiş ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

“İskender, İstanbul’u tamir edip İrem’e benzettikten sonra ömrü vefa etmeyip Hz. Peygamber’in doğumundan 882 önce vefat etti. Daha sonra Peygamberimizden 700 yıl önce büyük bir deprem olup İstanbul’un baştan başa duvarları, tapınakları ve bütün yapıları yıkıldı ve içindeki yüzbinlerce inançsız insanlar öldü. Böylece Makedon şehri 40 yıl harap ve toprak içinde kaldı.” (Evliyâ Çelebi, 2024, s.17)

Evliya Çelebi’nin İstanbul’u anlattığı seyahatnamesinin 1. cildinde depremlere değindiği ilk bölüm Büyük İskender’in İstanbul’u tamir ettirdiğinden bahsettiği ve Hz. Muhammed’in doğumundan 700 yıl önce İstanbul’da büyük bir depremin gerçekleşmesini tasvir ettiği bölümdür. Çelebi’nin verdiği tarihten bu depremin M.Ö 129 yılında gerçekleşmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bahsi geçen depreme dair AFAD ve Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü’nün tarihsel depremler kayıtları incelendiğinde herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Weismantel (1891), İstanbul’da M.Ö 500 ile M.S 1890 yılları arasında 584 depremin gerçekleştiğinden bahsetmiştir ancak söz konusu M.Ö 129 depreminin Weismantel’in bahsettiği 584 depremden biri olup olmadığı teyit edilememiştir.

“...Ayasofya’nın yapımına başladılar. Önce yere büyük çukur temel açıp tam bir ay temeline has kurşunu eritip büyük nehir gibi akıtıp önce yere kurşun temel bıraktılar. Onun üzerine bin bir yüksek sütunlar üzerine kemerler ve tonoz kubbeler inşa ettiler ki altı su sarnıcı olup rahmet suyu ile dopdolu olan ve İstanbul’da büyük depremler olduğundan bütün binaların temelini boş edip depremden emin olmak düşüncesiyle Ayasofya’nın en alt katını sarnıç ettiler.” (Evliyâ Çelebi, 2024, s.20).

Evliya Çelebi’nin depremden bahsettiği bir diğer bölüm ise Ayasofya’nın yapım sürecini anlattığı kısımdır. Evliya Çelebi’nin aktardığına göre Ayasofya’nın yapımı aşamasında İstanbul’da yaşanan depremlerin etkilerinin göz önünde bulundurulduğu ve depremlere yönelik çeşitli önlemlerin alındığı anlaşılmaktadır.

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 1-15.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 1-15.
Araştırma Makalesi / Research Paper

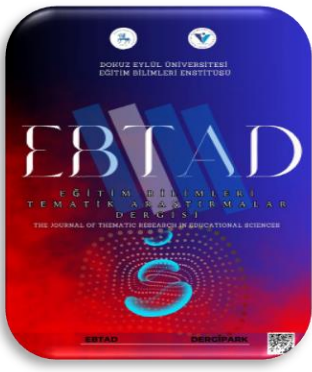
Şekil 1. Çemberlitaş Sütunu

Şekil 1’de görülen Çemberlitaş Sütununun orijinalinde Konstantinopolis’in yeniden kuruluşunu temsil eden fakat günümüze ulaşamamış olan Constantinus’un heykelinin olduğu aktarılmaktadır (Freely, 2003).

“Konstantin’in Tavukpazarı’ndaki bin parça sütunudur ki kırmızı renkli zımpara taşından yapılmış yuvarlak bir direktir. Boyu 100 arşındır bu da Peygamber efendimizin doğduğu pazartesi gecesi depreminden zarar görmüştür. Ustalar eski İstanbul demirinden adam uyluğu kalınlıkta demir kemerlerle bu tılsımlı direği kırk adet yerinden sarmışlar, hala ayakta ve sabit durur.” (Evliyâ Çelebi, 2024, s.44).

Evliya Çelebi’nin İstanbul’u ve tarihini anlatmaya devam ettiği bölümde Konstantin Sütunu’ndan (diğer adıyla Çemberlitaş Sütunu) ve yapısal özelliklerinden söz etmiştir. Sütunun Hz. Muhammed’in doğduğu gece gerçekleşen bir depremde zarar gördüğünü ve daha sonra tamir edildiğini aktarmıştır. Evliya Çelebi’nin aktardığına göre bu deprem M.S 571 yılında gerçekleşmiştir fakat AFAD, Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü’nün tarihsel depremler kayıtları incelendiğinde bu tarihte İstanbul’da gerçekleşmiş bir deprem kaydına ulaşılammıştır.

“Bu yüksek cami ve benzersiz mabet, İstanbul şehrinin ta ortasında iki Karaman arasında bir yüksek yerde yapılmıştır. Eski zamanda bu güzel caminin yerinde (---) adlı kralın garip bir kilisesi vardı.

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 1-15.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 1-15.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Kayser ülkesinde Ayasofya'dan sonra öyle bir sanatlı yapı yapılmamıştı. Depremden yıkılınca Fatih Sultan Mehmed Gazi ayağının uğuruyla temelini yer altına kadar indirerek eski yapının adını sanını kaldırıp Mehmed Han Camii'ni yaptı.” (Evliyâ Çelebi, 2024, s.136).

Sayfa | 9

Evliya Çelebi'nin Fatih Camii tarihi ve yapımından söz ettiği bölümde İstanbul'da gerçekleşen bir diğer depreme değinilmiştir. Fatih Camii'nin yapıldığı alanda daha önce bir kilisenin var olduğunu aktaran Evliya Çelebi bu kilisenin depremden yıkıldıktan sonra Fatih Camii'nin aynı alana yapıldığını anlatmıştır. Fatih Camii'nin inşa edilmesinden önce yapıldığı alanda daha önce harap halde olan kilisenin Havariyyün Kilisesi olduğu düşünülmektedir (Yerasimos, 1999; akt. İlter, 2018). Ancak Kunter ve Ülgen (1939) kilisenin yerini tespit edecek herhangi bir kayıt ve arkeolojik delil bulunmadığı için kesin bir şey söylemenin mümkün olmadığını belirtmiştir.

1454-1456 yılları arasında patriklik merkezi olarak kullanılan kilisenin yıktırılarak Fatih Camii (1463-1471) inşa edilmiştir (İlter, 2018). Bu kilisenin 1456 yılına kadar patriklik merkezi olarak kullanıldığı ve Fatih Camii'nin de 1463 yılında yapımına başlandığı çalışmalarda ifade edilmiştir. Bu durum ve Evliya Çelebi'nin aktardığı bilgiler göz önünde bulundurulduğunda kilisenin 1456-1463 yılları arasında gerçekleşen bir depremden etkilenmiş olabileceği tahmin edilmektedir.

Tarih	Yer	Ölüm Sayısı	Yıkılan Binaların Sayısı	Yıkılan Binaların Alanı (km ²)	Yıkılan Binaların Hacmi (m ³)	Yıkılan Binaların Değeri (TL)
10 08 1114	Ceyhan,Antakya,Maras-(Tsunami)	36.5	35.5	IX		
1268	Kozan,Ceyhan-(60 000 deaths)	37.35	35.8	IX		
1268	Erzincan,Erzurum-(15 000 deaths)	39.75	40.4	IX		
08 08 1304	Rodos,Girit,Cyprus	36.5	27.5	X		
23 09 1344	Istanbul	41	29	IX		
03 1354	Gelibolu,Bolayir,Malkara	40.7	27	IX		
20 03 1389	Izmir ve Khios Island-(Tsunami)	38.4	26.3	IX		
1458	Erzincan,Erzurum-(32 000 deaths)	39.75	40.4	X		
1462	Istanbul	41	29	IX		
03 10 1481	Rodos,SW Anatolia-(Tsunami)	36	28	IX		
21 12 1482	Erzincan,Erzurum	39.75	39.5	IX		
18 08 1493	Istankoy Island	36.75	27	IX		
14 09 1509	Istanbul,Edirne-(13 000 deaths)	40.75	29	IX		

Şekil 2. Tarihsel Depremler Kayıtlarında 1462 Depremi. (“Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü”, 2024)

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 1-15.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 1-15.
Araştırma Makalesi / Research Paper

No.	Tarih G A Y	Zaman S D	Gözlemsel Olası Dışmerkez			Şiddet I ₀	V.K.	AÇIKLAMA	Kaynaklar
			Enlem (N)	Boylam (E)	Yer veya Etkilenen Alan				
482	19.05.1456	-	40.25	24.00	(Güney Halkidikiya Y. ada.)	VII	C1		1
483	1457	-	37.25	23.50	(Hydra Adası - Ege Denizi)	VIII	C1	1457 veya 1459 (1)	1
484	1458	-	39.75	40.40	Erzincan, Erzurum	X	A1	1457 (21), 1463 (16), 32.000 ölü (21)	8, 2, 6, 13, 18, 21
485	1462	-	41.00	29.00	İstanbul	IX	C1		9
486	15.03.1481	-	36.00	28.00	Rodos, Güneybatı Anadolu, Girit	VIII	B2	03.05.1461 (1,3), 12.05.1481 (1,2), I ₀ =IX (1)	1, 3, 2
487	23.04.1481	-	?	?	İstanbul	VIII	C1		10
488	03.10.1481	-	36.00	28.00	Rodos, Güneybatı Anadolu, Girit	IX	A3	18.12.1481 (3), Tsunami	1, 2, 3, 6, 8
489	21.12.1482	-	(39.75)	(39.50)	Erzincan, Erzurum	(IX)	A1	1483 (13), I ₀ =X (8)	16, 8, 2, 13, 18
490	18.10.1483	-	36.25	27.50	İstanbul, Kalymnos, Leros	(VIII)	B2	I ₀ =IX (1)	1, 2
491	1486	-	?	?	İstanbul	?	C3		12
492	06.01.1489	-	(41.00)	(29.00)	İstanbul	(VIII)	B1	1490 (1)	22, 23, 1
493	01.11.1490	-	(35.00)	(25.00)	Girit	X	B2	36.5 N (1), 27.0 E (1)	9, 1
494	24.04.1491	-	(35.10)	(33.40)	Lefkoşe, Limasol, Baf	IX	B1		2, 3
495	18.08.1493	-	36.75	27.00	İstanbul Adası	IX	A1	I ₀ =VII (8)	1, 8, 6, 2
496	01.07.1494	Akşam	35.50	25.50	(Erakleion - Girit)	(VIII)	C1		1
497	05.01.1495	-	(37.00)	(27.00)	Kalymnos ve Leros Adaları	(VI)	C1		2
498	1500	-	?	?	İstanbul	?	C3		12
499	1501	-	35.50	25.00	Girit	X	C1		1
500	1507	-	41.04	28.98	İstanbul	(VIII)	C1	1505 (8), I ₀ =VII (8)	8, 12
501	29.05.1508	-	35.50	25.00	Girit, Sakız	X	B1	28.05.1508 (9), 38.4 N (8), 26.1 E (8), I ₀ =VI (8)	2, 8, 9
502	1508	-	41.00	29.00	İstanbul	VI	B2		8, 27
503	14.09.1509	-	40.75	29.00	İstanbul, Edirne	IX	A1	13.000 ölü (2), Tsunami	5, 6, 11, 15

Şekil 3. Türkiye ve Çevresinin Tarihsel Deprem Kataloğunda 1462 Depremi. (Soysal H., Sipahioğlu S., Kolçak D. ve Altınok Y., 1981)

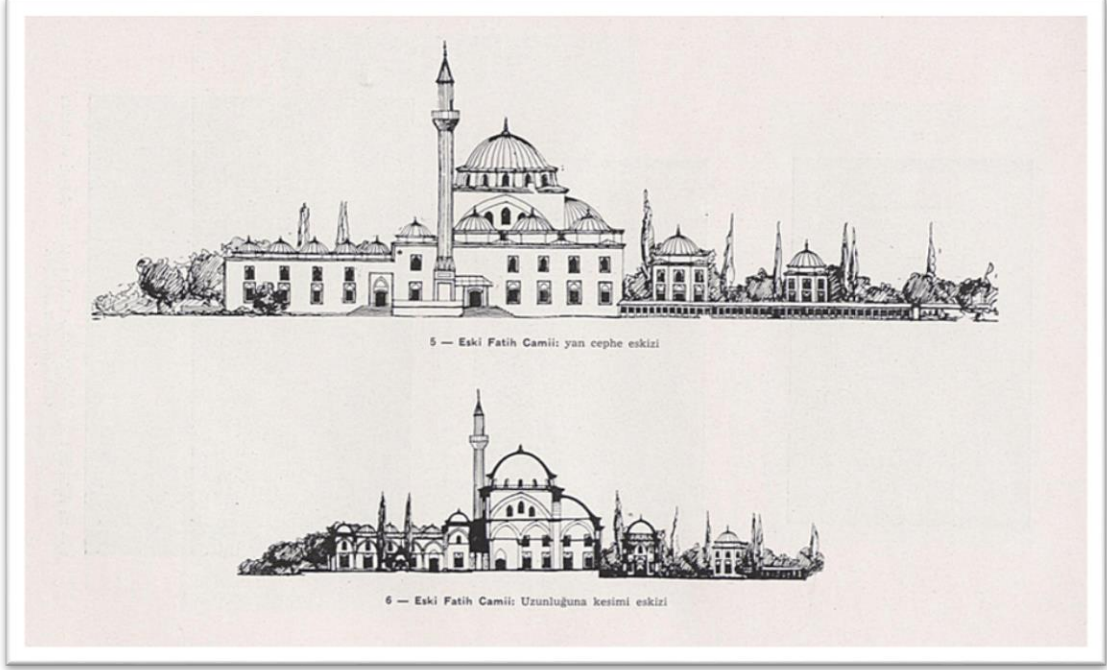
Kandıllı Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü tarihsel deprem kayıtları ve Francis (1947, akt. Soysal vd., 1981)'e göre 1462 yılında 9 şiddetinde bir deprem meydana geldiği ifade edilmiştir. Soysal vd. "Türkiye ve Çevresinin Tarihsel Deprem Kataloğu" isimli çalışmalarında 1462 yılında İstanbul'da 9 şiddetinde gerçekleşmiş olarak belirtilen depremin veri kaynağını "en az güvenilirlikli" ve "kaynak sayısı yetersiz" olan depremler arasında göstermiştir.

"Fatih, "Benim camiimi niçin Ayasofya kadar yüksek etmeyip benim birer Rum haracı değer sütunlarımı kesip camiimi alçak ettin." deyince mimar, "Padişahım İstanbul'da deprem çok olup metanet üzere dünyanın sonuna kadar dursun diye iki sütunu üçer arşın kesip Ayasofya Camii'nden biraz alçak ettim." diye özür buldu." (Evliyâ Çelebi, 2024, s.139).

Evliya Çelebi bir diğer bölümde Fatih Camii'nin yapım aşamasında Fatih Sultan Mehmed ve dönemin mimarbaşının arasında geçen diyalogu aktarmıştır. Mimarbaşı İstanbul'da yaşanan depremleri dikkate alarak caminin mimarisinde değişiklikler yapmıştır. İlgili bu alıntıda ve Ayasofya'nın yapım sürecinin anlatıldığı bulguda İstanbul'da yaşanan depremlere yönelik mimaride çeşitli önlemlerin alındığı çıkarımı yapılabilmektedir.

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 1-15.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 1-15.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Şekil 4. Eski Fatih Cami Eskizi (Kunter ve Ülgen, 1939)

“Sonra taht Sultan Bayezid’e nasip olup İstanbul’u tamir ederken Tanrı’nın hikmeti gök kazası olup İstanbul içinde yedi gün altı gece deprem olup Galata Kalesi’nin nice yerleri yıkıldı. Sonra tamir olunup Yağkapanı’nın kapısı üzerine Mimar Murad dört köşe bir mermer üzere celî yazıyla yazmıştır, ama gerçekten sikkeyi mermerde kazmıştır. Bu depremden yıkılan yerler padişah fermanıyla 60 günde tamir olundu. “Madyan oğlu Yanko zamanından beri böyle büyük bir deprem olmamıştır.” diye yazmışlar. (Evliyâ Çelebi, 2024, s.142).

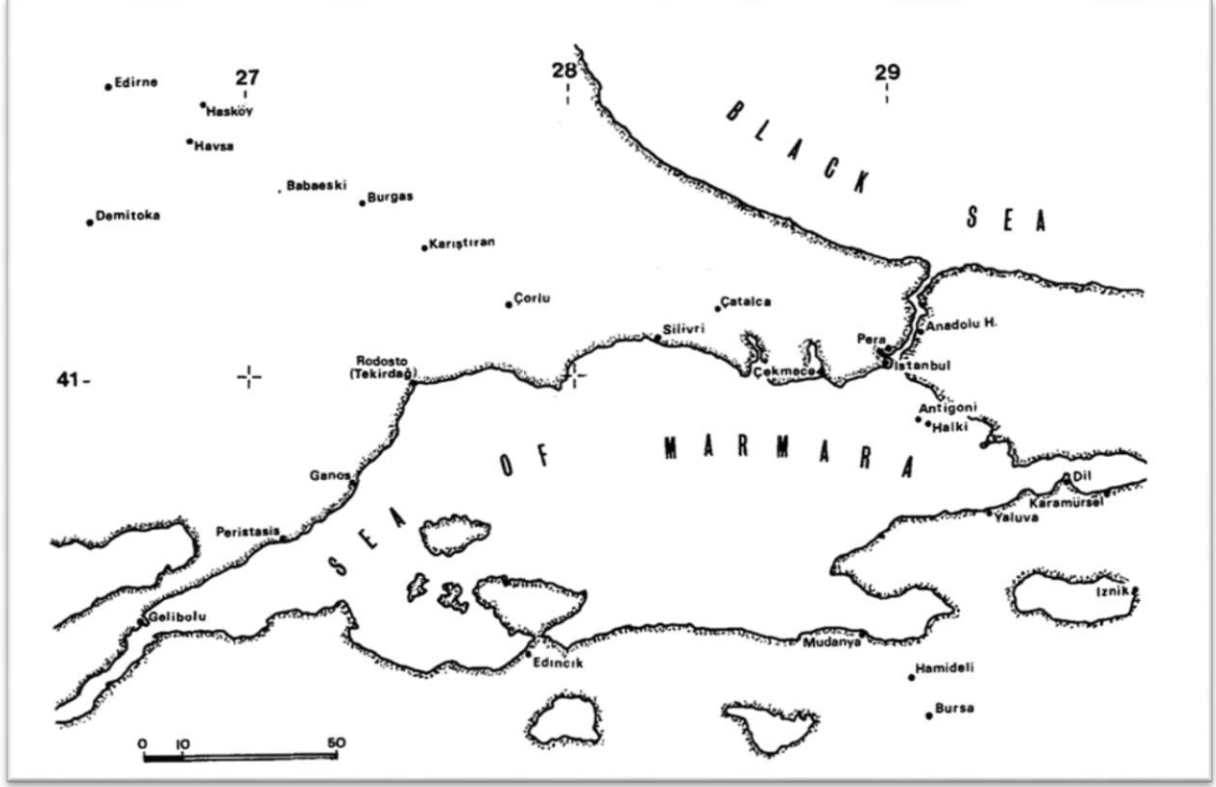
“Sonunda Mehmed Han, gayret sarf ederek (---) senesinde İstanbul’u ve Galata’yı fethedip mamur etti. Daha sonra (---) tarihinde Bayezid Han zamanında Galata Kalesi zelzeleden yıkıldı.” (Evliyâ Çelebi, 2024, s. 535).

Evliya Çelebi’nin aktardığı bu depremin II. Bayezid’in hüküm sürdüğü yıllar arasında (1481-1512) gerçekleşen ve “Küçük Kıyamet” olarak bilinen 1509 depreminin olduğu düşünülmektedir.

II. Bayezid zamanında gerçekleşen dış merkezi İstanbul Adaları’nın 15 km güneybatısında bulunan, “Küçük Kıyamet” olarak adlandırılan deprem İstanbul’da büyük can ve mal kaybına yol açmıştır (Hoşgören, 2000). Bu deprem yaklaşık 7.65 büyüklüğündedir (Yaltırak, 2015). Şiddeti ise 9 olarak kayıtlara geçirilmiştir (AFAD, 2024). Ambraseys ve Finkel (1990)’e göre 160.000 nüfusu olan İstanbul’da gerçekleşen depremde 1000’den fazla ev zarar görmüş, 4000-5000 arasında; S.V. Calvi (1941, akt. Soysal vd., 1981)’ye göre ise 13.000 can kaybı gerçekleşmiştir.

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 1-15.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 1-15.
Araştırma Makalesi / Research Paper

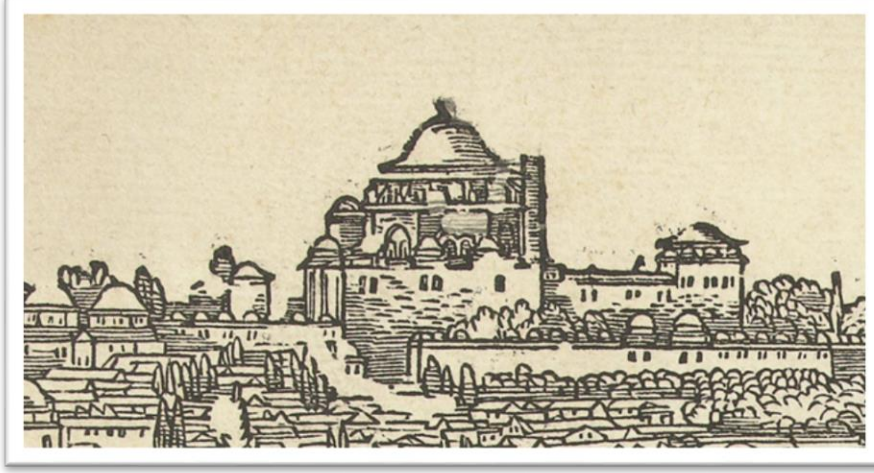
Şekil 5. 10 Eylül 1509 Depreminin Episantr Alanı (Ambraseys ve Finkel, 1990)

Aralarında Fatih Cami, Ayasofya ve Topkapı Sarayı'nın da bulunduğu pek çok tarihi yapı hasar görmüştür. Artçı sarsıntıları 45 gün süren bu depremde Marmara Kıyılarında tsunami olayı da gerçekleşmiştir (Hoşgören, 2000).

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 1-15.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 1-15.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Şekil 6. Pieter Coecke van Aelst tarafından 1529 yılında yapılmış, tarihî yarımadaı ve depremin Fatih Camii'ne verdiği hasarı gösteren bir gravür (Vikipedi, 2024).

“...Üçüncü taht merkezi İstanbul böyle insan deryası, böyle büyük bir merkez, mamur ve bakımlı büyük bir şehirdir. Allahu Teâlâ, Peygamberlerin efendisi hakkı için yerden ve gökten gelecek bütün afetlere karşı korusun ve dünyanın sonuna kadar ömrünü uzatsın.” (Evliyâ Çelebi, 2024, s.923).

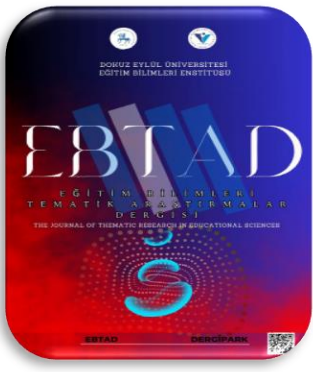
Son olarak Evliya Çelebi İstanbul'un bakımlı ve büyük bir nüfusu barındıran şehir olduğundan ve bahsetmiştir. Şehrin bütün afetlere karşı korunması dileğini bir dua ile dile getirmiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Seyahatnameler, yalnızca birer gezi notu olmanın ötesinde, yazıldıkları dönemin toplumsal, kültürel, ekonomik ve coğrafi yapısını detaylarıyla aktaran önemli belgelerdir. Seyyahların gözlemleri ve izlenimleri, o dönemdeki yerleşim yerlerinin sosyal yapısını, inanç sistemlerini, gelenek ve göreneklerini öğrenmemize olanak tanıyan bu eserler yerel halkın yaşam biçimlerinden yönetim yapılarına kadar pek çok konuda zengin bilgiler sunarak tarih ve kültür araştırmalarında kıymetli bir kaynak işlevi görür. Seyahatnameler ayrıca, seyyahın kişisel bakış açısını yansıtarak, tarih boyunca çeşitli coğrafyalar arasındaki benzerlikler ve farklılıkları keşfetmemizi sağlar. Modern coğrafya, antropoloji, tarih ve sosyoloji gibi disiplinlerde birincil kaynak olarak kabul edilen seyahatnameler, yazıldıkları dönemin dünyaya bakış açısını yansıtmaları nedeniyle medeniyetler arası ilişkilerin de anlaşılmasına katkıda bulunur.

17. yüzyılın önde gelen seyyahlarından biri olan Evliya Çelebi'nin 1630 yılında İstanbul'da başladığı yolculuk, 1681'deki vefatına dek sürmüş, Avrupa'dan Kuzey Afrika'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada yaptığı seyahatlerdeki izlenimlerini 10 ciltlik ünlü Seyahatname eserinde toplamıştır. Çelebi bu süreçte gezdiği yerlerin o dönemdeki durumunu ve tarihini ayrıntılı olarak da aktarmıştır.

Evliya Çelebi'nin Seyahatname eserinin İstanbul'u konu alan birinci cildi, şehrin tarihinde büyük yıkıma neden olan depremler hakkında önemli bilgiler içermektedir. Çelebi, İstanbul'da çeşitli dönemlerde meydana gelmiş ve geniş alanları etkilemiş yıkıcı depremleri, bunların neden olduğu tahribatı ve halk üzerindeki etkilerini detaylı şekilde anlatmıştır. Bu kayıtlar, yalnızca dönemin İstanbul'unda yaşanan doğal afetleri belgelemekle kalmaz; aynı zamanda Evliya Çelebi'nin gözlem gücü ve tarihsel olayları anlatım biçimi ile şehrin geçmişine dair değerli bir perspektif sunmuştur.

Çelebi'nin eserindeki bu anlatımlar, hem depremlerin yarattığı sosyo-ekonomik etkileri hem de dönemin afet yönetimi hakkında ipuçları içerir. Böylelikle Seyahatname, İstanbul'un tarihindeki bu depremlerin izi sürülerek kentin o dönemdeki mimari yapısı, halkın günlük hayatı ve afet karşısındaki tutumu hakkında bilgi edinmemizi sağlamıştır.

Bu çalışmada ele alınan Seyahatnamenin birinci cildinde, İstanbul tarihi boyunca gerçekleşmiş 4 farklı depreme dair çeşitli bilgilere ulaşılmıştır. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiler incelendiğinde bu depremlerin M.Ö 129; M.S 571, 1462 ve 1509'da gerçekleştiğine dair çıkarımlar yapılmıştır ancak M.Ö 129; M.S 571, 1462 depremleri için net bir veriye ulaşılamamıştır. 1462 depremi için bazı veriler 9 şiddetinde bir depreme işaret etse de kaynaklar bu deprem verisini en az güvenilir kategorisinde incelemektedir. Evliya Çelebi'nin "Havariyyün Kilisesi yıkılınca Fatih Camii inşa edildi." şeklindeki ifadesinden bahsi geçen depremin 1462 yılında olabileceği çıkarımı yapılsa da bu deprem en az güvenilir deprem kategorisine dahil edildiği için net bir ifadeye ulaşılamamıştır. Bilgilerin işaret ettiği 1509 depremi ise resmi veriler ile örtüşmekle beraber depremin merkez noktası ile ilgili veriler net değildir. Tarihsel kayıtlarda, seyahatnamede bahsedilen İstanbul depremlerinin enlem derecesi 41,00, boylam derecesi ile 29,00 olarak belirtilmiştir. Bu depreme dair elde edilen verilerin güvenilirliği pek çok kaynağın incelenmesi doğrultusunda tespit edilmiştir. Yıkıcı etkisi oldukça büyük olan bu depremi Evliya Çelebi diğer depremlere kıyasla daha detaylı bir şekilde ele almıştır.

Seyahatnameden elde edilen bilgiler doğrultusunda İstanbul'un tarihi boyunca birçok depremi yaşamış ve yıkıcı etkilerine maruz kalmış olduğu anlaşılmaktadır. Yaşanan bu depremlerin etkisiyle İstanbul'da bulunan çeşitli tarihi eserlerin yapımında ise, depremlerin yıkıcı etkileri göz önünde bulundurularak çeşitli önlemlerin alındığı görülmektedir. Ulaşılan bilgiler doğrultusunda seyahatnamelerin tarihi, coğrafi ve sosyal açılardan incelenebileceği gibi tarihte meydana gelen doğal afetlerin de tespit edilerek incelenmesi açısından önemli birer veri kaynağı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın bulguları ve sonuçları doğrultusunda geliştirilen öneriler ise şu şekildedir:

1. Evliya Çelebi Seyahatnamesinin diğer ciltleri de depremler özelinde incelenmesi,
2. Seyahatname, depremlerin yanı sıra farklı doğal afetler açısından da araştırılması,
3. Seyahatname içerisinde sunulan ve bilinirliği kesin olmayan veriler ayrıca özel olarak incelenmesi,
4. Seyahatnamelerde bahsedilen doğal afetlerin doğruluğu tespit edilip tarihi, coğrafi ve sosyal açıdan incelenmesi için önemli birer veri kaynağı olarak kullanılması önerilmektedir.

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 1-15.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 1-15.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Kaynakça

- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. Tarihsel Depremler. (2024). tarihinde <https://web.archive.org/web/20191206042728/https://deprem.afad.gov.tr/tarihseldepremler?lang=n> adresinden edinilmiştir.
- Ambraseys, N. N. ve Finkel, C. F. (1990). The Marmara Sea earthquake of 1509. *Terra Nova*, 2(2), s. 167–174. doi:10.1111/j.1365-3121.1990.tb00059.x
- Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem -Tsunami İzleme ve Değerlendirme Merkezi. Tarihsel Depremler. (2024). <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprembilgileri/tarihsel-depremler/> adresinden edinilmiştir.
- Cansız, Aktaş, M. (2019). Nitel Veri Toplama Teknikleri. (H. Özmen & O. Karamustafaoğlu, Ed.), *Eğitimde araştırma yöntemleri* (s.126). Pegem Akademi.
- Çelik, A. ve Çetin, T. (2019). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretiminde Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Kullanımı. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), s. 2336-2359. <https://doi.org/10.33206/mjss.518282>
- Dankoff, R. (2006). Seyyah-ı Âlem Evliyâ Çelebi'nin Dünyaya Bakışı. YKY.
- Evliyâ Çelebi (2024). Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi (1. Kitap). İstanbul: Yeditepe Yayınevi (Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman, Cilt: 1,2).
- Freely, J. (2003). Evliya Çelebi'nin İstanbulu. (M. Günay, Çev. Ed.). (2. baskı). YKY.
- Hoşgören, M. (2000). İstanbul ve deprem. *Türk Coğrafya Dergisi* (35), s. 1-24. <https://doi.org/10.17211/tcd.13942>
- İlter, F. (2018). Tarihi süreç içerisinde İstanbul Fatih Fevzipaşa Caddesi. [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]
- Köhler, W. (1989). Evliya Çelebi seyahatnamesinde Bitlis ve halkı. (H. Işık, Çev. Ed.). Alan.
- Kunter, H, B. ve Ülgen A, S. (1939). Fatih Camii ve Bizans Sarnıcı. Cumhuriyet.
- Maden, S. (2010). Türk edebiyatında seyahatnameler ve gezi yazıları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15(37), s. 147-158.
- Soysal H., Sipahioğlu S., Kolçak D. ve Altınok Y. (1981). Türkiye ve Çevresinin Tarihsel Deprem Kataloğu. TÜBİTAK, Proje No. TBAG 341, İstanbul, s. 86.
- Tezcan, N. (2011). Seyahatnâme'nin genel yapısı, önemli yazmaları ve baskıları. N. Tezcan ve S. Tezcan (Der.), Evliya Çelebi içinde, s. 116-130.
- Türk Dil Kurumu. Türk Dil Kurumu Ana Sayfası. (2024). <https://sozluk.gov.tr/?ara=seyahatname> adresinden edinilmiştir.
- Türk İslam Ansiklopedisi. Seyahatnâme. (2024). <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyahatname> adresinden edinilmiştir.
- Vikipedi. 1509 Konstantinopolis depremi. (2024). https://tr.wikipedia.org/wiki/1509_Konstantinopolis_depremi adresinden edinilmiştir.
- Weismantel, O. (1891). Die erdbeben des vorderen kleinasiens in geschichtlicher zeit. [Doktora Tezi, Marburg Üniversitesi]
- Yalıtırak, C. (2015). Marmara Denizi ve Çevresinde Tarihsel Depremlerin Yerleri ve Anlamı. *İtü Vakfı Dergisi* 67, s. 51–58.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (11.Baskı). Seçkin.
- Yılmaz, Ö. (2013). Osmanlı Şehir Tarihleri Açısından Yabancı Seyahatnamelerin Kaynak Değeri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 28(2), s. 587-614. <https://doi.org/10.18513/egetid.69151>

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 16-29.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 16-29.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Çevre İçerikli Metinlerin İncelenmesi

Examination of Environmental Texts in Secondary School Turkish Textbooks

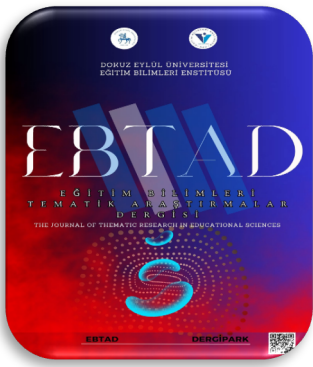
Sayfa | 16

Nevin AKKAYA, Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, nevin.akkaya@deu.edu.tr, [0000-0001-7222-4562](mailto:nevin.akkaya@deu.edu.tr)

Devrim Sıla KARA, Öğretim Görevlisi, Uşak Üniversitesi, devrimsila.kara@usak.edu.tr, [0000-0002-9544-9876](mailto:devrimsila.kara@usak.edu.tr)

Hakan ÇIVĞIN, Öğretim Görevlisi, Uşak Üniversitesi, hakan.civgin@usak.edu.tr, [0000-0002-7591-446X](mailto:hakan.civgin@usak.edu.tr)

Geliş tarihi – Received: 13 Kasım 2024
Kabul tarihi - Accepted: 28 Kasım 2024
Yayın tarihi - Published: 16 Aralık 2024

Öz. Çevre kavramı; canlıların yaşamları süresince etkileşimde buldukları ve ilişkilerini sürdürdükleri ortamı ifade etmektedir. Çevre yaşamın sürdürülmesi için oldukça önemli bir kavramsal yapıyı ifade etmektedir. Bu yapı gelişen ve değişen dünya ile çeşitli sorunları barındıran bir değişime uğramıştır. Sanayi devrimi sonrasında çeşitli sorunlarla birlikte ifade edilir hale gelmiştir. Eğitim süreci hayatın önemli bir parçasıdır. Bu süreç hayata ilişkin kavramların doğrudan ele alındığı bir yapıya sahiptir. Çevre de bu alanlardan biridir. Bu çalışmada ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan çevreye ilişkin metinlerin incelenmesini kapsamaktadır. İncelemede çevreye ilişkin konuları barındıran metinler ele alınmıştır. Metinlerde ve metne ilişkin etkinliklerde çevre kavramına ilişkin konu ve mesajlara yer verilmiştir. Ayrıca metinlere ilişkin görsellerin çevreye ilişkin yapıları dikkate alınmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara bakıldığında 5.sınıf ders kitabında 4 temada 7 metinde, 6.sınıf ders kitabında 6 temada 12 metinde, 7.sınıf ders kitabında 4 temada 11 metinde ve 8.sınıf ders kitabında ise 7 temada 14 metinde çevreye ilişkin konulara yer verildiği görülmüştür. Çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma 2024-2025 eğitim öğretim yılında kullanılan Türkçe ders kitaplarını kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: “Çevre”, “Türkçe eğitimi”, “ortaokul”.

Abstract. Environmental concept; It refers to the environment in which living things interact and maintain their relationships throughout their lives. Environment represents a very important conceptual structure for the maintenance of life. This structure has undergone a change that includes various problems along with the developing and changing world. After the industrial revolution, it began to be expressed with various problems. The educational process is an important part of life. This process has a structure in which concepts related to life are directly addressed. Environment is one of these areas. This study includes the examination of environmental texts in secondary school Turkish textbooks. In the review, texts containing environmental issues were discussed. Topics and messages related to the concept of environment are included in the texts and activities related to the text. In addition, the environmental structures of the visuals related to the texts were taken into account. Considering the findings obtained in the study, environmental issues are included in 7 texts in 4 themes in the 5th grade textbook, in 12 texts in 6 themes in the 6th grade textbook, in 11 texts in 4 themes in the 7th grade textbook, and in 14 texts in 7 themes in the 8th grade textbook. has been seen. Document review method was used in the study. The study covers Turkish textbooks used in the 2024-2025 academic year.

Keywords: “Environment”, “Turkish education”, “secondary school”.

Extended Abstract

Introduction. The concept of environment refers to the biological, physical, social, economic and cultural environment in which living beings maintain their relationships and interact throughout their lives (Ministry of Environment and Urbanization, 2008, 2013). In addition to this definition made for the concept of environment, it can actually appear as a very broad concept covering every area of life. Every environment where a living being is located can actually be defined as environment.

When viewed today, the concept of environment mostly evokes concepts such as pollution and global warming in people. This negative situation experienced in concepts has emerged with the damages caused by humanity to the environment. These concepts constitute the biggest problem of humanity today. People have realized that they need to live in harmony with the environment and have started to carry out many studies in this direction. An all-out struggle is necessary for the benefits of these studies to emerge to a significant extent. The Covid-19 pandemic has clearly shown humanity that it is a necessity for us to live as individuals who are at peace with and in harmony with the environment.

Turkish lessons are lessons in which language education processes are actively carried out. The effect of the four basic language skills on students' awareness in concrete and abstract terms of education is quite high. Speaking, writing, listening and reading skills will increase the permanence of what is learned because they appeal to more than one sense. In these lessons, students encounter texts on many different topics and themes. These texts allow students to develop perspectives on different topics. One of these topics is environmental education. The inclusion of appropriate texts and activities that can provide environmental education and environmental awareness in Turkish textbooks is very valuable in terms of providing this awareness.

Method. This study aims to examine the environmentally themed or environmentally related texts in 5th, 6th, 7th and 8th grade Turkish textbooks and reveal their role in raising environmental awareness. The data for the study were collected from the textbooks used by the Ministry of National Education in the 2024-2025 academic year. The document review method was used in the study. Document review involves the analysis of written materials containing information about the phenomenon or phenomena targeted for investigation (Yıldırım and Şimşek, 2016). While examining the textbooks in the study, firstly the texts related to the environment were separated. It was taken into consideration whether these texts were directly under the environmental theme. In the second stage, the activities related to these texts were scanned and an attempt was made to reveal in which direction an activity was prepared.

Results and Discussion. When the 5th grade Turkish textbook is examined, it is seen that the environment and environmental issues are addressed in 7 different texts within 4 themes and in the activities of these texts. When the environmental content is examined, it is seen that in addition to being directly in the text, it is aimed to implicitly raise awareness about the environment through activities, visuals and questions.

When the 6th grade Turkish textbook is examined, it is seen that the environment and environmental issues are addressed in 12 different texts or text-related activities within 6 themes. When these texts are examined, it is seen that in addition to including information about the subject in the texts, it is seen that environmental issues are also implicitly addressed through activities and questions. In addition, it is seen that there are various questions related to the subject in the end-of-theme evaluation studies. In addition, it is seen that the 6th grade Turkish textbook includes structures related to the environment, especially in many different free reading texts.

When the 7th grade Turkish textbook is examined, it is seen that the environment and environmental issues are addressed in 11 different texts or text-related activities within 4 themes. When these texts are examined, it is seen that in addition to providing information on the subject in the texts, environmental issues are also implicitly touched upon through activities and questions. In addition, it is seen that there are various questions related to the subject in the end-of-theme evaluation studies in the 6th theme.

When the 8th grade Turkish textbook is examined, it is seen that the environment and environmental issues are touched upon in 14 different texts or text-related activities within 7 themes. When these texts are examined, it is seen that in addition to providing information on the subject in the texts, environmental issues are also implicitly touched upon through activities and questions. In addition, it is seen that there are various questions related to the subject in the end-of-theme evaluation studies.

The environment has a very important place for human life. Providing environmental awareness is also the basis for leaving a more livable world to future generations. This is one of the basic characteristics that make a person human. At this point, Turkish textbooks are important factors in instilling environmental awareness. It is seen that the prepared textbooks successfully serve this purpose. It is very valuable that the updated textbooks are prepared within similar frameworks.

Giriş

Çevre kavramı; canlıların hayatları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamı ifade etmektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2008,2013). Çevre kavramı için yapılan bu tanımlamanın yanında aslında hayatın her alanını kapsayan oldukça geniş çaplı bir kavram olarak karşımıza çıkabilmektedir. Canlının bulunduğu her ortam aslında çevre olarak tanımlanabilmektedir.

Çevreyle ilişkili olarak bakanlığın yaptığı tanımdan yola çıkarak insan hayatı için oldukça önemli bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Çevre kavramı özellikle sanayi devrimi sonrasında birçok tesisin ortaya çıkmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Sanayi devrimi birçok alanda çevresel sorunları da beraberinde getirmiştir. Çevre bu dönem itibarıyla sorun, kirlilik, sürdürülebilirlik gibi birçok sözcükle birlikte ele alınmaya başlamıştır. Sanayileşen dünya hızlı bir biçimde kirlenmeye ve çevresel sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Günümüze gelindiğinde ise toplumlar bu sorunların üstesinden gelmek ve sorunları ortadan kaldırmak için çözüm önerileri geliştirme yoluna gitmişlerdir. Çünkü toplumların devamlılığını sağlamanın ve gelişmeyi sürdürmenin en temel gereksinimi ortaya çıkan sorunların en aza indirilerek yok edilmesinden geçmektedir. Bunu sağlamanın en temel yollarından biri de eğitimidir.

Bugün bakıldığında çevre kavramı insanlarda en çok kirlilik, küresel ısınma gibi kavramları çağrıştırmaktadır. Kavramlarda yaşanan bu olumsuz durum insanoğlunun çevreye verdiği zararlarla ortaya çıkmıştır. Günümüzde insanlığın en büyük sorununu da bu kavramlar oluşturmaktadır. İnsanlar çevreye uyumlu yaşamaları gerektiğinin farkına varmış ve bu doğrultuda birçok çalışma yapmaya başlamıştır. Bu çalışmaların faydalarının önemli ölçülerde ortaya çıkabilmesi için topyekûn bir mücadele gereklidir. Covid-19 salgını insanlığa çevre ile barışık ve çevreye uyumlu bireyler olarak yaşamamızın bir gereklilik olduğunu açık bir biçimde göstermiştir.

Gelecek nesiller için yaşanabilir bir dünya bırakmak oldukça önemlidir. İnsan nüfusu her geçen gün hızla artmakta ve kaynakların doğru bir biçimde kullanılmaması durumunda gelecek nesillerin yaşayacağı dünya sınırlı kaynaklarla ve oldukça zor bir hayat yaşamaları kaçınılmazdır. Günümüz dünyasında birçok bölgede savaşlar meydana gelmektedir. Bu savaşların farklı nedenleri vardır. Bunların en önemlisini günümüzde siyasi nedenler oluşturmaktadır. Gelecekte ise ortaya çıkması muhtemel savaşların doğal kaynakların kullanımı ile ilgili olması muhtemeldir. Bu kaynaklardan en önemlisi ise sudur. Dünya yüzeyinin 3/2'si sularla kaplı olmasına rağmen tatlı su oranı yalnızca bu suyun %2,5'u kadardır. Bu nedenle su kaynaklarının doğru bir biçimde kullanılması oldukça önemlidir. Özellikle günümüzde bile milyonlarca insanın temiz suya erişiminin olmaması oldukça büyük bir sorundur. Bu sorunun en aza indirilmesi gelecek nesillerin temiz suya erişiminin dengeli bir biçimde sağlanması oldukça önemlidir.

Geleceğin inşası için günümüzde ele alınması gereken bu sorunların çözümünün temelinde eğitim yatmaktadır. Çevre eğitiminin temel amacı; bireyleri ve toplumları çevre konusunda bilinçlendirmek, bu konuda yeterli bilgi ve beceri kazandırmak, olumlu yönde kalıcı tutum ve davranışlar sergileyebilmelerine yardımcı olmak ve en önemlisi etkin katılımlarını sağlamak biçiminde ortaya konulabilir (Çolakoğlu, 2010). Çevre eğitimi için öncelikle sağlam bir çevre bilinci Akkaya, N., Kara, D. S. ve Çıvğın, H. (2024). Ortaokul ders kitaplarında çevre içerikli metinlerin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 16-29.*

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 16-29.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 16-29.
Araştırma Makalesi / Research Paper

oluşturulmalıdır. Yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar öğrencilerin çevre bilinci düzeylerinin yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir (Erten,2004). Bu durumun ortadan kaldırılmasına yönelik olarak MEB (2006) tarafından hazırlanan programda farklı temalar içerisinde çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik metinlere yer verildiği görülmektedir. Yine MEB (2019) güncel eğitim programında da konuya ilişkin bazı düzeylerde doğrudan temalar olduğu bazı düzeylerde ise farklı temaların altında çevre bilinci kazandırmaya yönelik metinler ve etkinliklere yer verildiği görülmektedir.

Çevre bilinci okulöncesi dönem itibarıyla öğrencilere kazandırılması gereken bir süreçtir. Bu süreç kademeli olarak ve öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyleri göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Çevre bilinci MEB tarafından birçok dersin içeriğinde kendine yer bulmaktadır. Türkçe dersleri de bunlardan biridir. Ortaokul düzeyinde çevreye ilişkin birçok kavramın öğrenciler tarafından daha somut bir biçimde anlaşılması mümkün olabilmektedir. Bu nedenle çevre bilinci kazandırmaya yönelik metinlerin ortaokul ders kitaplarında yer bulması bu bilincin kazandırılması açısından oldukça değerlidir. Soyut kavramları daha açık bir biçimde anlayabilmeleri de ortaokul çağındaki öğrencilerin bu bilinci kazanmak için hazır bulunuşluklarının yeterli düzeyde olduğunu bizlere göstermektedir.

Türkçe dersleri dil eğitim süreçlerinin aktif bir biçimde yürütüldüğü derslerdir. Dört temel dil becerisinin eğitimin somut ve soyut anlamda öğrencilerin bilinçlenmesi üzerinde etkisi oldukça fazladır. Konuşma, yazma dinleme ve okuma becerileri birden fazla duyuya hitap ettiği için öğrenilenlerin kalıcılığını arttıracaktır. Bu derslerde öğrenciler birçok farklı konu ve temada metinlerle karşılaşmaktadır. Bu metinler öğrencilerin farklı konulara ilişkin bakış açıları geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Bu konulardan biriside çevre eğitimidir. Çevre eğitimi ve çevre bilinci kazandırılabilir uygun metin ve etkinliklerin Türkçe ders kitaplarında yer alması bu bilincin kazandırılması açısından oldukça değerlidir.

MEB tarafından öğrencilere kazandırılması gereken belli başlı kök değerler belirlenmiştir. Bu değerler öğrencinin günlük yaşamlarında hayatlarına yön vermeyi ve sorumluluk sahibi, başarılı bireyler olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. İrade/özdenetim, sorumluluk, saygı ve vatanseverlik şeklinde belirlenmiş olan değerler öğrencilerin çevreye karşı tutumlarının olumlu biçimde değiştirilmesinde kullanılabilir değerlerdir. Bu değerlerin kazandırılması öğrencinin çevre bilinci kazanması konusunda da destekleyici olacaktır. Örneğin irade/özdenetim değerine sahip bireylerin çevreye yönelik yanlış tutumlarını kendilerinin belirleyerek bu tutumları olumlu şekilde pekiştirmelerine olanak sağlayacaktır. Ya da sorumluluk değerine sahip öğrencinin çevreye yönelik olarak kendi sorumluluklarının bilincinde bireyler olmalarını beklemek mümkündür. Saygı değerine sahip bireyin çevreye de saygı duymasını beklemek ya da vatanseverlik kavramının çevre ile doğrudan ilişkili olduğunu kavramalarını beklemek olası durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kazandırılmak istenilen kök değerler, öğrencilerde çevre için doğru tutum ve davranışların devamlılığı sağlayacak olup yapılan uygulamalarla bu bilincin yerleştirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan çevreye ilişkin metinlerin tespit edilmesini ve bu tespit edilen metinlerin öğrencilerin çevre bilinci kazanma süreçlerinde etkili bir

biçimde nasıl yararlanılabileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca Türkçe derslerinin de farklı derslerde olduğu (fen bilgisi, sosyal bilgiler vb.) gibi çevre bilinci kazandırmada oldukça önemli bir yere sahip olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır.

Yöntem

Sayfa | 22

Bu çalışmada 5,6,7 ve 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan çevre temalı ya da çevre ile ilişkili metinlerin incelenerek çevre bilinci kazandırmadaki rolünün ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmanın verileri 2024-2025 eğitim öğretim yılında MEB tarafından kullanılan ders kitaplarından toplanmıştır. Çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Çalışmada ders kitapları incelenirken öncelikle çevreye ilişkin metinler ayrılmıştır. Bu metinlerin doğrudan çevre teması altında yer alıp almadığı göz önünde bulundurulmuştur.

Bulgular

Ders kitapları her sınıf düzeyi için ayrı ayrı incelenerek çevre ile ilişkili metinler tespit edilmiştir. Tespit edilen metinler metnin başlığı, teması, çevreyle ilgili konular, verilen mesaj ve sayfa numarası şeklinde kategorize edilmiştir.

Tablo 1.

5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Çevre İle İlişkili Metinler

Metnin Başlığı	Teması	Çevreyle İlgili Konular	Verilen Mesaj	Sayfa No
Bir İp Bul, Oyuna Başla	1. Tema Oyun Dünyası	Tasarruf, Temizlik, Saygı,	Görseller ve etkinlikler yolu ile öğrencinin çevreye yönelik olumlu bakış açısı kazanması	44
Öğretmenin Sevinci	1. Tema Oyun Dünyası	Temiz çevre, Ortak yaşam alanlarının korunması	Görseller yoluyla çevre temizliği bilinci aşımak, Etkinlikler yoluyla ortak yaşam alanlarının korunması bilinci	52
Ya İstiklal Ya Ölüm	2. Tema Atatürk'ü Tanımak	Bilinç geliştirme	Savaşın çevreye olan etkisi	88
Gazi Mustafa Kemal ve Sığırtmaç Mustafa	2. Tema Atatürk'ü Tanımak	Temiz bir çevre, Doğayı korumak	Görseller yoluyla temiz bir çevrenin önemi, betimlemeler yoluyla doğayı korumanın önemi	100
Atatürk ve Çiftlik	2. Tema Atatürk'ü Tanımak	Doğayı korumak, Çevreyi korumanın geleceğe etkisi	Hazırlık soruları yardımıyla doğayı korumanın önemi, konuşma etkinliği yardımıyla	120

Akkaya, N., Kara, D. S. ve Çıvğın, H. (2024). Ortaokul ders kitaplarında çevre içerikli metinlerin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 16-29.*

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 16-29.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 16-29.
Araştırma Makalesi / Research Paper

			çevreyi korumanın geleceğe etkisi	
Türkiye	3. Tema Duygularımı Tanıyorum	Doğa sevgisi	Etkinlikler yoluyla doğa sevgisinin kazandırılması	159
Haydi Doğa Yürüyüşüne!	6. Tema Sağlıklı Yaşıyorum	Doğa sevgisi, çevreyi korumak	Metin ve metne ilişkin etkinlik soruları yoluyla doğa sevgisi kazandırmak, etkinlikler yoluyla çevreyi korumanın önemi	114

5. sınıf Türkçe ders kitabı incelendiğinde 4 tema içerisinde 7 farklı metinde ve bu metinlerin etkinlikleri içerisinde çevre ve çevreye ilişkin konulara değinildiği görülmüştür. Çevreye ilişkin içerikler incelendiğinde doğrudan metnin içerisinde bulunmanın yanı sıra etkinlikler, görseller ve sorular yoluyla örtülü olarak çevreye ilişkin bilinç kazandırmanın amaçlandığı görülmektedir.

Tablo 2.

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Çevre İle İlişkili Metinler

Metnin Başlığı	Teması	Çevreyle İlgili Konular	Verilen Mesaj	Sayfa No
Tarihi Eserleri ve Mutfağıyla Ünlü Kentimiz Hatay	1. Tema Milli Kültürümüz	Doğal yapı	Metin ve metne ilişkin etkinlikler yoluyla doğal çevrenin ekonomik etkinliklere etkisi	17
Türkiye'm (Dinleme Metni)	1. Tema Milli Kültürümüz	Çevreyi korumak, ülkemizin doğal yapısı	Şiire ilişkin hazırlık soruları ve görseller yardımıyla çevreyi korumanın önemi	34
Atatürk Çiçeği (Dinleme Metni)	2. Tema Milli Mücadele ve Atatürk	Çevreyi korumak, doğa sevgisi	Hazırlık sorular, dinleme metni ve etkinlikleri yoluyla çevreyi korumanın önemi ve doğa sevgisi kazandırmak	66
İklim Değişikliği	3. Tema Doğa ve Evren	Çevreyi korumak, sürdürülebilirlik, çevre farkındalığı	Metin ve metne ilişkin etkinlikler yoluyla doğayı korumanın önemi, metin ve etkinlikleri yoluyla çevre farkındalığı kazandırmak	76
Ardıç Ağacı İle Ardıç Kuşunun Öyküsü	3. Tema Doğa ve Evren	Çevre farkındalığı	Metin, metne ilişkin etkinlikler ve görseller yoluyla çevre farkındalığı kazandırmak	83
Gün Doğuyor	3. Tema Doğa ve Evren	Doğa sevgisi	Şiir ve şiire ilişkin etkinlikler yoluyla doğa sevgisi kazandırmak	92

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 16-29.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 16-29.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Parbat Dağı'nın Esrarı (Dinleme Metni)	3. Tema Doğa ve Evren	Çevreyi korumak	Metne ilişkin hazırlık bölümü ve metne ilişkin etkinlikler yoluyla çevreyi koruma bilinci kazandırmak	97
Bahar (Serbest Okuma Metni)	3. Tema Doğa ve Evren	Doğa sevgisi	Şiir yoluyla doğa sevgisi kazandırmak	103
İnsanla Güzel (Serbest Okuma Metni)	4. Tema Erdemler	Doğa sevgisi	Şiir yoluyla doğa sevgisi kazandırmak	131
Yılların Emeği	6. Tema Çocuk Dünyası	Çevreye uyum sağlamak	Metin yoluyla çevreye uyum sağlamanın önemi	167
Kentlerde Yaşayan Çocuklar da Oyun Oynamak İster (Serbest Okuma Metni)	6. Tema Çocuk Dünyası	Uygun çevreye duyulan özlem/istek	Metin ve metne ilişkin etkinlikler yoluyla çevreye duyulan özlemi/isteği belirtmek	195
Stresten Arındıran Hobi Doğa Yürüyüşü (Serbest Okuma Metni)	7. Tema Sağlık ve Spor	Doğayı korumak	Metin yoluyla doğayı korumanın önemi	228

6. sınıf Türkçe ders kitabı incelendiğinde 6 tema içerisinde 12 farklı metinde veya metne ilişkin etkinliklerde çevre ve çevreye ilişkin konulara değinildiği görülmüştür. Bu metinler incelendiğinde metinlerin içerisinde konuya ilişkin bilgilere yer verilmesinin yanında etkinlikler ve sorular yoluyla örtülü olarak ta çevreye ilişkin konulara değinildiği görülmektedir. Ayrıca tema sonu değerlendirme çalışmaları içerisinde de konuya ilişkin çeşitli sorular bulunduğu görülmüştür. Ayrıca 6. Sınıf Türkçe ders kitabında özellikle birçok farklı serbest okuma metninde çevreye ilişkin yapılarla yer verildiği görülmüştür.

Tablo 3.

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Çevre İle İlişkili Metinler

Metnin Başlığı	Teması	Çevreyle İlgili Konular	Verilen Mesaj	Sayfa No
Jules Verne'den Geleceğe Dair	3. Tema Bilim ve Teknoloji	Doğayı korumak	Etkinlikler yoluyla doğayı korumanın önemi	84
Bilimin İçinde Doğa Var (Serbest Okuma Metni)	3. Tema Bilim ve Teknoloji	Çevrenin önemi, doğanın önemi	Metin yardımıyla çevre ve doğanın önemi, bilinç kazandırma	102
Üç Oğul	4. Tema Erdemler	Doğanın önemi, doğayı korumak	Metin, etkinlikler ve görseller yardımıyla doğanın öneminin ve doğayı koruma kavramlarının anlatılması	114

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 16-29.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 16-29.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Yanardağlar Misali	4. Tema Erdemler	Doğayı korumak	Görsellerden yararlanarak doğayı korumanın önemi	132
Kuşların Güzel Evi	6. Tema Doğa ve Evren	Çevreyi ve doğayı korumak, doğa sevgisi	Metin, etkinlikler ve görseller yardımıyla doğa ve çevreyi korumak kavramlarının aktarılması, metin, etkinlikler ve görseller yardımıyla doğa sevgisinin kazandırılması	176
Toprak	6. Tema Doğa ve Evren	Doğanın önemi	Şiir ve görseller yardımıyla doğanın öneminin kavratılması	182
Beyaz Gemi	6. Tema Doğa ve Evren	Doğayı ve çevreyi korumak, doğa sevgisi	Metin, etkinlikler ve görseller yardımıyla doğayı ve çevreyi korumak kavramlarının aktarılması, doğa sevgisinin aşılması	188
İnsanları da Küçültebilir misin?	6. Tema Doğa ve Evren	Geri dönüşümün önemi, doğayı korumak	Dinleme metni, etkinlikler ve görseller yardımıyla geri dönüşüm kavramının aktarılması, doğayı korumanın öneminin kavratılması	196
Anadolu'da Bahar (Serbest Okuma Metni)	6. Tema Doğa ve Evren	Doğa sevgisi	Metin ve görseller yardımıyla doğa sevgisi kazandırılması	200
Doğa Yürüyüşü	7. Tema Sağlık ve Spor	Doğayı korumak	Metin ve görseller yardımıyla doğayı korumanın önemini aktarılması	212
Canım Arkadaşım	7. Tema Sağlık ve Spor	Doğa sevgisi	Metin ve görseller yardımıyla doğa sevgisinin aktarılması	218

7. sınıf Türkçe ders kitabı incelendiğinde 4 tema içerisinde 11 farklı metinde veya metne ilişkin etkinliklerde çevre ve çevreye ilişkin konulara değinildiği görülmüştür. Bu metinler incelendiğinde metinlerin içerisinde konuya ilişkin bilgilere yer verilmesinin yanında etkinlikler ve sorular yoluyla örtülü olarak ta çevreye ilişkin konulara değinildiği görülmektedir. Ayrıca 6. Temada tema sonu değerlendirme çalışmaları içerisinde de konuya ilişkin çeşitli sorular bulunduğu görülmüştür.

Tablo 4.

8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Çevre İle İlişkili Metinler

Metnin Başlığı	Teması	Çevreyle İlgili Konular	Verilen Mesaj	Sayfa No
----------------	--------	-------------------------	---------------	----------

Akkaya, N., Kara, D. S. ve Çıvğın, H. (2024). Ortaokul ders kitaplarında çevre içerikli metinlerin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 16-29.*

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 16-29.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 16-29.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Sayfa | 26

Tuzağa Düşen Ceylan	1. Tema Erdemler	Doğayı korumak, doğa sevgisi	Şiir yoluyla doğayı koruma bilinci ve doğa sevgisi kazandırmak	12
Kızıl Renkli Komşumuz	2. Tema Doğa ve Evren	Çevre bilinci	Etkinlikler yoluyla çevre bilinci kazandırmak	52
Ağaçlar Al Giydi Kuşlar Dillendi	2. Tema Doğa ve Evren	Doğa sevgisi	Şiir yoluyla doğa sevgisi kazandırmak	60
Beyaz Diş	2. Tema Doğa ve Evren	Çevreyi korumak	Metin ve etkinlikler yoluyla çevreyi koruma bilinci kazandırmak	66
Son Kuşlar (Dinleme Metni)	2. Tema Doğa ve Evren	Doğayı korumak	Dinleme metni hazırlık soruları, metin ve etkinlikler yoluyla doğayı korumanın önemi	75
Kestane (Serbest Okuma Metni)	2. Tema Doğa ve Evren	Doğa sevgisi	Görseller yoluyla doğa sevgisi kazandırmak	79
Türkiye'm	3. Tema Milli Kültürümüz	Çevre bilinci, doğa sevgisi	Metin, etkinlikler ve görseller yoluyla çevre bilinci ve doğa sevgisi kazandırmak	98
Ergenekon Destanı	3. Tema Milli Kültürümüz	Doğadan yararlanmak	Metin ve etkinlikler yoluyla doğadan yararlanmanın önemi	104
Selimi Anarım	5. Tema Vatandaşlık	Çevre bilinci	Metin ve etkinlikler yoluyla çevre bilinci kazandırmak	162
Kurtla Köpek (Dinleme Metni)	5. Tema Vatandaşlık	Doğayı korumak	Metin ve etkinlikler yoluyla doğayı koruma bilinci kazandırmak	184
Lokman Hekim'in Masalı	6. Tema Sağlık ve Spor	Doğayı korumak, çevre bilinci	Görseller ve metin yoluyla Doğayı koruma ve çevre bilinci kazandırmak	210
Ressam İçin Zili Çalın	7. Tema Sanat	Çevre bilinci	Görseller yoluyla çevre bilinci kazandırmak	230
Bir Kış Öyküsü (Serbest Okuma Metni)	7. Tema Sanat	Doğa sevgisi	Metin yoluyla doğa sevgisi kazandırmak	255
Pastör'ün Savaşı	8. Tema Bilim ve Teknoloji	Doğadan yararlanmak	Metin, görseller ve etkinlikler yoluyla doğadan yararlanmanın önemi	282

8. sınıf Türkçe ders kitabı incelendiğinde 7 tema içerisinde 14 farklı metinde veya metinle ilgili etkinliklerde çevre ve çevreye ilişkin konulara değinildiği görülmüştür. Bu metinler incelendiğinde metinlerin içerisinde konuya ilişkin bilgilere yer verilmesinin yanında etkinlikler ve sorular yoluyla örtülü olarak çevreye ilişkin konulara değinildiği görülmektedir. Ayrıca tema sonu değerlendirme çalışmaları içerisinde de konuya ilişkin çeşitli sorular bulunduğu görülmüştür.

Akkaya, N., Kara, D. S. ve Çıvğın, H. (2024). Ortaokul ders kitaplarında çevre içerikli metinlerin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 16-29.*

Tartışma ve Sonuç

Dünyaya gelen her bireyin ilk eğitim ortamı ailesidir. İkinci en önemli eğitim ortamı ise okullardır ve doğal çevreyle, toplumla ilgili ilk deneyler, uygulamalar, araştırmalar okulda başlar. Doğaya sevgi, saygı, çevre bilinci, çevre ahlakı ve ekolojik okur yazarlık için en hassas dönem temel eğitim dönemidir. Bu nedenle çevre eğitimi temel eğitim düzeyinde başlamalı, öğretim programları ve ders kitapları da bu doğrultuda hazırlanmalıdır (Tok vd., 2024).

Çevre eğitimi, her bireyin çevreyi anlamasını, tanımasını amaçlamaktadır. Bireylerin çevre açısından taşıdığı anlamları fark etmesini çevresine karşı sorumluluklarının bilincinde olmasını öğrenmeleri gerekmektedir. Bu durum çevre eğitimi ile sağlanmaktadır. Ortaokul Türkçe dersleri ve kullanılan ders kitapları eğitimin aktarılmasında bir araçtır.

Türkçe ders kitaplarında güncel konulara yer verilmiş, metinler aracılığıyla evrensel değerler kazandırılmaya çalışılmıştır. Programın genel amaçları derslerdeki metin kullanımı ile ilgili bilgi vermektedir. Metinler öğrencilerin duygu ve düşüncelerini geliştirmeli, bilinç ve farkındalık düzeylerini arttırmalı, hayal dünyalarını geliştirmelidir. Ek olarak farkındalık ve bilinç düzeyi artan bireyler çevresinde olup biten olaylara karşı daha duyarlı olmalıdır. Her şeyin farkında olan ve çevreye karşı duyarlı olmalarına katkı sağlamalıdır.

Öğrenciler Türkçe derslerindeki metinler aracılığıyla iyi/kötü, doğru/yanlış kavramlarını öğretmekle ve davranışlarını bunlara göre değiştirmektedir. Bu yüzden Türkçe ders kitaplarında kullanılan metinler birçok değer kazandırılmasında kaynak olarak kullanılmaktadır. Türkçe derslerindeki metinler, metinlerin etkinlikleri bu etkinliklerin hazırladığı ortam sayesinde değerlerin iletilmesinde önemli bir fırsat sunar. Türkçe derslerinin ana materyali olan ders kitaplarının çevreye duyarlı bireyler yetiştirme hususunda çevreyle ilişkili olan değerleri kazandırılması beklenir.

Ortaokul 5. Sınıf Türkçe ders kitapları Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan yeni müfredat çerçevesinde iki ayrı kitap şeklinde basılmıştır. Tema sayıları sekizden altıya düşürülmüştür. Çevre ve doğa olarak direk bir tema olmamasına rağmen çevre duyarlılığı sağlamaya, çevre bilinci kazandırmaya, doğayı korumaya yönelik değerler metinler içerisinde aktarılmaya çalışılmıştır. Toplamda 4 temada 7 metinde çevre konusu işlenmiştir. Metin etkinlikleri öğrencilerin bilinç oluşturmaya yönelik hazırlanmıştır. 6. sınıf Türkçe ders kitapları incelendiğinde 6 tema içerisinde toplam 12 metinde çevre ve çevreye ilişkin konuların işlendiği tespit edilmiştir. Bu metinlerle birlikte öğrencilere doğa sevgisi, çevreyi korumak, hayal edilen uygun görülen çevreye ilişkin istekler farkındalık yaratması açısından ele alınmıştır. 7. Sınıflarda 4 temada toplam 11 metinde çevreye ilişkin konular işlenmiştir. Ders kitabı içerisinde 6. Temanın tema sonu değerlendirme kısmında çevreye yönelik sorular öğrencilere yöneltilmiştir. 8. Sınıflarda 7 temada toplam 14 metinde çevre konusu işlenmiştir. 7. Sınıflarda olduğu gibi tema sonu değerlendirme çalışmalarında çevre bilincine yönelik sorularla değer kazanımı desteklenmiştir. Tüm kademelerde metinler yoluyla çevre bilinci kazandırılması amaçlanmıştır. Metinlerin dışında metinlere hazırlık soruları, metin içi etkinlikler, yazma çalışmaları, ders içi konuşma etkinlikleriyle de örtülü olarak çevre bilinci öğrencilere aktarılması amaçlanmıştır.

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 16-29.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 16-29.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Alanyazın incelendiğinde diğer çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Susar Kırmızı (2014) çalışmasında 4. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki işlenen değerleri incelemiştir. “Doğa sevgisi, doğal çevreye duyarlılık” değerinin dokuz ayrı metinde yer aldığını tespit etmiştir. Doğa sevgisi ve doğal çevreye duyarlılığın kitapta en çok yer alan değer olduğunu tespit etmiştir. Türkçe ders kitaplarında bu değerler başta olmak üzere birçok değer öğrencilere aktarılmasının önemsendiği sonucuna ulaşmıştır.

Özdemir (2010) çalışmasında doğa deneyimine dayalı çevre eğitiminin ilköğretim öğrencilerinin çevrelere yönelik algı ve davranışlarına etkisini araştırmıştır. Araştırmada veri toplama için ölçek ve gözlem formu kullanılmıştır. Ek olarak öğrencilere öykü yazdırılmış ve bu öykülerin çözümlenmesi yapılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin çevreye karşı sorumlu davranış eğilimlerinin arttığı belirlenmiştir.

Çevre insan yaşamı için oldukça önemli bir yere sahiptir. Çevre bilincinin kazandırılması da gelecek nesillere daha yaşanılabilir bir dünya bırakmanın temelidir. Bu temel insanı insan yapan özelliklerdendir. Bu noktada Türkçe ders kitapları çevre bilinci aşılama önemli birer faktördür. Hazırlanan ders kitaplarının da bu amaca başarılı bir biçimde hizmet ettiği görülmektedir. Güncellenen ders kitaplarının da benzer çerçevelerde hazırlanması oldukça değerlidir.

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 16-29.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 16-29.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Kaynakça

- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2008). Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği. Resmi Gazete, 26939, 17 Temmuz 2008, 25 s.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2013). Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği. Resmi Gazete, 28784, 03 Ekim 2013, 16 s.
- Çolakoğlu, E. (2010). Haklar söyleminde Çevre Eğitiminin Yeri ve Türkiye’de Çevre Eğitiminin Anayasal Dayanakları. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 88, 151–171.
- Erten, S. (2004). Çevre Eğitimi ve Çevre Bilinci Nedir, Çevre Eğitimi Nasıl Olmalıdır? Çevre ve İnsan Dergisi, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın Organı, 65/66, 2006/25.
- MEB (2006). İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- MEB (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar). Ankara: Talim Terbiye Başkanlığı.
- Özdemir, O. (2010). Doğa Deneyimine Dayalı Çevre Eğitiminin İlköğretim Öğrencilerinin Çevrelerine Yönelik Algı ve Davranışlarına Etkisi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 27(27), 125-138.
- Susar Kırmızı, F. (2014). 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinde Yer Alan Değerler. Değerler Eğitimi Dergisi, 12(27), 217-259.
- Tok, S., Çobanoğlu, E. O. ve Tok, M. (2024). İlkokul ve Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının Çevre Bilinci Geliştirmesi Açısından İncelenmesi. Trakya Eğitim Dergisi, 14(2), 924-941. <https://doi.org/10.24315/tred.1400690>.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Türkiye’de Doğal Bitki Örtüsünün İklim Tiplerinin Belirlenmesindeki Önemi

Importance of Natural Vegetation Cover in Determination of Climatic Types in Türkiye

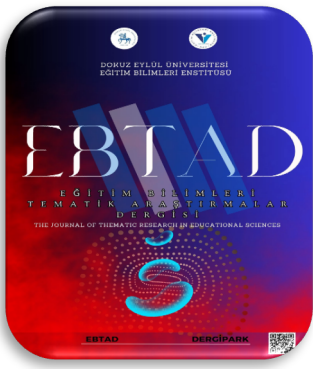
Sayfa | 30

İbrahim ATALAY, Prof. Dr., ibrahim.atalay@deu.edu.tr, [0000-0002-0327-1485](tel:0000-0002-0327-1485)

Hatice ÇİFTÇİ, Coğrafya Öğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı, haticeciftci33@gmail.com, [0009-0002-9515-6093](tel:0009-0002-9515-6093)

Sevda ALTUNBAŞ, Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, saltunbas@akdeniz.edu.tr, [0000-0001-9779-9784](tel:0000-0001-9779-9784)

Geliş tarihi - Received: 13 Kasım 2024
Kabul tarihi - Accepted: 28 Kasım 2024
Yayın tarihi - Published: 16 Aralık 2024

Öz. İklim tiplerinin belirlenmesi en az 30 yıllık meteoroloji istasyonlarının verilerine göre rüzgâr, yağış, bağıl nem, bulutluluk, sıcaklık gibi değerlere göre yapılmaktadır. Ancak bu verilerin deniz kıyısından başlayarak dağların yüksek kesimlerine kadar sahaları, yüksek dağ ve derin vadilerin kuzey - güney yamaçlarında farklı yükseltilerde meteoroloji istasyonlarının kurulmamış ve mevcutlarının yetersiz olması, iklim tiplerinin belirlenmesi ve yayılış alanlarının tespitinde sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Türkiye’de 10 binden fazla bitki türü, bunların oluşturduğu yüzlerce bitki birlikleri ile iğne, geniş yapraklı karışık ormanların ekolojik özelliklerinde yararlanması ile gidermek mümkündür. Orman toplulukları; yağış, sıcaklık, bağıl nem ve sis gibi ekolojik özellikleri herhangi bir sahada binlerce yıldan beri hüküm süren iklim tiplerini ortaya koymaktadır. Öte yandan iklim değişmelerinin polen analizleri olmaksızın meteorolojik verilere göre yapılması imkânsızdır.

Bu çalışmada, Türkiye’de hem bitki örtüsünün ekolojik özellikleri hem de meteorolojik veriler birlikte alınarak iklim tiplerinin özelliği ve etkili olduğu alanlar ortaya konulmuştur. Örneğin Karadeniz iklim bölgesinin kayın ormanları nemli-ılıman ve yükseklerde Göknar, ladin ormanları soğuk, nemli ve yaz aylarında orografik yağış, sisli geçen iklim özelliğini ortaya koymaktadır. Kuzeydoğu Anadolu’da saf sarıçam ormanları kışları soğuk, kar yağışlı, yazları serin, güneşli geçen iklim tipini yansıtmaktadır.

Bu araştırmada Türkiye’de özellikle orman ağaçlarının ekolojik özelliklerinin iklim tiplerinin belirlenmesi ve hüküm sürdüğü alanların önemi vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: “iklim tipleri”, “vejetasyon”, “ekoloji”, “Türkiye”.

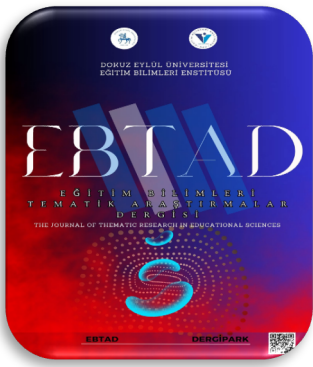
Abstract. The determination of the climatic types is prepared depending on the amount of precipitation, temperature, relative humidity, evaporation, wind circulation data etc. covering at least 30 years period. Meteorological stations data can be obtained from on the sea shore up to highlands, two sides of the mountains and the deep and large valley slopes facing of the north and south aspects.

Türkiye containing more than ten thousands plant taxa and many forest composed of broad leaved deciduous and coniferous forest clearly show the prevailing main climatic properties. So, there is close interaction between vegetation ecology and meteorological data in the preparing of the climatic map in the given area.

In this study both the vegetation ecology map showing main climatic zones and climatic map prepared with the data obtained from the meteorological data. Two maps exactly explain the main climatic zones and subzones and their occurrence areas. For example, *Fagus orientalis* forests occurring along the coastal belt of Black Sea show the existence of humid mild and foggy climatic conditions. In this study the climatic classification of Turkey vegetation ecology and meteorological data are together are taken into consideration.

Keywords: “climatic types”, “vegetation”, “ecology”, “Türkiye”.

Extended Abstract

Introduction. The determination of the climatic types is very important in terms of the weathering process of the parent material and soil formation, topographic shaping, tree growth, agricultural production and human culture and so on.

Sayfa | 32

In the preparing of the climatic types air pressure, wind direction, the amount of precipitation, temperature, cloudiness, relative humidity, evaporation and evapotranspiration and their fluctuation and extreme values and so on are used. Two main data taken in order to preparing of climatic type maps are explained below:

Method. 1. Meteorologic statitons data. Meteorological data contributes the classification of the clamatic types in any given regions. Especially the necessary data in the climatic classification are obtained the meteorological station that established at the different elevations, especially north and south slopes on the mountains and valleys. Presently there is not enough meteorological stations to obtain required data for the illumination of climatic properties of the given area. In Türkiye most of the meteorological stations have been established in cities. For this reason, there is no adequately information on the upland areas especially upper line of forest zone, different topographic levels of the mountains and their aspects.

2. Ecological data of the vegetation. Vegetation ecology can be assessed as compulsory factor in the classification of climatic types, because vegetation ecology clearly reflects the past and present climatic conditions. For instance, the existence of the scotch pine reflects the ecological conditions of last glacial age and present situation in the Anatolia.

Leading climatic classification that presented in the world-wide scale was made by Köppen and Thornthwaite. Köppen climatic classifcition method is mainly based on the monthly mean temperatures, mountly mean precipitation and mean annual temperature, and the vegetation distributions. Major climates are classified as A Tropical rainy climates, B Dry climates, C Mid-latitude rainy winter, mild winter, D Mid-latitude rainy climates, cold winter, E Polar climates. Thornthwaite classification is based on moisture and thermal efficiency. Thornthwaite produced a precipitation-evaporation index that could be empricial available data. According to the moisture index climatic types are classified as perhumid, moist subhumid, semiarid and arid climates Oliver J.E. and Hidore J.J. (2002).

Türkiye's climatic classification made by Atalay was prepared not only climatic data but mostly vegetation ecology data Atalay İ. (2023), (fig. 24, 25). For example, the humid and mild climate experiencing costal belt of the Black Sea Region explains the existence of the mixed beech forests. The boundary is drawn between mild and humid climate of coastal belt of Black Sea and mountain climate of the Black Sea Region. Here the lower part of the costal belt is the main occurrence areas broad leaved decidious forest mainly composed of beech, lime, hornbeam and alder, while the mountain belt composed of pure and mixed spruce, fir and scotch pine forests. Backward Semiarid and subhumid climate of Black Sea Region corresponds the existence of black pine (*Pinus nigra*) and scotch pine (*Pinus slyvestris*) mixed forest. In this climatic region sunny area occurring the south

Atlay, İ., Çiftçi, H. ve Altunbaş, S. (2024). Türkiye'de doğal bitki örtüsünün ilkim tiplerinin belirlenmesindeki önemi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 30-62.

facing slopes of northern Anatolian Mountains is the main occurrence areas of scotch pine forest. On the other hand, the semiarid climatic belt widespreading along the long and deep tectonic depression and wide and deep valley is the main occurrence area of Calabrian pine and xerophytic bush and/or chapparal.

Sayfa | 33

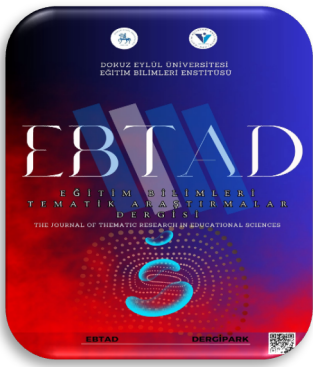
Results. As to the Mediterranean climate prevailing in the Mediterranean, Aegean and southern part of the Marmara geographical region are divided into two main climatic belts: Mediterranean climate and Mediterranean humid and subhumid. The real or lower belt of mediterranean climate characterized with dry and hot summer and mild and rainy winter prevails and it corresponds the natural spreading areas of Calabrian pine (*Pinus brutia*) forest which is very resistant against dry conditions. This forest begins along the Mediterranean coast and climbs up to as high as 1200 m. After that the mediterranean mountain cedar forest growing under cold and sonwy in winter and cool and orographic rainy and humid-subhumid area of Taurus mountains is found between 800/1000 and 2200 m in altitude. Taurus fir (*Abies cilicica*) and cedar (*Cedrus libani*) mixed forest is common on the very humid part of the Taurus Mountains. While black pine (*Pinus nigra*) forest is mostly found on the partly dry inside part of Taurus Mountains. The hazelnut (*Corylus avellana*) and cornelian cherry (*Cornus mas*) and laurel (*Laurus nobilis*) shows the existence of very mild and humid local climatic conditions in the karstic depressions. Pure cedar forests which are widespreading in the Elmeli Basin in the western part of Taurus mountains indicates the optimum growth area of the cedar. The climate of this area is characterized with snowy and cold winters and cool and partly rainy summers, and the the sun radiation intersity is higher and wind moisture is lower than the wind affecting the western part of the Taurus Mountains. Thus, the forest composition in the upper part of the Taurus Mountains indicates climatic differences prevailing in the Taurus.

As to the Aegean Region, the climatic properties, the productivity of the Calabrian pine (*Pinus brutia*) forest is somewhat is lower than the Mediterranean Sea Region. Because the amount of the rainfall and temperature is lower than the coastal belt of Mediterranean Region. On the other hand, the absence of the cedar forest indicates the existence of low humidity conditions in the Aegean Mountains. That the fertile olive oil production in the southern coastal belt of the Marmara Region reflects the good humidity and low evapotranspiration conditions. Because the humid and mild conditions contributes productive growth of oive oil trees.

The existence of the forests belonging to Mediterranean and Black Sea regions shows the existence of the transitional climatic types in the surrounding areas of Marmara Sea. In this region the northern facing slopes of the mountains are covered by the broad leaved deciduous forest mostly beech forest, while Calabrian pine forest is found on lower south facing slopes and black pine (*Pinus nigra*) forest is seen on the upper south facing slope of the mountains. This situation shows the existence both Eurosiberian and Mediterreanean floristic regions on the south and north facing slopes same mountains.

Discussion and Conclusion. As a result, detail climatic classification map is prepared not only with climatic data but also the properties of native vegetation ecology. In other words, native vejetation and climatic data are necessary to prepare climatic maps. These data obtain from the meteorological stations and vegetation ecological properties reflecting climatic properties covering at least

Atlay, İ., Çiftçi, H. ve Altunbaş, S. (2024). Türkiye’de doğal bitki örtüsünün ilkim tiplerinin belirlenmesindeki önemi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 30-62.

thousands year period in the given area. Türkiye containing more than ten thousands plant taxa and many forest composed of broad leaved deciduous and coniferous forest clearly show the prevailing many climatic properties. For example, Calabrian pine (*Pinus brutia*) forests represent the mediterranean climatic conditions characterized with mildy and rainy winter and rainless (dry) and hot summer. January temperature in the spreading area of Calabrian pine forests is more than 3-4°C and mild and rainy winter.

The taxa of oak forest indicates of the humidity conditions. Namely *Quercus libani* and *Q. cerris* oak species communities grows where mean yearly precipitation is nearly 1000 mm in the SE part of East Anatolia.

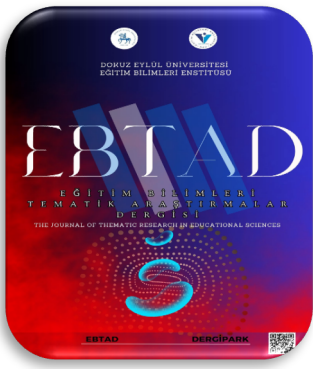
Pure Scotch pine (*Pinus sylvestris*) forests occurring between elevation of 1800-2400 m in the NE Anatolia highland show the existence of subhumid and very cold climatic conditions. Infact in this region the temperature in the winter is about lower than -40°C, summer temperature 12-14°C and mean yearly temperature is 2-3°C and yearly precipitation is nearly 600 mm. Steppe vegetation areas occurring in the Central Anatolia, Malatya and Iğdır Basins correspond existence of driest part of Türkiye.

So, there is close interaction between vegetation ecology and meteorological data in the preparing of the climatic map in the given area. In this study both the vegetation ecology map showing main climatic zones and climatic map prepared with the data obtained from the meteorological stations. Two maps exactly explain the main climatic zones and subzones and their occurrence areas. For example, *Fagus orientalis* forests occurring along the coastal belt of Black Sea show the existence of humid mild and foggy climatic conditions. Here soil shows acide reactions.

The climatic map prepared with the climatic data, especially with Köppen method is not reflect the actual climatic zones of Türkiye. For example, according to climatic map that made by the Köppen methods, semi arid, temperate, continental cold and polar climatic types are mentioned in Türkiye (Taşoğlu et al. 2024). In this map, the western and southwestern part of Anatolia and Thrace was indicated the main prevailing areas of Mediterranean climate with hot summers is not appropriate, because the northern part of these areas are under the prevailing areas of humid and mild climate. Tundra and ice cap climatic conditions prevailing in the Siberia and northern part of North America are not-exist in Türkiye (Fig. 26). As it is known, in the Tundra climate, the temperature rising up 5°C during summer, drop as low as -30°C, the precipitation during summer is about 25 mm, while this figure decreases 5 mm in the winter in Tundra climate. This climate not prevails in Türkiye. Ice cap areas which are found in the Erciyes, Eastern Black Sea Mountains, especially Kaçkar Mountains and Buzul Mountain in the SE Anatolia in Türkiye are the relict ice belonging to Last Glacial area

On the other hand, the vegetation of Anatolia and Thrace that was indicated as a meadow and grassland area according to Köppen climatic classification of Türkiye is not acceptable manner. Because Thrace belong semiarid oak forest and western part of Türkiye is under mediterranean climate with Calabrian pine forest. That coast belt of Türkiye was defined as temperate evergreen forest is not reflect the native vegetation cover spreading areas. The mediterranean coastal belt was explained as humid subtropical climate Bonan G. (2008), (Fig. 24.16 and fig. 2.1.) It can be said that

Atlay, İ., Çiftçi, H. ve Altunbaş, S. (2024). Türkiye’de doğal bitki örtüsünün ilkim tiplerinin belirlenmesindeki önemi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 30-62.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

there are many mistakes and inadequacy knowledges in the assessment of vegetation and climatic type maps of Türkiye.

In this study the climatic classification of Turkey, vegetation ecology and meteorological data are together are taken into consideration (Fig, 26 and 27).

Giriş

Bir yerde uzun bir süre boyunca sıcaklık, nem, yağış, hava basıncı, rüzgâr, güneşlenme durumu vb. gibi meteorolojik verilerin ortalamasını inceleyen klimatoloji bilim dalının metotları ile yapılmaktadır. İklim; insan hayatı, yerleşme, su verimi ve kullanılması, bitkilerin yetişmesi, tarım ve orman alanlarının belirlenmesi, ana materyalin ayrışması ve toprak oluşumunda son derece etkilidir. Dünya ölçüsünde sıcaklık ve yağış dağılımını ve etkinliğini inceleyen iklim sınıflandırılmasında Köppen ve Thornthwaite metotları yaygın olarak kullanılmaktadır Erinç S. (1969); Oliver J.E. and Hidore J.J. (2002) ve Atalay İ. (2023). Köppen iklim sınıflandırma metodu, aylık ortalama sıcaklık, yağış ve ortalama yıllık sıcaklık verileri ile vejetasyon tiplerinin herhangi bir bölgedeki yağış ve nem özellikleriyle sıkı şekilde ilişkili olduğu vurgulanmıştır Örneğin Kurak iklimler bozkır ve çöl olarak alt sınıflara ayrılmıştır. Oliver J.E. and Hidore J.J. (2002). Ayrıca biyocoğrafya kriterlerine göre de iklim tipleri ayırt edilmiştir Bailey R.G. (1998); Bonan G. (2008) and Walter H. (1983).

Türkiye’de meteoroloji istasyonlarının yetersiz olması ve vejetasyon ekolojisinin yeterince bilinmemesi iklim sınıflandırılmasında önemli hataları beraberinde getirmiştir. Türkiye gibi çok engebeli yerlerde iklim elemanları ve buna bağlı olarak iklim tiplerinin yayılış alanları belirtilmesinde sadece meteorolojik verilere dayalı iklim elemanlarıyla yapılması, çok önemli hataların olmasına neden olmuştur Turunçoğlu ve ark. (2018) ve Taşoğlu ve ark. (2024). Tartışmalar kısmında belirtildiği gibi Türkiye’de saptanan iklim tipleri ve yayılış alanlarının belirlenmesinde ormanlardaki ağaç ve ağaççıkların ekolojisinin de kapsamlı olarak dikkate alınması gerekmektedir. Öte yandan ağaçların ekolojisinde önemli bir yer tutan iklim, ormanların devamını sağlayıcı işlemlerin ve işletmelerin yapılması ve ağaçlandırmada tür seçimi açısından da son derece önemlidir.

Türkiye’de başlıca orman ağaçlarının ekolojisi ve yayılış alanlarında yapılan yayınlar şöyledir: Kızılcım Alemdağ (1962); Atalay ve ark. (1988), Boydak ve ark. (2007), Sarıçam Alemdağ Ş.(1967); Atalay ve ark. (1985); Atalay İ. ve Efe R. (2012); Atalay ve ark. (2014) ve Çepel ve ark. (1977), Sedir Sevim M. (1955); Atalay İ. (1987)ve Boydak ve ark. (1996), Kayın Atalay İ. (1992), Karaçam Atalay İ. ve Efe R. (2010), Göknaç Bozkuş F. (1987), Ardiç Eler Ü. (1988). Tüm ağaç ve ormanların ekolojisi ve iklimle ilişkisi konusunda yayın da bulunmaktadır Atalay İ. (2015).

Yöntem

Araştırmada, meteorolojik verilere göre Türkiye ve Dünya’da yaygın olarak kullanılan meteorolojik verilere göre Köppen-Geiger metoduna göre yapılmış iklim tipleri ele alınmıştır. Türkiye’nin meteorolojik veriler ve bitki örtüsüne göre yapılmış iklim tipleri ile bitki örtüsü, özellikle ormanların yetişme ortamlarını gösteren harita birlikte verilmiştir. Böylece meteorolojik veriler ve bitki örtüsü ekolojisinin iklim tiplerinin belirlenmesindeki önemini konu alan iklim haritaları karşılaştırılmıştır. Yetersiz meteorolojik veriler ve vejetasyon tiplerine göre Köppen metoduna göre yapılan iklim tipleri haritasının Türkiye’nin iklimi tiplerini ortaya koymadığı ve özellikle Türkiye’de etkili olmayan iklim tipleri gösterilmiştir. Başka bir ifadeyle meteoroloji istasyonlarının çok eksik olması ve Türkiye’yi karakterize eden metotların kullanılmaması, iklim tiplerinin belirlenmesinde önemli hataların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum, tartışma başlığı altında Köppen Atlay, İ., Çiftçi, H. ve Altunbaş, S. (2024). Türkiye’de doğal bitki örtüsünün ilkim tiplerinin belirlenmesindeki önemi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 30-62.*

metoduna göre yapılan haritaların Türkiye'nin iklim tiplerinin yansıtmadığı ortaya konulmuştur. İklim tiplerini yansıtan vejetasyon ekolojisi dikkate alınarak Türkiye iklim sınıflandırılmasını yapılmasına dikkat çekilmiştir.

Bulgular

Bitki örtüsünün ekolojisi

İklim tipleri ve yayılış gösterdiği alanların belirlenmesinde bir tek ağaç ve birden fazla ağaçtan oluşan ormanların ekolojisi yani sıcaklık, doğrudan ve dolaylı güneş ışığının şiddeti, havanın bağıl nem durumu gibi etkenleri içeren yağış faktörleri ve yayılış alanları önemli rol oynamaktadır. Bunun için başlıca ormanların yetiştirme ortamlarını ve/veya ekolojik özelliklerinin iklim tiplerinin belirlenmesindeki önemi iğne ve geniş yapraklı ormanlar ile ağaççık ve ot toplulukları şöyledir.

1. İğne yapraklı ormanlar

Yıl boyu yeşil kalan iğne yapraklı ormanların ekolojik özellikleri iklim özelliklerine göre çok farklı olup birden fazla iklim bölgesinin hüküm sürdüğünü göstermektedir.

Bu ormanları, ladin, ladin ve göknar karışık ormanları, sarıçam, karaçam ve kızılçam ormanları oluşturur. Bunların ana ekolojik özellikleri ve yayılış alanları ana hatlarıyla şöyledir:

1.1. Ladin (*Picea orientalis*) ormanları

Ladin, yazın yoğun sis ve orografik yağış alan, kışın soğuk ve karlı ortamda, yıllık ortalama yağışın 800 mm'nin üzerinde, yıllık ortalama sıcaklığın 8-4°C arasında, kış aylarında 0°C'nin altına olan sıcaklığın yazı 18°C civarında olduğu yerlerde yetişmektedir. Ordu ile Gürcistan sınırı arasında kalan Kuzey Anadolu dağlarının kuzey yamaçlarında 1000-2200 m arasındaki ladinin varlığı, buraların sisli, su açığının olmadığı, toprakların asit reaksiyonlu olduğunu göstermektedir.

Şekil 1. Yalnızçam dağlarının kuzey yamacında soğuk, nemli ve sisli ortamı karakterize eden saf ladin ormanı

1.2. Ladin ve göknar (*Picea orientalis*, *Abies nordmanniana*) karışık ormanı

Her iki ağacın birlikte oluşturduğu bu ormanlar, kışın sıcaklığın -20°C dolayında, yazın $18-16^{\circ}\text{C}$ arasında seyrettiği, yaz aylarında sis ve orografik yağışlarının egemen olduğu nemli-çok nemli ve soğuk iklim ortamlarını temsil etmektedir. Bu ormanlar Ordu-Gürcistan sınırı arasında Kuzey Anadolu dağlarının 1000 m'den yüksek yamaçları ile Çoruh vadisinin güneyinde Yalnızçam dağlarının kuzeye bakan yamaçlarında yaygındır.

1.3. Göknar (*Abies sp.*) ormanları

Göknar ormanları, kışın kar yağışının hâkim olduğu, sıcaklığın sürekli 0°C 'nin altında ve yazın serin geçen dağların 800 m'den yüksek kuzey yamaçlarında bağıl nemi yüksek sisli olduğu ortamları karakterize etmektedir. Ordu batısından başlayan Kuzey Anadolu, Uludağ ve Kazdağları'nın kuzey yamaçlarında yaygındır. Ayrıca Toros Dağlarının kuzeye bakan yüksek yamaçlarında sedir ormanlarıyla birlikte bulunmaktadır. Tahtalı dağlarının kuzey ve Çamlıyayla mevkiinde saf göknar ormanları yer almaktadır. Diğer bir göknar alanı, İskenderun Körfezi'nde gelen nemli havayı alan ve orografik yağış ve sisin olduğu Nur (Amanos Dağları)'nın kuzey kesiminde de görülmektedir.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Sayfa | 39

Şekil 2. Giresun Kulakkaya mevkiinde sağda ormangülünün olduğu sisli ortamda yetişen ladin ormanı ve ladin ormanının altında yetişen mor çiçekli ormangülü (*Rhododendron ponticum*)

Atlay, İ., Çiftçi, H. ve Altunbaş, S. (2024). Türkiye’de doğal bitki örtüsünün ilkim tiplerinin belirlenmesindeki önemi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 30-62.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Şekil 3. Geyve Adapazarı güneyinde Karadağ'ın kuzeye bakan yamaçtaki nemli ve sisli ortamı temsil eden saf göknar ormanı

Sayfa | 40

Şekil 4. Mesudiye kuzeyinde aralarında sarıçamların bulunduğu nemli ve soğuk, yazın sis alan ortamı temsil eden göknar ormanı

1.4. Sarıçam (*Pinus sylvestris*) ormanları

Yazın doğrudan güneş ışığı alan, yıllık ortalama sıcaklığın 3-4°C, yazın ortalama sıcaklığın 12-13°C arasında seyrettiği, kışları sıcaklığın -40°C'nin altına kadar düştüğü çok soğuk ve karla kaplı nemli ve yarı nemli sahalarda yetişir.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Sayfa | 41

Şekil 5. Ardanuç Peynirli mevkiindeki aralarında göknarların olduğu nemli sarıçam ormanı

Sarıçam'ın yetiştiği böyle sahalar, Kuzeydoğu Anadolu'da Sarıkamış-Ardahan arası, Kuzey Anadolu dağlarının güneye bakan yüksek yamaçları, Sündiken Dağları, Akdağmadeni Aladağlar ve Köroğlu Dağları'nın yüksek kesimleridir. Saf sarıçam ormanlarının yer aldığı özellikle Kuzeydoğu Anadolu'nun Sibiryaya ve Kanada'nın kuzeyinde etkili olan soğuk iklimi şartlarının özelliğini yansıtmaktadır.

Atlay, İ., Çiftçi, H. ve Altunbaş, S. (2024). Türkiye'de doğal bitki örtüsünün iklim tiplerinin belirlenmesindeki önemi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 30-62.

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Şekil 6. Ardahan Gölü civarında verimliliği en yüksek olan kışları çok soğuk ve karlı, yazları serin olan ortamdaki saf sarıçam ormanı. Ağustos sonuna kadar orman altındaki ot örtüsünün yeşil kalması, sarıçam ormanının nemli özellikte olduğunu ortaya koymaktadır.

1.5. Sedir (*Cedrus libani*) ormanları

Yıllık ortalama sıcaklığın 12-6°C, yazın 20°C'ye kadar yükselen sıcaklığın kışın 0°C'nin altına düştüğü, yağışın 600 mm'nin üzerinde olduğu, yazın nemli ve serin rüzgârların estiği, kışın kar yağışlarının etkili olduğu ve yaz döneminde zaman zaman orografik yağışların olduğu kesimlerde yetişmektedir. Böyle sahalarda; Toros dağlarında Akdeniz'den gelen nemli rüzgârlara maruz, Elmalı Havzasında kuzeybatıdan gelen etezyen rüzgârı alan sahalarda bulunmaktadır. Sedir ormanlarının görüldüğü sahalarda, kızılçam orman kuşağının üstünde 1000-2200 m arasındaki Akdeniz dağ ikliminin etkili olduğu sahalarda yer alır.

Akdeniz dağ ikliminin etkili olduğu sahalarda yetişen ve 5000 yıldan beri Orta Doğu'da kerestesi mabet dâhil görkemli bina, deniz taşıtları yapımında kullanılan, katranının keçilerin deri hastalığında ilaç olarak kullanılan sedir, Toroslarda monopol bir orman halindedir.

Ekolojik açıdan değerlendirildiğinde İç Anadolu'da sedirle olan ağaçlandırmaların uygun olmadığı kendiliğinden orta çıkmaktadır.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Sayfa | 43

Şekil 7. Elmalı havzasında 1550 m yükseklikte, yaşı 700, boyu 38 m, çapı 200 cm ile en yaşlı olan Koç sedirin bulunduğu gür sedir ormanı

Atlay, İ., Çiftçi, H. ve Altunbaş, S. (2024). Türkiye’de doğal bitki örtüsünün ilkim tiplerinin belirlenmesindeki önemi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 30-62.

Şekil 8. Eşen Çayı yukarı havzasında yazın Akdeniz'den gelen nemli havayı alan kireçtaşı üzerindeki saf bir sedir ormanı

1.6. Kızılçam (*Pinus brutia*) ormanı

Yazları sıcak ve yağışsız (kurak) geçen, çok kurak dönemde büyümesini durduran, kışları yağışlı ve ılık geçen, Ocak ayı ortalama sıcaklığının devamlı 0°C, yazın ortalama sıcaklığın 20°C'nin üzerinde olduğu ve doğrudan güneş ışığının etkili olduğu Akdeniz iklim bölgesini temsil eden bir ağaçtır. Kızılçam ormanlarının yaygın olduğu Akdeniz kıyı kuşağında 1200 m'nin, Ege ve Marmara Denizi kıyılarında 800 m, Karabük-Araç ile Erbaa-Niksar olukları, Eskişehir batısında Sakarya Nehri'nin kolları boyunca yaygın olan kızılçam ormanları Akdeniz iklim koşullarının hüküm sürdüğünü gösterir. Sinop Yarımadası kuzeyindeki kızılçam ve garig toplulukları da Akdeniz ikliminin etkili olduğunu belirtir.

Şekil 9. Alt katında makilerin yetiştiği Ege kıyı kuşağındaki bir kızılçam ormanı. Kızılçamların tahrip edildiği sahalarda ise makiler yayınlıdır.

Şekil 10. Mersin Kadıncık çayı havzasındaki kanyon vadi tabanındaki çınar ağaçlarında doğrudan güneş ışığı alan güneye bakan yamacına doğru kızılçam topluluğuna geçiş

1.7. Karaçam (*Pinus nigra*) ormanları

Denizel ve karasal iklim koşulları arasındaki geçiş kuşağında yıllık ortalama yağışın 800-500 mm arasında değiştiği, yazları serin ve doğrudan güneş ışığı alan ve kış aylarında don olaylarının etkili olduğu sahalarda yaygındır. Ülkemizde Toros dağlarının iç kesimleri, Güney Marmara Bölümü ve İç Batı Anadolu, Köroğlu dağlarının alçak kesimleri ve İç Anadolu'da 1400-1500 m'den başlayarak orman sınırının üstüne kadar olan sahalarda, yarıkurak-yarınemli iklim şartlarının etkili olduğu yerler arasındadır.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Sayfa | 46

Şekil 11. Kazdağları'nda kızılçam kuşağı üzerindeki bir karaçam ormanı ve orman kenarındaki yoğun karaçam gençliği

Şekil 12. Toros dağlarının iç kesiminde Seki kasabası civarında denizel etkilerden uzak sahadaki saf karaçam ormanı

Atlay, İ., Çiftçi, H. ve Altunbaş, S. (2024). Türkiye'de doğal bitki örtüsünün ilkim tiplerinin belirlenmesindeki önemi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 30-62.

1.8. Ardıç (*Juniperus sp.*) ormanı

Kışları soğuk, kar yağışlı, yazları sıcak ve kurak, yarınemli-yarıkurak iklimin geçiş sahasında deniz kıyısından başlayarak orman sınırının üstüne kadar çıkan çok geniş bir alanda çok sayıda türden oluşur. İç Anadolu'da bozkır kuşağının hemen üstünden başlayarak meşe ve karaçam ormanları içinde yer yer topluluklar haline, ayrıca Toros dağlarının üst kesiminde sedir ormanları dâhilinde de ormanlar halinde bulunur.

Ardıç ormanlarının yayılışı ile kurakçıl ormanların tahrip edildiği sahalar arasında önemli bir ilişki vardır. Ardıç tohumlarını yiyen ardıç kuşlarının dışkısından kabukları fermantasyona uğrayan ardıç tohumları kolayca çimlenerek öncü süksesyon halinde yayılmaya başlar. Böyle yerler özellikle İç Anadolu'da tahribata uğrayan meşe ve karaçam orman sahalarında geniş bir alanda hâkim duruma geçer. Toros dağlarının üst kesimlerinde ise sedir ve karaçam orman sahalarında yer alır. Dağlarda ormanın üst sınırında kalın kar örtüsü altında adeta yerde sürünen sürüngen ardıçlar (*Juniperus nana*) görülür (Şekil 11-14).

Şekil 13. İç Anadolu'da Emirdağ dolayında karaçam ormanı tahribat sahasında ardıç kuşlarının dışkısından düşen fermantasyona uğramış tohumların çimlenmesiyle meydana gelen bir ardıç ormanı

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Sayfa | 48

Şekil 14. Elmalı havzası Çamkuyusu mevkiinde 1400 m yükseklikte yaşı 800 yılın üzerinde olan anıt ağaç olan Şah Ardıç ve çevresinde Antalya'da yapılan uluslararası GEOMED toplantısına katılan Türk ve yabancı akademisyenler

Atlay, İ., Çiftçi, H. ve Altunbaş, S. (2024). Türkiye'de doğal bitki örtüsünün ilkim tiplerinin belirlenmesindeki önemi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 30-62.

Şekil 15. Uşak Murat Dağı'nda sarıçam ormanının üst sınırına gelen sürüngen ardıç

2. Geniş yapraklı ormanlar

2.1. Kayın ormanları

Sayfa | 49

Kayın (*Fagus orientalis*), ıhlamur (*Tilia sp*), gürgen (*Carpinus sp.*), akçaağaç (*Acer sp.*), nemli ortamda yetişen meşe (*Quercus sp.*) türleri, kestane (*Castanea sativa*) ağaçlarından oluşan ormanlardır.

Yazları serin ve sisli, kışları nadiren donlu günlerin olduğu, kar yağışlı nemli ve ılıman bölgelerde yetişir. Karadeniz kıyılarında deniz kıyısından başlayarak yer yer 1200 m'ye çıkan sahalarda, Nur (Amanos) Dağları'nın Akdeniz'den gelen nemli havayı alan kuzey batısında, Güney Marmara'da dağların Marmara Denizi'ne bakan kıyı kuşağında yaygın olması, buraların su sıkıntısının olmadığı nemli ılıman iklim şartlarının etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 16. Türkiye'de kayın ormanlarının en yaygın olduğu Ayancık bölgesindeki bir kayın ormanı

2.2. Meşe (*Quercus sp.*) ormanları

Bu ormanlar, nemli ılıman ve yarınemli-yarıkurak soğuk iklim şartlarının etkili olduğu geniş bir alanda yetişmektedir. Kuraklığa ve kış soğuklarına dayanıklı olan meşeler, İç Anadolu çevresinde yaygındır. Doğu Anadolu'da Elazığ dolaylarından, Van Gölü havzasının güneyi ile Toros dağlarının güney bakan yamaçlarındaki meşeler genellikle kışları soğuk ve karlı, yazları kurak ve sıcak geçen

Atlay, İ., Çiftçi, H. ve Altunbaş, S. (2024). Türkiye'de doğal bitki örtüsünün iklim tiplerinin belirlenmesindeki önemi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 30-62.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

yarınemli yarıkurak karasal iklim koşullarının egemen olduğu yansıtır. Güneydoğu Anadolu plato ve Karacadağ' daki meşeler yazları çok sıcak ve kurak, kışları kısmen karlı ve soğuk geçen ortamları gösterir.

Sayfa | 50

Şekil 17. Munzur dağlarında yarınemli soğuk karasal ortam şartlarında yetişen oldukça gür meşe ormanı

Atlay, İ., Çiftçi, H. ve Altunbaş, S. (2024). Türkiye’de doğal bitki örtüsünün ilkim tiplerinin belirlenmesindeki önemi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 30-62.*

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Şekil 18. İç Anadolu'da Emirdağları'nda bozkırlardan sonra gelen 1400 m dolayındaki meşeler

3. Ağaçlık ve çalı toplulukları

Yağışın ağaçların yetişmesini engelleyecek kadar az düştüğü yerlerde hâkim durumdadır. Böyle yerlerdeki çalılar, Çoruh havzasında Çoruh nehri vadisinde Artvin dolayından başlayarak İspir dolayına, Tortum ve Oltu havzalarının yukarı kesimlerine kadar uzanmaktadır.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Sayfa | 52

Şekil 19. Karaburun Yarımadası'nda kızılçam ormanının tahrip sahasına yayılmış garig topluluğu

Atlay, İ., Çiftçi, H. ve Altunbaş, S. (2024). Türkiye'de doğal bitki örtüsünün iklim tiplerinin belirlenmesindeki önemi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 30-62.

Şekil 20. Karstik alanda kızılçam ormanlarının tahrip edildiği yere gelen sarımsı renkteki garig ve yeşilimsi olan maki toplulukları

Akdeniz iklim bölgesinde kızılçamların alt katında yetişen ve kızılçamların tahrip edildiği yerleri kaplayan maki denilen ağaççık ve garig denilen çalılar, yazları sıcak ve yağışsız, kışları ılıman ve yağışlı geçen, güney ışığının kuvvetli olduğu yerleri temsil etmektedir. Makiler içerisindeki defne (*Laurus nobilis*), mersin (*Mrytus communis*) ve sandal (*Arbutus andrachne*), katırtırnağı (*Spartium junceum*) ve kocayemiş (*Arbutus unedo*) yerel olarak nemli sahaların indikatörüdür. Kermez meşe (*Quercus coccifera*), keçiboğan (*Calicotome villosa*) kuraklığın arttığı sahalarda yaygınlaşan önemli bir maki elementidir.

4. Ot toplulukları

Otsular iklim özelliklerini yansıması bakımından üç gruba ayrılır: Bozkır, uzun boylu bozkır ve çayırlar ve orman sınırı üstündeki alpin-subalpin çayırlar. İlkbahar başlarında sıcaklığın yükselmesiyle yeşererek yaz başlarında kuruyarak sapsarı bir görünüme bürünen bozkırlar, yağışın ağaç ve ağaççıkların yetişmesini sağlayacak kadar yeteri yağışın düştüğü, yazları sıcak ve kurak geçen yerlerde yetişmektedir. Böyle yerler Konya Ovası'ndan başlayarak Tuz Gölü civarından Eskişehir yakınına kadar bir kuşak boyunca, Malatya ve Iğdır havzasının iç kesimlerinde ve güneydoğu Anadolu bölgesinin güneyindeki alçak düzlüklerde görülür (Şekil 20). Buralar bozkır ikliminin hüküm sürdüğü sahalarda dâhilindedir.

Şekil 21. İç Anadolu bozkırından bir görünüm

Atlay, İ., Çiftçi, H. ve Altunbaş, S. (2024). Türkiye’de doğal bitki örtüsünün iklim tiplerinin belirlenmesindeki önemi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 30-62.

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

4.1. Uzun boylu bozkır ve çayırlar

Yazları yağışlı, kışları soğuk ve karlı geçen karasal iklim koşullarında yetişir. Böyle koşullar, Doğu Anadolu'nun doğusunda Kuzeydoğu Anadolu güneyi ile Van Gölü'nün kuzey kesimi arasında etkilidir. Çernezyom topraklarının yer aldığı buralar, bilhassa büyükbaş hayvanların otlatıldığı mera sahasıdır.

Alpin-subalpin çayırlar dağların üst kesiminde vejetasyon süresinin ağaçların yetişmesini engelleyecek kadar kısa olduğu yerlerde görülür. Başka bir ifadeyle, bu çayırlar, vejetasyon döneminin Haziran sonu ile Eylül başları arasındaki 3-4 aylık bir süreyi kapsayan kışları çok soğuk ve kar yağışlı, yazları serin geçen sahalarda yetişir (Şekil 21, 22). Haziran sonuna doğru yeşermeye başlayan çayırlar kar yağışının düşmeye başladığı Ağustos sonuna kadar yemyeşil haldedir.

Sayfa | 54

Şekil 22. Çıldır Gölü çevresinde karasal yarınemli soğuk ortamdaki uzun boylu bozkır-çayır vejetasyon

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Sayfa | 55

Şekil 23. Trabzon Yukarı Kavrun yaylası kuzeyindeki yüksek dağ-alpin çayırlar

Atlay, İ., Çiftçi, H. ve Altunbaş, S. (2024). Türkiye’de doğal bitki örtüsünün ilkim tiplerinin belirlenmesindeki önemi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 30-62.

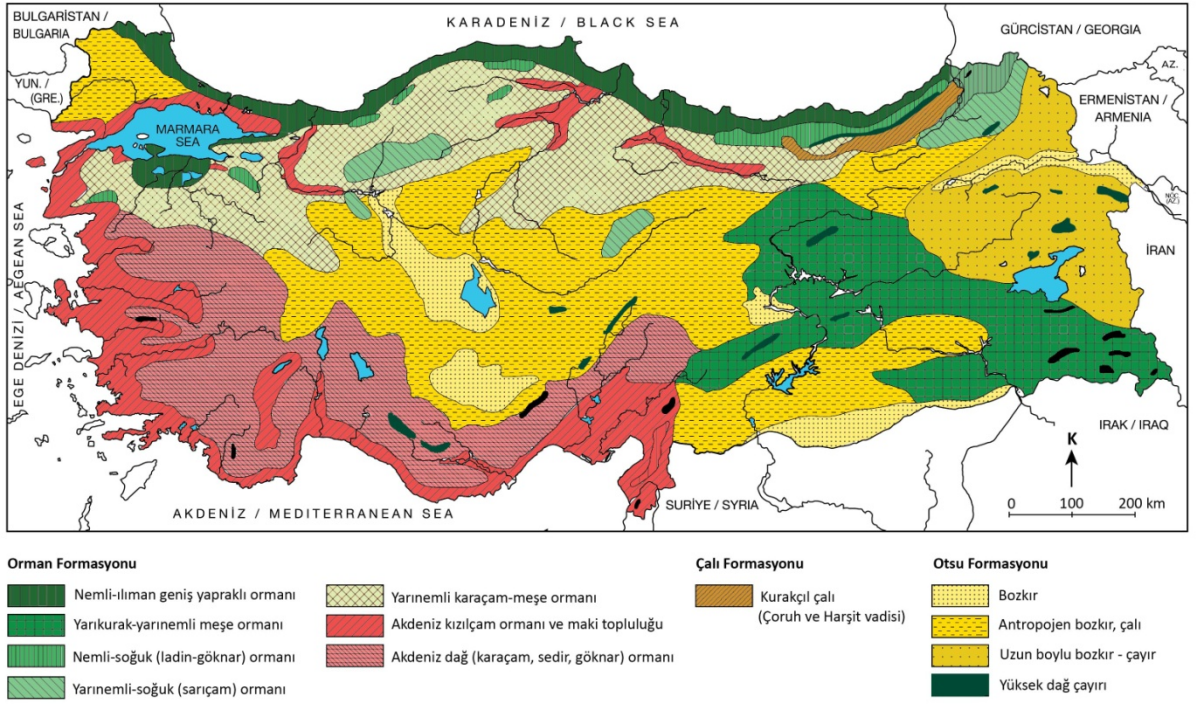
Şekil 24. Kaçkar dağlarında yaklaşık 9 ay kar altında kalan sadece iki- üç aylık bir sürede soğuk ve yarınemli koşullarda yetişen alpin çayırlar

Türkiye iklim ve bitki örtüsü arasındaki ilişkiler

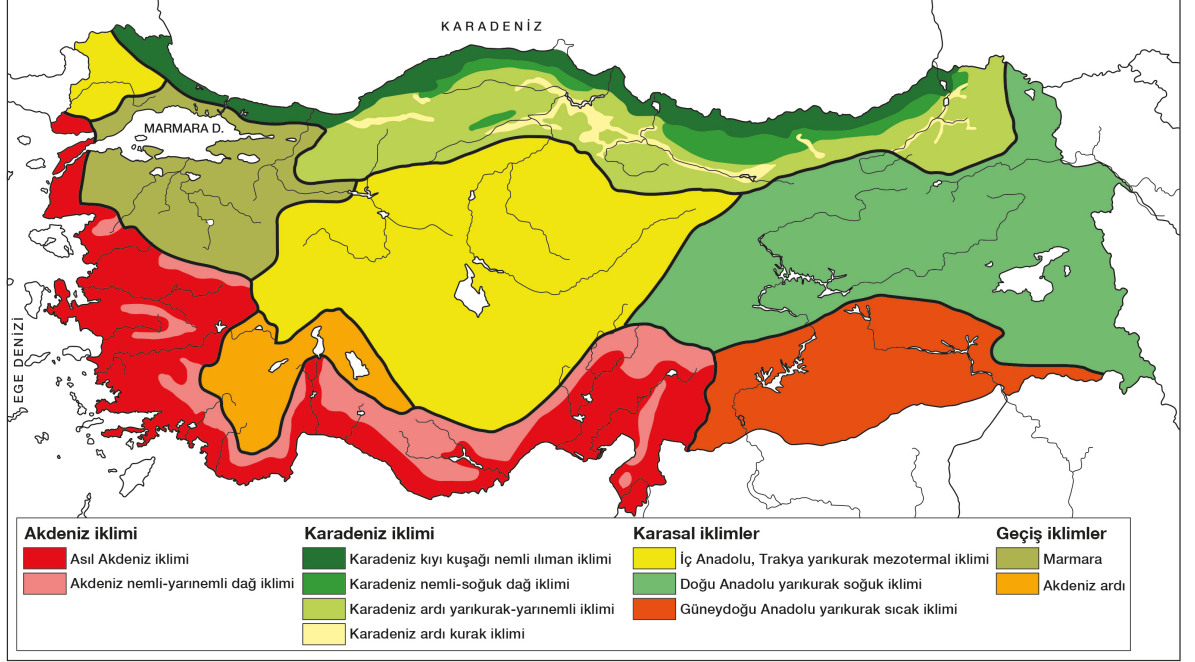
Sayfa | 56

Türkiye'nin iklim ve bitki örtüsü arasında çok önemli uygunluk ve ilişkilerin olduğu Şekil 24 ve 25'deki haritalar incelendiğinde açıkça anlaşılmaktadır.

Bitki örtüsünün de göz önünde tutularak hazırlanan Türkiye iklim tipleri haritasında Türkiye'de Akdeniz, Karadeniz, Karasal ve Geçiş iklim tiplerinin etkili olduğu görülmektedir.

Şekil 25. Türkiye'nin bitki örtüsü haritası Atalay İ. (2023)

Şekil 26. Türkiye'nin iklim tipleri haritası Atalay İ. (2023)

Türkiye'nin bitki örtüsü ve iklim haritası birlikte incelendiğinde geniş yapraklı ormanların yer aldığı Karadeniz kıyı kuşağı nemli ılıman iklim, meşe ormanlarının yarıkurak-yarı nemli karasal iklim koşullarının etkili olduğu yerleri gösterir. Ladin ve göknar ormanları, çok nemli, bağıl nemi yüksek sisli ve soğuk iklim şartlarının etkili olduğu sahaları ortaya koyar. Sarıçam ormanları doğrudan güneş radyasyonunun hâkim olduğu yarınemli çok soğuk iklim koşullarını yansıtır. Karaçam ve meşe karışık ormanları, denizel ve karasal iklimin geçiş sahalarına uyan yarınemli iklimin etkin olduğu yerleri karakterize eder. Kızılcım ormanları, yazları sıcak ve yağışsız, kışları ılık ve yağışlı geçen Akdeniz ikliminin hâkim olduğu yerlerde yetişir. Sedir ormanları, kışları karlı, yazları serin geçen ve nemli hava akımının etkili olduğu Akdeniz dağ kuşağı iklimini temsil eder. Bozkırlar, yağışın ağaçların yetişmesini engelleyecek kadar az düştüğü yarıkurak karasal iklim, uzun boylu bozkır-çayırlar Doğu Anadolu karasal yarı nemli iklim ve yüksek dağ çayırları soğuk ve yarı nemli iklim koşullarının etkili olduğunu gösterir (Şekil 24, 25).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Sonuçlar

Türkiye'de meteorolojik verilere göre hazırlanan iklim tipleri haritası ile bitki örtüsünün dağılımını gösteren harita arasında önemli bir bağlantı, benzerlik bulunmaktadır. Bitki örtüsünün iklim üzerindeki etkileri ve iklim sınıflandırması açısından önemi maddeler halinde şöyledir:

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

1. Bir ağaç türünden oluşan saf ormanlar, sadece o ağacın ekolojik özelliklerini yansıtan iklim kuşağını ortaya koymaktadır. Örneğin saf sarıçam ağaçlarından oluşan ormanlar, vejetasyon döneminde doğrudan güneş ışığı alan, -40°C'nin altına kadar düşen şiddetli kış soğuklarına karşı çok dayanıklı olan yarı nemli sahalarda yetişmektedir. Bunun tipik örneğini Kuzeydoğu Anadolu'daki sarıçam ormanları oluşturmaktadır. Ayrıca bu ormanlar; soğuk, yarı nemli, vejetasyon döneminin 40 günün altında olduğu sahaları göstermektedir Atalay İ. (1975); Atalay ve ark. (1985); Atalay İ. ve Efe R. (2012) ve Atalay İ. (2015).

2. Birden fazla ağaçtan oluşan ormanlar, o sahadaki ağaçlarının ekolojik özelliklerinin aşağı yukarı benzer özellikte olduğunu göstermektedir. Karadeniz kıyı kuşağında kayının hâkimiyeti içerisinde yer alan ıhlamur, kestane, meşe ve gürgen karışık ormanları buna örnek oluşturmaktadır. Saf ladin ve ladin, göknar ve sarıçam karışık ormanları nemli, soğuk ve sisli ortamı karakterize etmektedir.

3. Bitki örtüsünün dağılışı yerel (lokal) iklim tiplerinin belirlenmesi açısından önemli bir yeri vardır. Şöyle ki, aynı dağ sırasının yaran vadi yamaçları arasındaki iklim farklılığı ve sınırları ancak bitki örtüsüyle kendini göstermektedir. Örneğin Kuzey Anadolu dağlarının doğu-batı yönünden yaran Çoruh vadisinin tabanında kurakçıl çalılar kurak iklimi, güneye bakan yamaçları alttan üste doğru yarı kurak iklimden yarınemli soğuk iklime doğru geçişi gösteren sarıçam ormanlarıyla ortaya çıkmaktadır. Aynı vadinin kuzeye bakan yamacında ise altta yarı nemli meşe ormanlarından üste doğru ladin ve göknar ormanlarının yer aldığı soğuk ve nemli iklimin etkili olduğu ortama ulaşılır.

Karadeniz bölgesinin ardındaki Erbaa-Niksar depresyonundaki kızılçamlar, Akdeniz ikliminin etkili olduğunu gösterir. Buradan Tokat'a doğru olan kesimde güneye doğru olan yamaçta kızılçamdan kuzeye bakan yamaçta kayın ormanları, Akdeniz ikliminden birdenbire nemli ve ılıman iklime olan dönüşümü ortaya koymaktadır.

4. Ana iklim kuşaklarında alt iklim tiplerinin ayrılmasını bitki kuşakları belirlemektedir. Örneğin Akdeniz iklim bölgesinde Akdeniz kıyısında başlayarak 1200 m'ye kadar çıkan kızılçam ormanları Asıl Akdeniz, 1200-2000/2200 m arasındaki sedir ormanları Akdeniz Dağ iklim kuşaklarının varlığını ortaya koymaktadır. Orman sınırının üst kısmındaki alpin çayır alanları soğuk ve yarınemli dağ ikliminin hüküm sürdüğünü göstermektedir Atalay İ. (1988).

5. Kalıntı halindeki topluluklar, paleoklimatik koşulları ortaya koymaktadır. Örneğin Karadeniz iklim bölgesinde Trabzon Akçaabat semti ve Kurucaşile kıyı kesimindeki sarıçamlar, maksimum safhası günümüzden 20 bin yıl önce olan Son Buzul çağında soğuk koşullarda Kuzey Anadolu dağlarındaki sarıçamların kıyıya kadar indiğini ima etmektedir. Doğu Karadeniz dağları ve Erciyes Dağı'ndaki huş (*Betula* sp.) toplulukları, günümüzden 20 bin yıl öncesinde maksimum safhasına ulaşan Son Buzul Dönemi (Würm)'nde günümüzde Kuzey Avrupa ve Asya'da yaygın olan huşların Anadolu'ya kadar ilerlediğini ortaya çıkarmaktadır.

Köyceğiz Gölü çevresindeki sığla ağacı (*Liquidambar orientalis*) topluluğu Tersiyer'deki nemli ve sıcak iklimin hüküm sürdüğünü göstermektedir. Eğirdir Gölü güneybatısında Davraz dağında karstik çukurluklardaki kasnak meşesi topluluğu (*Quercus vulcanica*) da hem relik hem de endemik özelliktedir.

Tartışma

Türkiye'nin meteoroloji istasyonlarının verileri ile bitki örtüsünün dikkate alınmasıyla çizilmiş iklim tipleri haritaları bulunmaktadır Erinç S. (1969); Atalay İ. (2020, 2023) ve Atalay ve ark. (2024).

Atlay, İ., Çiftçi, H. ve Altunbaş, S. (2024). Türkiye'de doğal bitki örtüsünün iklim tiplerinin belirlenmesindeki önemi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 30-62.

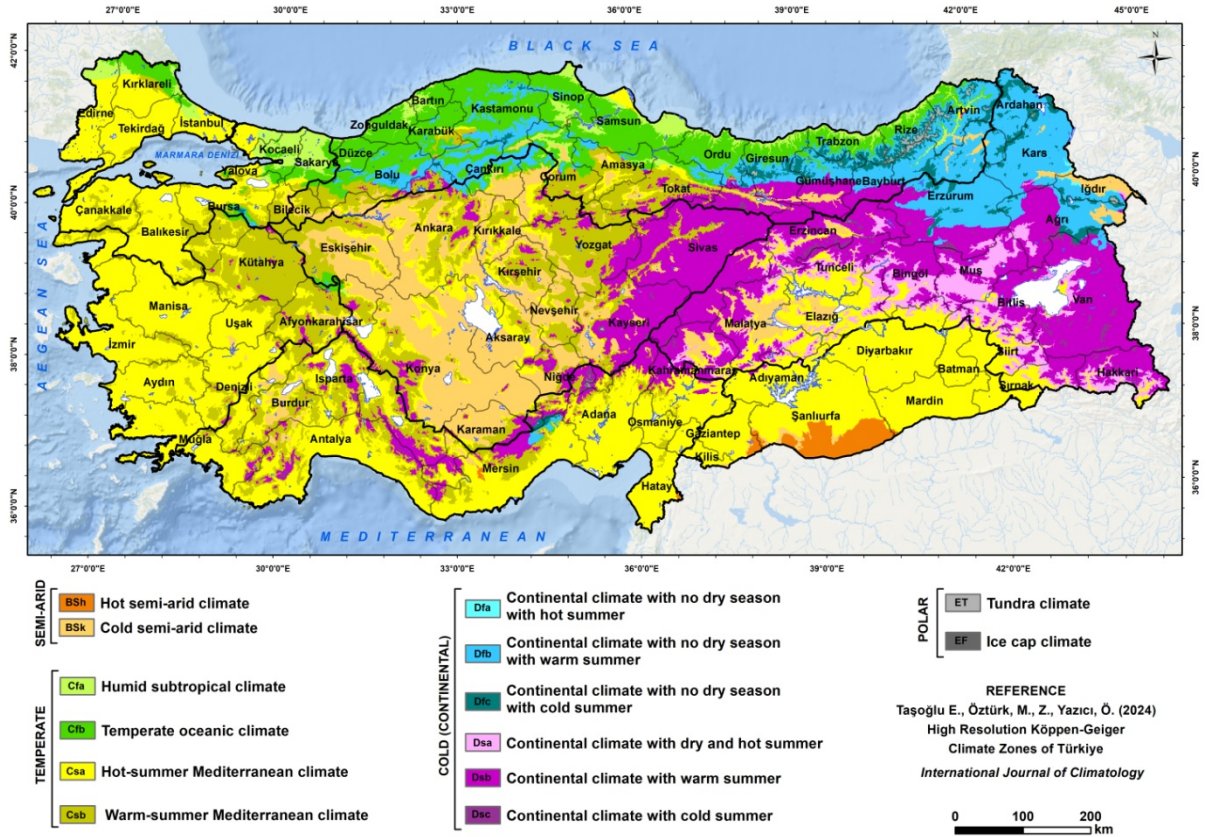

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Ölçeği büyük olan yani sayfa büyüklüğündeki haritalar üzerinde ana iklim, her iklim tipine ait alt kuşaklar gösterilmiştir. Köppen-Geiger metodu esas alınarak çizilen haritalar üzerinde önemli hatalar görülmektedir. Örneğin bu metoduna göre çizilmiş harita üzerinde yarıkurak, ılıman, soğuk karasal ve polar iklim tipleri ayırt edilmiştir Taşoğlu ve ark. (2024). Bu haritada Trakya dâhil Türkiye'nin batı ve güneydoğu kesimi yazları sıcak olan Akdeniz iklimi, Karadeniz kıyısı ılıman okyanus iklimi, İç Anadolu'nun doğusu ve Doğu Anadolu'nun büyük bölümü yazları sıcak karasal iklim ve Kuzeydoğu Anadolu yazları sıcak kurak mevsimi olmayan karasal iklim kapsamında olduğu gösterilmiştir. Ayrıca Türkiye'de etkili olmayan polar iklim kapsamında Tundra ve buzla kaplı iklim tipleri de ayırt edilmiştir (Şekil 26). Bilhassa ortalama sıcaklığın yazın 5°C'ye kadar çıktığı, kışın -30'ye düştüğü, yazın 25 mm'ye çıkan yağışın kışın 5 mm'nin altında indiği Tundra ikliminin Türkiye'de hüküm sürdüğünü göstermek affedilmez bir hata olarak dikkate alınabilir. Bir bütün halinde değerlendirme yapıldığında bu iklim tipleri, maalesef Türkiye'nin iklim tiplerini yansıtmaktan uzaktır.

Uluslararası kaynaklarda Türkiye'nin vejetasyon haritasında kıyı kesimi dışındaki Anadolu ve Trakya çayır, Doğu Karadeniz kıyısı, soğuk iğne yapraklı, diğer kıyılarımız ağaçlık ve çalılık olarak gösterilmiştir Bonan G. (2008), Şekil 24.16. İklim tipleri haritasında Akdeniz kıyı kuşağı nemli subtropikal iklim kapsamına alınmıştır (Bonan G. (2008), Şekil 26.

Şekil 27. Köppen-Geiger metoduna göre çizilmiş Türkiye iklim haritası Taşoğlu ve ark. (2024).

Atlay, İ., Çiftçi, H. ve Altunbaş, S. (2024). Türkiye'de doğal bitki örtüsünün iklim tiplerinin belirlenmesindeki önemi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 30-62.

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

KAYNAKÇA

- Alemdağ, Ş. (1962). Türkiye'de kızılçam ormanlarının gelişimi, hasılat ve amenajman esasları: Ormanlık Araş. Enst. Yay.: 11, Ankara.
- Alemdağ Ş. (1967). Türkiye'de sarıçam ormanlarının kuruluşu, verim gücü ve bu ormanları işletilmesinide tatbik edilecek esaslar: Ormanlık Araş. Enst. Yay.: 20, Ankara.
- Atalay,İ. (1975). Türkiye'de vejetasyon sürelerinin dağılışı. Atatürk Üniv. Araştırma Derg. 7:247-279, Erzurum.
- Atalay İ. (1984). Doğu lâdini (Picea orientalis L.) tohum transfer rejiyonlaması (Regioning of seed transfer of oriental spruce (Picea orientalis L.): Orman Ağaçları ve Tohumları Islah Enst. Yay.:2, Ankara.
- Atalay İ., Tetik M. ve Yılmaz Ö. (1985). Kuzeydoğu Anadolu'nun ekosistemleri - Ecosystems of the North-Eastern Anatolia: Ormanlık Araştırma Enst. Yay.:147, Ankara.
- Atalay İ.(1987). Sedir (Cedrus libani A. Rich) ormanlarının yayılış gösterdiği alanlar ve yakın çevresinin genel ekolojik özellikleri ve sedir tohum transfer rejiyonlaması (General ecological properties of the natural occurrence areas of cedar (Cedrus libani
- Atalay İ. (1988). Vegetation levels of the Taurus Mountains of Mediterranean region in Turkey: Ege Coğrafya Derg. - Aegean Geographical Journal, 4: 88-122.
- Atalay İ. (1992). Kayın (Fagus orientalis Lipsky) ormanlarının ekolojisi ve Tohum transferi yönünden bölgelere ayrılması - The ecology of beech (Fagus orientalis Lipsky) forests and their regioning in terms of seed transfer: Orman Bakanlığı, Orman Ağaçları ve Tohumları Islah Araştırma Müd. Yay. No : 5, Ankara, 209 S.
- Atalay İ., Sezer L. İ. ve Çukur H. (1998). Kızılçam (Pinus brutia Ten.) Ormanlarının Ekolojik Özellikleri ve Tohum Nakli Açısından Bölgelere Ayrılması (The Ecological Properties of Red Pine (Pinus brutia Ten.) Forests and Their Regioning in Terms of Seed Transfer). Orman Bakan- lığı, Orman Ağaçları ve Tohumları Araştırma Müdürlüğü Yayınları No 6.
- Atalay İ. ve Efe R. (2010). Anadolu Karaçamı (Pinus nigra subsp. pallasiana (Lamb.) Holmboe)'nin Ekolojisi ve Tohum Nakli Açısından Bölgelere Ayrılması. Ecology of the Anatolian Black Pine (Pinus nigra subsp. pallasiana (Lamb.) Holmboe) and Its D ividing In Terms of Seed Transfer. Orman Ağaçları ve Tohumları Islah Araştırma Müd. Yay. no. 37
- Atalay İ. (2011). Türkiye iklim Atlası. İnkilap yay., İstanbul
- Atalay İ. ve Efe R. (2012). Sarıçam (Pinus sylvestris L. var. sylvestris) Ormanlarının Ekolojisi ve Tohum Nakli Açısından Bölgelere Ayrılması. Ecology of Scots Pine (Pinus sylvestris L. var. sylvestris) Forests and Their Dividing into Regions in terms of Seed Transfer. Orman ve Su İşleri Bak. Orman Ağaçları ve Tohumları Islah Araştırma Enst. Müd. Yay., 45.
- Atalay İ., Efe R., Öztürk M. (2014). Effects of Topography and Climate on the Ecology of Taurus Mountains in the Mediterranean Region of Turkey. Elsevier, Procedia - Social and Behavioral Sciences. Volume 120, pp. 142–156
- Atalay İ ve Gündüzoğlu G.(2015). Ekolojik Koşullara Göre Türkiye'nin Arazi Kabiliyet Sınıflandırılması. Meta Basım, İzmir.
- Atalay İ. (2015). Türkiye Vejetasyon Coğrafyası. Meka Basım, İzmir
- Atalay İ. (2020). Uygulamalı Klimatoloji (4. baskı). Meta Basım, İzmir.
- Atalay İ. (2023). Türkiye İklim Atlası. Palme Yayını, Ankara
- Atalay İ., İrdem C., Altunbaş S., Siler M. Ve Coşkun M. (2024). Türkiye'de ana materyaldeki bitki besin maddelerinin Ağaçların Verimliliği üzerindeki etkileri. Orman Genel Müdürlüğü Matbaasında baskıda.
- Bailey R. G. (1995). Ecosystem Geography. Springer, New York Berlin Hong Kong London Paris Tokyo
- Bailey R. G. (1998). Ecoregions. The Ecosystem Geography of the Oceans and Continents. Springer, New York Berlin, Hong Kong London Paris Tokyo
- Bonan G. (2008). Ecological Climatology Concepts and Applications (2nd Pub.). Cambrige Publication, United Kingdom.
- Atlay, İ., Çiftçi, H. ve Altunbaş, S. (2024). Türkiye'de doğal bitki örtüsünün ilkim tiplerinin belirlenmesindeki önemi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 30-62.

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 30-62.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 30-62.
Araştırma Makalesi / Research Paper

- Boydak M. (1996). Ecology and Silviculture of Cedar of Lebanon Cedrus Libani A. Rich. and Conservation of its Natural Forests. Ankara: Ministry of Forestry Pub. 012, 68 pp.
- Boydak M., Dırık H. And Çalıkoğlu M. (2007). Biology and Silviculture of Turkish Red Pine (Pinus brutia Ten). OGEM-VAK Yayını.
- Bozkuş F. (1987). Toros göknarı (Abies cilicica Carr)nın Türkiye'deki doğal yayılışı ve silvikültürel özellikleri: Orman Genel Müd. Yay. No: 660, Seri No: 60, Ankara.
- Castrı F., Goodall, D.W. and Specht, R.L. (1981). Ecosystems of the World 11: Mediterranean-Type Shrublands: Elsevier Scientific Pub. Comp., Amsterdam, Oxford, New York.
- Çepel N., DüNDAR M. ve Günel, A. (1977). Türkiye'nin önemli yetiştirme bölgelerinde saf sarıçam ormanlarının gelişimi ile bazı edafik ve fizyografik etkenler arasındaki ilişkiler: TÜBİTAK Tarım ve Ormanlık Araş. Grubu TOAG Seri 65, TÜBİTAK Yay.: 354.
- Eler Ü. (1988). Türkiye'de boylu ardıç (Juniperus excelsa Bieb.) ormanlarında hasılat araştırmaları. Ormanlık Araş. Enst. Tek. Bül. Ser. No. 192.
- Erinç S. (1969). Klimatoloji ve Metodları (Genişletilmiş 2. baskı): İ.Ü. Coğrafya Enst. Yay.: 35, İstanbul.
- Oliver J. E., Hidore J. J. (2002). Climatology An Atmospheric Science (2. Baskı). Prentice Hall. Inc.
- Orman Genel Müdürlüğü. (2008), Orman Atlası. Orman Genel Müd. Yay. Ankara.
- Sevim M. (1955). Lübnan sedirinin Türkiye'deki tabii yayılışı ve ekolojik şartları: Orman Genel Müd. Yay.: 143.
- Taşoğlu E., Öztürk M., Yazıcı Ö. (2024). International Journal of Climatology Open Access, pp.1-18
- Turunçoğlu U.U., Türkiş M., Bozkurt O., Önal B., Şen Ö.L. and Dalfes H. N. (2018). Climate in The Soils of Turkey. Springer. Eds: Kapur, Akça and Günal, pp. 25-44.
- Walter H. (1983). Vegetation of the earth and ecological system of the geo-biosphere. Springer-Verlag, Berlin. Heidelberg. New York, Toronto

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 63-81.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1),
63-81. Araştırma Makalesi / Research Paper

İzmir Körfezi'nde Ekosistem Bütünlüğünü Tehdit Eden Kirlilik ve Kıyı Değişimi Pollution and Coastal Change Threatening Ecosystem Integrity in the Gulf of İzmir

Sayfa | 63

Nigar CANBULAT, Doktora öğrencisi, Karabük Üniversitesi, nigarcanbulat@gmail.com, [0009-0002-7554-8719](tel:0009-0002-7554-8719)

Sevda COŞKUN, Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, sevdacoskun@karabuk.edu.tr, [0000-0002-4702-4670](tel:0000-0002-4702-4670)

Mücahit COŞKUN, Prof. Dr., Karabük Üniversitesi, mcoskun@karabuk.edu.tr, [0000-0002-7881-6742](tel:0000-0002-7881-6742)

Geliş tarihi - Received: 08 Kasım 2024
Kabul tarihi - Accepted: 28 Kasım 2024
Yayın tarihi - Published: 16 Aralık 2024

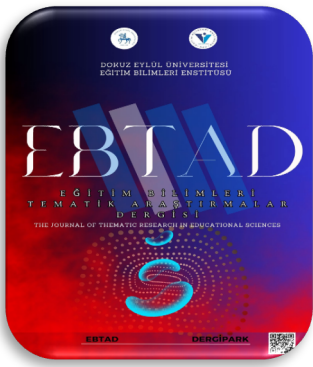
Öz. İzmir Türkiye'nin önemli sanayi ve yerleşim alanlarından biri olmasının yanı sıra, sahip olduğu kıyı ekosistemleri ile de biyoçeşitlilik açısından zengindir. Araştırma, İzmir Körfezi'nde ekosistem bütünlüğünü tehdit eden kirliliği ve kıyı değişimlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Sahaya ait analizler Google Earth Engine işletim sistemi üzerinden gerçekleştirilmiş ve haritalamalarda Arc map 10.4 programı kullanılmıştır. Kıyı değişimi analizleri '*USGS Landsat 7 Collection 2 Tier 1 TOA Reflectance Landsat*', su kirliliği incelemesi '*GCOM-C/SGLI L3 Chlorophyll-a Concentration (V3)*' ve gel-git kuşağı ekosistem alanlarının tespiti '*Murray Global Intertidal Change Classification*' verilerine dayanmaktadır. 2000-2024 yılları arasında meydana gelen kıyı değişimlerinin incelenmesinde '*Normalize Edilmiş Fark Su İndeksi*' (NDWI)'nden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre beşeri ve doğal etkilere bağlı olarak kıyı değişimlerinden en fazla etkilenen alanlar, Menemen ve Çiğli ilçelerinin batı kıyıları ile iç ve orta körfezin kuzeyidir. Bu sahalar aynı zamanda önemli miktarda gel-git kuşağı ekosistemlerini barındırmaktadır. Deniz kirliliği açısından ise en yüksek değerler iç ve orta körfez sularında tespit edilmiştir. Yapılan bu araştırma kıyı değişimleri ve meydana gelen kirliliğin, körfez ekosistemleri üzerinde baskı oluşturduğunu ve sürdürülebilir bir planlamanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Gelecek için uzaktan algılama teknolojilerinin saha gözlemlerine yardımcı olarak kullanılması planlayıcılara ve karar vericilere planlamalarda önemli fayda sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: "*İzmir körfezi*", "*Kıyı değişimi*", "*Ekosistem bütünlüğü ve kirlilik*".

Abstract. İzmir is a notable industrial and residential area in Turkey, as well as a biodiversity hotspot due to its coastal ecosystems. The study aims to identify pollution and coastal changes threatening ecosystem integrity in the Gulf of İzmir. Analyses related to the site were conducted through the Google Earth Engine platform, and ArcMap 10.4 software was utilized for mapping. Coastal change analyses are based on data from "*USGS Landsat 7 Collection 2 Tier 1 TOA Reflectance Landsat*" while water pollution analysis utilized "*GCOM-C/SGLI L3 Chlorophyll-a Concentration (V3)*" data, and intertidal zone ecosystem areas were identified through the "*Murray Global Intertidal Change Classification*" dataset. The '*Normalised Difference Water Index*' (NDWI) was used to examine the coastal changes between 2000 and 2024. The study found that the western coastlines of Menemen and Çiğli districts, as well as the northern regions of the inner and central gulf, are most affected by coastal changes caused by both human and natural impacts. These locations also support a large number of intertidal zone ecosystems. Marine pollution levels are higher in the inner and central gulf. This study emphasizes the pressures that coastal changes and increasing pollution place on Gulf ecosystems, as well as the importance of long-term planning. In the future, the employment of remote sensing technology to assist with field observations will give considerable benefits to planners and policymakers.

Keywords: "*Gulf of İzmir*", "*Coastal Change*", "*Ecosystem integrity and pollution*".

Extended Abstract

Introduction. Coastal belts are natural areas where land and marine ecosystems, which support a high level of biodiversity, are in transition. It features a diverse flora and fauna network due to the species it contains. These locations, which are rich in biological diversity, have seen a concentration of human activity from the past to the present (Kong and Cui, 2024; Qin et al., 2024). Human activities cause changes on the coastlines. The research focuses on the Gulf of Izmir, one of Turkey's major shoreline formations. This 60-kilometer-long gulf, located between the Karaburun Peninsula and Foça, was formed as Western Anatolia expanded to the east. The area's natural ecosystem is under pressure because of heavy marine traffic and water pollution caused by the Izmir port. Waste from industrial operations and coastal populations has a significant impact on the intense pollution that occurs on occasion in Gulf waterways. Interventions to the Gediz River's flow and bed characteristics affect the natural environment and ecosystem integrity (Yılmaz and Erdem, 2011; Uluturhan Suzer et al., 2016). Although all of these human activities have a good economic impact, they harm the Gulf's natural structure. In addition to anthropogenic pressures, changes in geographical features caused by global climate change make it extremely difficult to maintain the area's natural structure.

This research aims to reveal the coastal changes and pollution in the Gulf of Izmir, which is one of the important points of Turkey in terms of both natural and human structure (Figure 1).

Method. The study's analyses are categorized into three sections. First, the coastal transformations along the Gulf coastline from 2000 to 2024 were examined, focusing on the years 2000, 2012, and 2023 for the assessments of coastal changes. Second, an analysis of pollution and water quality in the Gulf waters was conducted for the years 2022 to 2024. Lastly, the tidal belt ecosystem areas surrounding the gulf were evaluated between 1984 and 2017. The study utilized the Google Earth Engine (GEE) geospatial analysis platform for all of its analyses. To investigate the coastal changes that took place from 2000 to 2024, the 'Normalized Difference Water Index' (NDWI) was employed. NDWI serves as a valuable tool for identifying water bodies and assessing fluctuations in water availability. It effectively differentiates between water and land or water and vegetation (Xu, 2006; Teng et al., 2021; Chanyal and Purohit, 2024; Coskun and Minaz, 2024; Husin et al., 2024; Ayek and Zerouali, 2025).

The analysis of water pollution in and around Izmir Bay utilized the 'GCOM-C/SGLI L3 Chlorophyll-a Concentration (V3)' data (Murakami, 2020; GCOM, 2024). The concentration of chlorophyll, the green pigment found in phytoplankton at the sea surface layer, is used to assess water quality and pollution levels. This satellite-based observation system is equipped with sub-sensors and operates across 19 different channels. The data, which has a spatial resolution of 4638 m, encompasses the period from 2022 to 2024 during the analysis. Phytoplankton density in this dataset is represented in units of mg/m^3 .

The most recent analysis conducted in the research zone focuses on identifying areas within the tidal belt ecosystem. This region is significant for biodiversity as it serves as a convergence point for land and marine ecosystems. It also contains species from both types of ecosystems. The analysis utilized 'Murray Global Intertidal Change Classification' data available in the GEE library (Murray et al., 2019; Murray et al., 2022).

Canbulat, N., Coşkun, S. ve Coşkun, M. (2024). İzmir Körfezi'nde ekosistem bütünlüğünü tehdit eden kirlilik ve kıyı değişimi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 63-81.*

Results. Upon comparison of NDWI analyses for the years 2000, 2012, and 2023, it is evident that the western shores of Menemen and Çiğli districts, along with the northern shores of the inner and middle gulf, experience greater impacts from changes in all three years. Comparison of the coastal areas from 2000 and 2012 reveals a partial advancement of sea waters towards the land surface. This distinction can be observed when traveling south along the coastal region from where the Gediz River meets the sea in NDWI maps (Figures 2 and 3). In 2023, there has been a small shift of the coastline towards the ocean, but it has not yet returned to its position in 2000, the initial year of observation. The regions primarily impacted by the change are the northern section of the inner gulf and the coastal regions of Menemen and Çiğli districts, including the Menemen Plain and surrounding Homa Dalyanı area (Figure 4).

Analyzing the distribution of tidal belt ecosystems reveals a pattern that resembles NDWI maps. From the point where Gediz meets the sea, the coastal zone, which consists of Dalyan land to the south and the former delta land, is where tidal ecosystems are found (Figure 6).

The inner Gulf, as shown in Figure 7, is the region most heavily polluted in terms of water quality because of gulf traffic, industrial activities, and settlements. The pollution is strongly experienced in the central gulf and the coastal area stretching north of it. The coasts of Karaburun and the outer Gulf experience minimal pollution impact.

Discussion and Conclusion. Efforts to decrease human impact have always been made in highly biodiverse areas like the Gulf of Izmir, which are heavily affected by human activity. Examining the literature about the topic shows that the practices concerning the Gulf trace back to the time when the course of the Gediz River was altered. In a more recent study, Çakmak (1998) stresses the importance of implementing a facility project to address the contamination of the waters being released into the Gulf of Izmir. The project is deemed crucial for the well-being of both human health and the ecosystems in the Gulf.

Yılmaz and Erdem (2011) used remote sensing techniques to study land use in the Gediz delta. They mentioned that the region contains numerous lagoons, both fresh and saltwater marshes, and critical bird nesting sites; they determined that expert advice is essential for conservation efforts in these diverse areas teeming with diverse plant and animal species. Uluturhan Süzer and colleagues (2016) assessed the contamination in the dalians of the Gediz delta (Kırdeniz, Homa, Çilazmak dalians, and Çamaltı salt marsh) and identified the presence of heavy metals in surface sediments. The presence of this situation definitely endangers the survival of coastal ecosystems. Once ecosystems vanish, it is extremely challenging to recover their natural environments, even if the original conditions are reinstated. Turkey's Gulf of Izmir wetlands, like the Silifke and Bafra deltas, Sultan reeds, and Manyas bird paradise, boast a remarkable variety of species. Because of this, it is important to consistently observe their progress through research that utilizes various methods.

Giriş

Dünya'nın ekosistemleri ve insan nüfusu büyük ve karmaşık bir ortak yaşam içinde birbirine bağlıdır. Yaşamı sürdürebilmek için insan, ekosistemlere bağımlı, ancak ekosistemlerin devamlılığı da insan kullanımına ve bakımına bağlıdır. Ekosistemler gezegenin üretken motorlarıdır; içilen sudan yenen gıdaya ve giysiye, kâğıda ya da kereste için kullanılan elyafa kadar olan her şeyi bize sağlarlar. Ancak, ekosistemlerin sağlığını değerlendirmek için kullanılan neredeyse her ölçüt, insanlara ekosistemlerin her zamankinden daha fazla yararlandığını ve bazı durumlarda hızla onların bozulduğunu söylemektedir (Burke vd. 2001). Ekosistemler üzerine bilimsel bilgi hızla artmasına rağmen ekosistemler üzerindeki insanın olumsuz etkilerini durdurmaya ya da değiştirmeye yetmemiştir. Ekosistemlerin sürdürülebilir bir yönetim anlayışıyla idare edilmemesi beraberinde ekonomik kalkınma ve insan refahını büyük ölçüde zorlaması beklenmektedir. Arazi ve kaynak yararlanmasına ilişkin aldığımız kararlar, ekosistemlerin ömrünü nasıl etkilediğini artık insanoğlunun öğrenmesi gereklidir. Karar vericilerin kararlarını sadece insan hayatını değil, aynı zamanda bitkilerin, hayvanların ve doğal sistemlerin sağlığını ve üretkenliğini de riske etmektedir. Ekosistemler içerisinde ise kıyı ekosistemi kara ve deniz ekosistemlerinin buluşma noktası olmasıyla dikkat çekicidir.

Kıyılar, zengin biyoçeşitliliğe sahip kara ve deniz ekosistemlerinin geçiş özelliği taşıdığı doğal ortamlardır. Birçok türü barındırmasıyla geniş flora ve fauna ağına sahiptir. Tür çeşitliliğinin yaygın olduğu bu alanlar, geçmişten günümüze beşeri etkinliklerin yoğunlaştığı yerlerdir (Kong ve Cui, 2024; Qin vd., 2024). Antropojenik etkiler sonucunda kıyılarda değişimler görülmektedir. Kıyı çizgisi ve alan değişimi, yoğun kullanıma bağlı olarak ortaya çıkan çevresel problemler, beşeri etki sonucunda meydana gelen farklılıklar bu değişimlere örnek gösterilebilir (Özçelik, 2017). Zaman içerisinde oluşan değişimlerin etkilerini analiz etmek, ekosistemlerin varlığı ve devamlılığı açısından önemlidir. Kıyıların geniş kıvrımlarla karanın içine uzanan kısımları körfezler ile temsil edilmektedir. Körfezlerde de kıyılarda olduğu gibi yoğun bir beşeri baskı hissedilir. Kıyı ve körfezlerde yaşanan fiziki sorunlar arasında dalga-akarsuların aşındırma ve birikim faaliyetleri, iklim değişikliğine bağlı olarak yaşanan değişimler yer almaktadır (Güngör ve Tokgöz, 2023). Antropojenik etkilerin arasında ise kıyıların doldurulması, liman ve iskelelerin yapılması, artan nüfusa bağlı olarak yoğun yerleşme faaliyetleri, trafik, evsel-endüstriyel atıklar, kirli sular ve diğer çevre problemleri bulunur (Uzun and Özcan, 2016; Caporizzo vd., 2024).

Türkiye, büyük bir bölümü denizlerle çevrelenmiş yarımada özelliği gösteren arazi yapısındadır. Kıyı uzunluğu toplamda yaklaşık olarak 8483 km'dir. Gerçek kıyı uzunluğu bakımından kıyılar büyükten küçüğe doğru sıralandığında; Ege 3265 km, Akdeniz 2025 km, Karadeniz 1719 km, Marmara 1474 km uzunluğa sahiptir (Gazioğlu vd., 2015). Nüfusun büyük kısmı kıyı bölgeleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Akdeniz ve Karadeniz'de dağların kıyıya paralel uzanması, kıyı şeridinin dar bir alana konumlanmasına sebep olur. Bu alanlarda falez oluşumlarına sıklıkla rastlanırken koy, körfez ve doğal limanlar da görülmektedir. Yüzölçümü daha küçük olan Marmara, bir iç deniz niteliğindedir. Kuzey ve doğu kıyıları nispeten daha fazla nüfusludur. Ege'de durum diğer kıyılardan biraz farklılaşmaktadır. Türkiye'nin en uzun kıyı şeridi burada bulunmakta ve dağların uzanış doğrultusu sebebiyle yerleşim alanları kıyıda iç kesimlere kadar yayılmaktadır. Dağ uzanışı, kıyıları daha girintili ve çıkıntılı hale getirmiştir. Çok sayıda koy, körfez ve doğal limana sahip Ege kıyıları, geçmişten günümüze yerleşim alanı olarak kullanılmıştır.

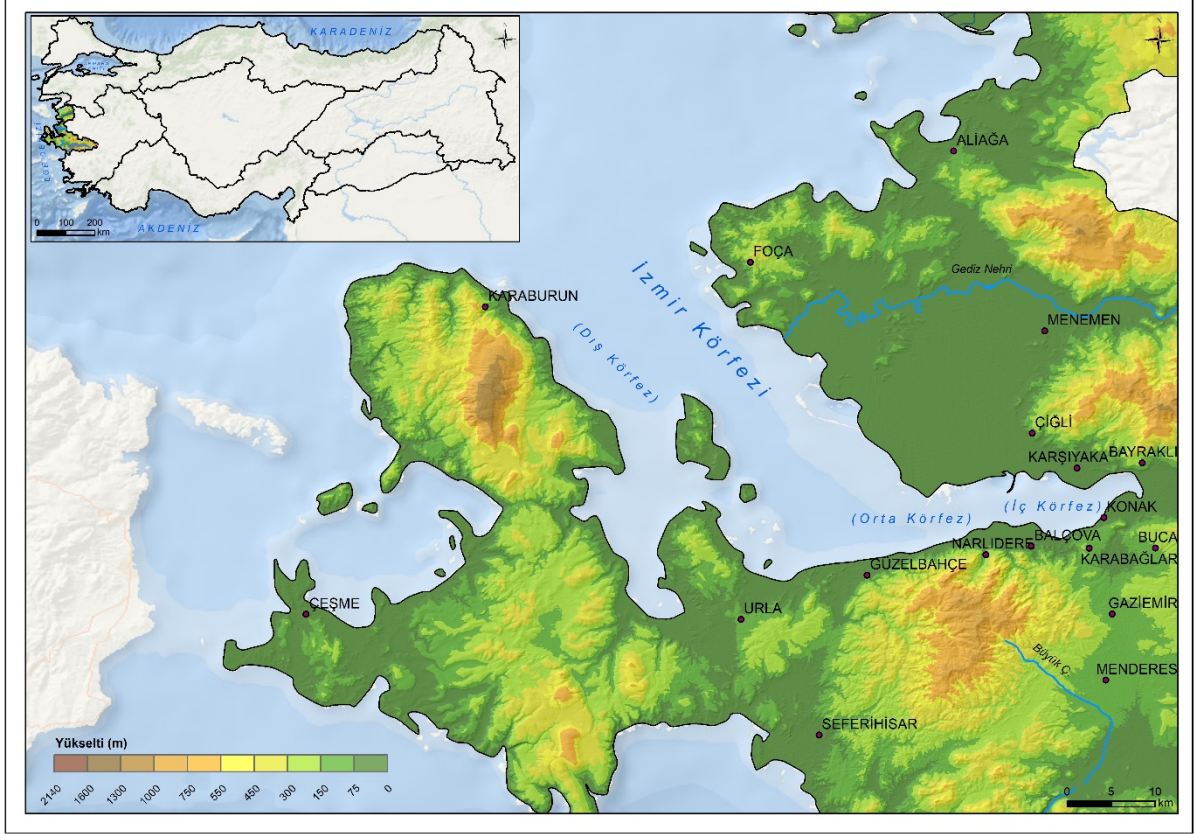

Özellikle Edremit, Çandarlı, İzmir, Güllük ve Gökova nüfusun yoğunlaştığı önemli körfezlerdendir (Akengin vd., 2015).

Araştırmanın alan kapsamını İzmir Körfezi oluşturmaktadır. Ortalama 60 km'lik uzunluğa sahip ve Karaburun Yarımadası-Foça arasında yer olan bu körfez, Batı Anadolu'nun doğuya doğru genişlemesiyle oluşmuştur. İç, dış ve orta bölüm olmak üzere üç kısma ayrılır. İç körfez Çiğli-Balçova, orta körfez Çamaltı Tuzlası-Güzelbahçe arasında bulunurken, dış körfez ise bu sahaların kuzeyini kapsar (Kuru, 2013). İzmir Körfezi'nde Batı Anadolu'nun önemli nehirlerinden biri olan Gediz denize ulaşır. Nehir Ege Denizi'ne döküldüğü sahada kendi deltasını oluşturmuştur. Delta alanı zengin ekosistem ve biyoçeşitliliğe sahiptir. Ramsar Sözleşmesi ile önemli 'Kuş Alanı ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahası' olarak koruma altına alınan Gediz deltası, beşeri faaliyetler ve iklim değişikliği sebebiyle tehdit altındadır. İzmir limanına bağlı olarak gerçekleşen yoğun deniz trafiği ve su kirliliği sahadaki doğal ortam üzerinde baskı oluşturmaktadır. Körfez sularında zaman zaman meydana gelen yoğun kirlilikte kıyı kuşağındaki sanayi kuruluşları ve yerleşmelere ait atıkların etkisi büyüktür. Ayrıca Gediz Nehri'nin akışı ve yatak özelliklerine yapılan müdahaleler, doğal ortam ve ekosistem bütünlüğünün korunmasına etki etmektedir (Yılmaz ve Erdem, 2011; Uluturhan Suzer vd., 2016). Tüm bu beşeri faaliyetler ekonomik anlamda olumlu sonuçlar doğursa da, körfezin doğal yapısını bozmaktadır. Antropojenik baskılara ek olarak küresel iklim değişikliği sonucunda coğrafi özelliklerde meydana gelen değişimler, sahanın doğal yapısının korunmasını oldukça zorlaştırır. Sıcaklık-yağış parametre farklılaşması ve daha sık yaşanan hale gelen kuraklıklar, akarsuların akım özelliklerini değiştirmektedir. Akım düzeni ve debi özelliklerinde oluşan değişimler ilk olarak akarsuyun meydana getirdiği delta ekosistemini etkiler. Ulusal ve uluslararası alan yazında beşeri faaliyetlerin bu tür ortamlar üzerindeki olumsuz etkilerini (çevre kirliliği, denizin doldurulması, biyoçeşitliliğin zarar görmesi vb.), küresel iklim değişikliğinin sonuçlarını ve yıllar içerisinde kıyı çizgisinde yaşanan değişimleri içeren birçok çalışma mevcuttur (Başkan ve Saygı, 2002; Syvitski vd., 2005; Gazioglu vd., 2015; Güçlüsoy, 2018; Turoğlu ve Duran, 2021; Ülger ve Tanrıvermiş, 2023; Aziz vd., 2024; Gomes da Silva vd., 2024; Laino vd., 2024; Liu vd., 2024; Majewski, 2024).

Yapılan bu araştırma hem doğal hem de beşeri yapısı itibarıyla Türkiye'nin önemli noktalarından biri olan İzmir Körfezi'nde yıllar içerisinde yaşanan kıyı değişimlerini ve körfez sularındaki kirliliği ortaya koymayı amaçlamaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. İzmir Körfezi lokasyon haritası

Yöntem

Araştırmada gerçekleştirilen analizler üç başlık altında toplanmaktadır. İlk olarak körfez kıyı çizgisinde 2000-2024 yılları arasında gerçekleşen kıyı değişimleri incelenmiştir. 2000, 2012, 2023 kıyı değişim analizleri yapılan yıllardır. İkinci olarak 2022-2024 döneminde körfez sularında meydana gelen kirlilik ve su kalitesi ele alınmaktadır. Üçüncü analizde ise körfez çevresinde gel-git kuşağı ekosistem alanları 1984-2017 yılları arasında incelenmiştir. Çalışmaya ait analizlerin tamamında Google Earth Engine (GEE) coğrafi mekânsal analiz platformu kullanılmıştır. GEE uydu verilerine dayanan ve farklı çözünürlükte dataları bünyesinde barındıran analiz portalıdır. İklimsel parametreler, jeolojik özellikler, toprak yapısı, bitki varlığı, nüfus-yerleşme dağılımı, modellemeler, deniz yüzey sıcaklıkları, atmosferik gazlar, arazi kullanım özellikleri veri kütüphanesinde yer alan datalardan bazılarıdır. Araştırmacılar JavaScript programlama dilinde hazırladıkları kodlar ile platform üzerinde ilgi alanlarına ait analizler gerçekleştirebilmektedir. GEE veri indirilmesine gerek duyulmaksızın global ölçekte data analizi imkanı sunmaktadır (Tamiminia vd., 2020; Nurdiansyah vd., 2023; Perez Cutillas vd, 2023; Domej ve Pluta, 2024).

2000-2024 yılları arasında meydana gelen kıyı değişimlerinin incelenmesinde 'Normalize Edilmiş Fark Su İndeksi' (NDWI) kullanılmıştır. NDWI, su kütlelerini ve su varlığındaki değişimleri tespit Canbulat, N., Coşkun, S. ve Coşkun, M. (2024). İzmir Körfezi'nde ekosistem bütünlüğünü tehdit eden kirlilik ve kıyı değişimi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 63-81.*

etmek için yararlanılan etkili bir araçtır. Su ve kara varlığı ya da su-bitki varlığı ayrımı için kullanılabilir (Xu, 2006; Teng vd., 2021; Chanyal ve Purohit, 2024; Coşkun ve Minaz, 2024; Husin vd., 2024; Ayek ve Zerouali, 2025). Sahip olduğu tespit yeteneği sebebiyle su kaynaklarının yönetimi, sel olayları, göl ve deniz seviyelerindeki değişimler, kuraklık gibi pek çok farklı araştırmada uygulanmakta ve aşağıdaki formül ile ifade edilmektedir:

Sayfa | 70

$$NDWI = \frac{(Green-NIR)}{(Green+NIR)} \quad (\text{McFeeters, 1996})$$

Formülde uydu görüntüsüne ait yeşil ve yakın kızılötesi dalga boyları kullanılarak su varlığı tespiti yapılmaktadır. 'Green' yeşil görünür dalga boyundaki yüzey yansımaları, 'NIR' ise yakın kızılötesi dalga boyundaki yüzey yansımalarını kapsar. NDWI değerleri -1 ve +1 arasında değişir. Su kütlesi NIR spektrumunda önemli absorbe ve yeşil spektrumda yansıma göstermektedir. Bu şartlar altında su varlığına sahip alanlarda yüksek, toprak ya da bitki örtüsünde ise düşük NDWI değerleri görülür. Su ve diğer arazileri ayırmak için bir eşik değeri kullanılır. Bu araştırmada yararlanılan NDWI formülizasyonuna paralel olarak 0.10 su yüzeyleri için eşik değeri olarak seçilmiştir. Eşik üzeri veri değeri su kütlelerini ifade eder.

Kıyı değişimi için su varlığı tespitinde kullanılan uydu görüntüleri, GEE data kütüphanesinde yer alan 'USGS Landsat 7 Collection 2 Tier 1 TOA Reflectance Landsat' datalarına dayanır (Landsat, 2024). Landsat, NASA (The National Aeronautics and Space Administration) ve ABD Jeoloji Araştırmaları Kurumu tarafından yürütülen gözlem uydusu programıdır. 23 Temmuz 1972'de Earth Resources Technology Satellite (ERTS-1) adıyla fırlatılan ilk uydunun adı daha sonra Landsat-1 olarak değiştirilmiştir. Son olarak Landsat 9 yörüngeye gönderilmiştir. Landsat gözlem uydularından orman yangınları, kuraklık, kentleşme, iklim değişikliği, arazi kullanım özellikleri, kıyı değişimleri gibi birçok konuda faydalanılmaktadır (Zhao ve Wang, 2024). Araştırmada kullanılan Landsat 7 verileri zamansal çözünürlük olarak 1999 ve 2024 yılları arasında kapsar. NDWI formülündeki Green, Band 2'ye ve NIR Band 4'e karşılık gelir. Data katoloğunun mekânsal çözünürlüğü 30 m'dir. Uydu görüntülerinin geniş zamansal ve mekânsal çözünürlüğü araştırmacılara detaylı saha incelemesi imkanı sunmaktadır.

İzmir Körfezi ve çevresine ait su kirliliğinin incelenmesinde 'GCOM-C/SGLI L3 Chlorophyll-a Concentration (V3)' verileri kullanılmıştır (Murakami, 2020; GCOM, 2024). Su kalitesi ve kirliliğinin tespiti için deniz yüzey tabakasındaki fitoplanktonlarda yeşil pigment konsantrasyonu (klorofil) ortaya konur. Uydu tabanlı gözlemleyici alt sensörlere sahiptir ve 19 farklı kanalda ölçüm yapar. 4638 m mekânsal çözünürlüğe sahip datalar, analizin gerçekleştirildiği tarihte 2022-2024 yılları arasında kapsamaktadır. Verilerde fitoplankton yoğunluğu mg/m³ birimiyle ifade edilmektedir. Körfez suları sucül ekosistemlere ev sahipliği yaptığı kadar, kıyıda yer alan biyoçeşitlilik açısından da önemlidir. Bu nedenle su kalitesine ait gözlemlerin sürekli olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Araştırma sahasında son olarak gerçekleştirilen analiz gel-git kuşağı ekosistem alanlarının tespitidir. Bu saha, kara ve deniz ekosistemlerinin karşılaşma alanı olduğu için biyoçeşitlilik açısından önemlidir. Ayrıca her iki ekosistem türüne ait canlıları barındırmaktadır. Analizde GEE kütüphanesinde yer alan 'Murray Global Intertidal Change Classification' verileri kullanılmıştır (Murray vd., 2019; Murray vd., 2022). 30 m çözünürlüğe sahip veriler araştırmacılara 1984-2017 yılları arasında inceleme yapma imkanı sunar. Gel-git ekosistemlerinin haritalanmasında kullanılmaktadır. Bu veri kaynağının

Canbulat, N., Coşkun, S. ve Coşkun, M. (2024). İzmir Körfezi'nde ekosistem bütünlüğünü tehdit eden kirlilik ve kıyı değişimi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 63-81.*

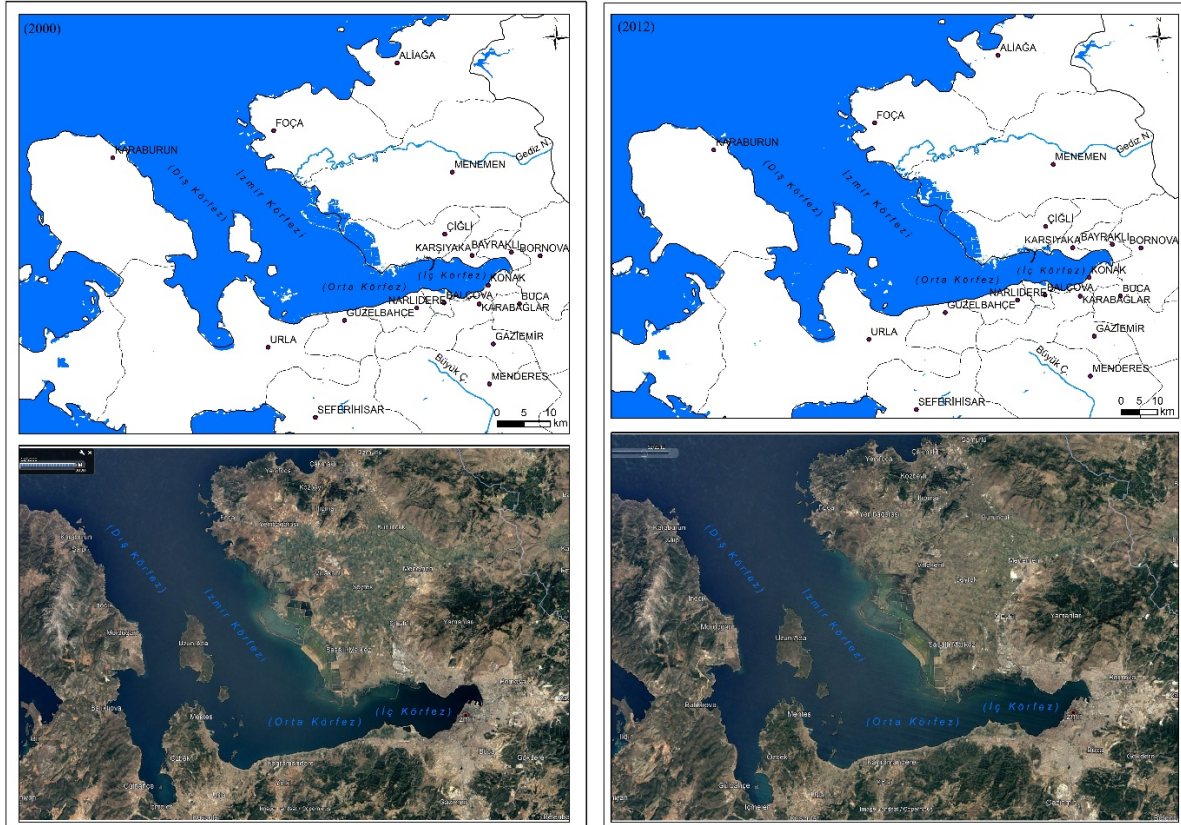

analizlere dahil edilme sebebi hem kıyı kuşağındaki ekosistemlerin yoğunlukta olduğu alanları ortaya koymak hem de NDWI analizleri ile elde edilen bulguların karşılaştırmasını yapmaktır. Çünkü NDWI ve kıyı ekosistemlerini ortaya koyan bu veri katoloğu Landsat verilerine dayanmakta ve temel yaklaşım olarak kıyı kuşağındaki değişimi ortaya koymaktadır.

Bulgular

Araştırmada kıyı değişimine ait bulgular NDWI analizleri ile ortaya konmaktadır. Kıyı değişimleri tektonik hareketler, iklim değişikliği ile meydana gelen sulardaki genişleme ve beşeri faaliyetler gibi birçok farklı sebeple oluşabilir. İzmir gibi önemli sanayi-yerleşim alanlarında bu değişimlerde beşeri etkinin daha kuvvetli olması muhtemeldir. Alan kazanmak için yapılan dolgular ya da delta alanında hidrolojik ağın değişimine yönelik uygulamalar, kıyı çizgisinde yıllar içerisinde farklılaşmaya sebep olur. Nitekim daha önceki süreçte Karşıyaka ilçesinin batısından körfeze dökülen Gediz Nehri'nin yatağı 1886 yılında dış körfez diye tabir edilen alana yöneltilmiş, böylece iç ve orta körfezin delta toprakları ile kaplanması önlenmiştir. 2000, 2012 ve 2023 yıllarını kapsayan NDWI analizleri karşılaştırmalı olarak incelendiğinde her üç senede de Menemen ve Çiğli ilçelerinin batı kıyıları, iç ve orta körfezin kuzey kıyıları değişimlerden daha fazla etkilenen alanlardır. 2000 ve 2012 kıyı kuşağı karşılaştırıldığında deniz sularının kara yüzeyine doğru bir miktar ilerlediği görülmektedir. NDWI haritalarında Gediz Nehri'nin denize ulaştığı sahadan başlayarak kıyı kuşağı güneye doğru takip edildiğinde bu fark dikkati çeker (Şekil 2 ve 3).

Canbulat, N., Coşkun, S. ve Coşkun, M. (2024). İzmir Körfezi'nde ekosistem bütünlüğünü tehdit eden kirlilik ve kıyı değişimi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 63-81.*

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

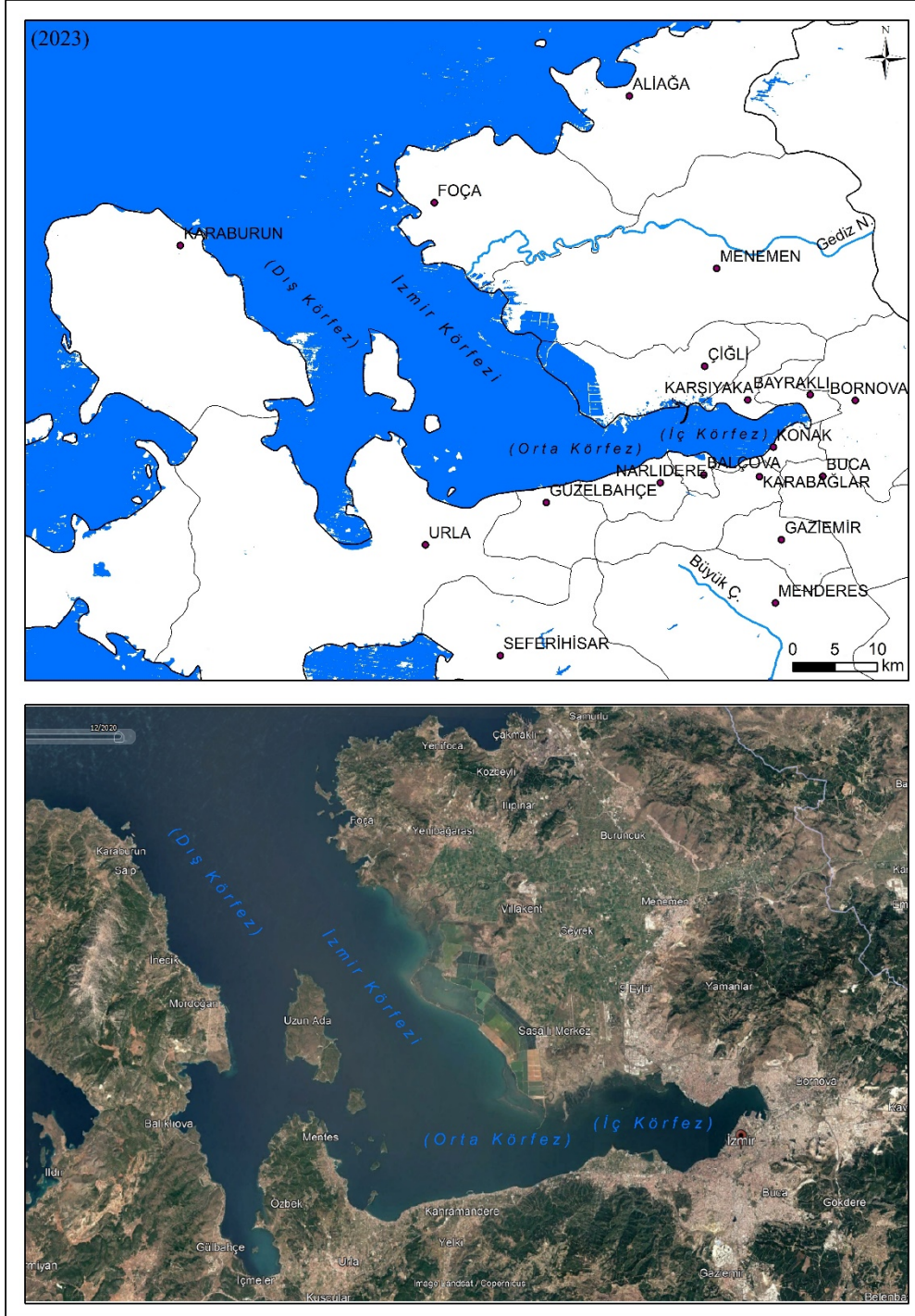
Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 63-81.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1),
63-81. Araştırma Makalesi / Research Paper

Şekil 2 ve 3. İzmir Körfezi çevresi 2000 ve 2012 yılları NDWI haritaları ve uydu görüntüleri

Körfeze ait 2023 yılı NDWI analizi incelendiğinde ise kıyı şeridinin denize doğru bir miktar ilerlediği görülse de ilk analiz yılı olan 2000'deki kıyı çizgisi seviyesine kadar ulaşmamıştır. İç körfezin kuzey bölümü, Menemen ve Çiğli ilçelerinin sahil kuşağı (Menemen Ovası, Homa Dalyanı çevre arazisi) yine değişimden en fazla etkilenen alanlardır (Şekil 4).

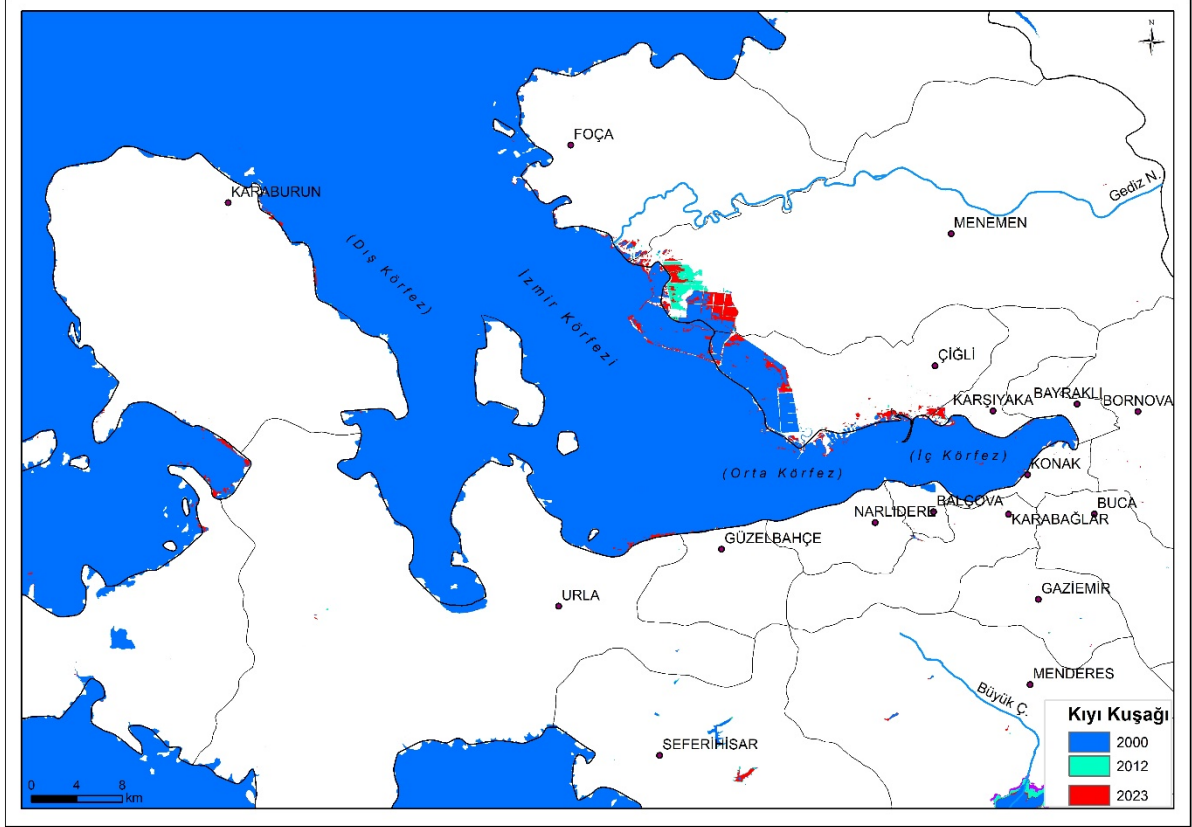
Şekil 4. İzmir Körfezi çevresi 2023 yılı NDWI haritası ve uydu görüntüsü

Kıyı çizgisinde 23 yıllık dönemde meydana gelen değişimleri her üç analizden çıkarıldığı NDWI haritasında görmek mümkündür (Şekil 5).

Canbulat, N., Coşkun, S. ve Coşkun, M. (2024). İzmir Körfezi'nde ekosistem bütünlüğünü tehdit eden kirlilik ve kıyı değişimi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 63-81.

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 63-81.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1),
63-81. Araştırma Makalesi / Research Paper

Şekil 5. İzmir Körfezi çevresi 2000-2012-2023 yıllarını kapsayan kıyı şeridi haritası

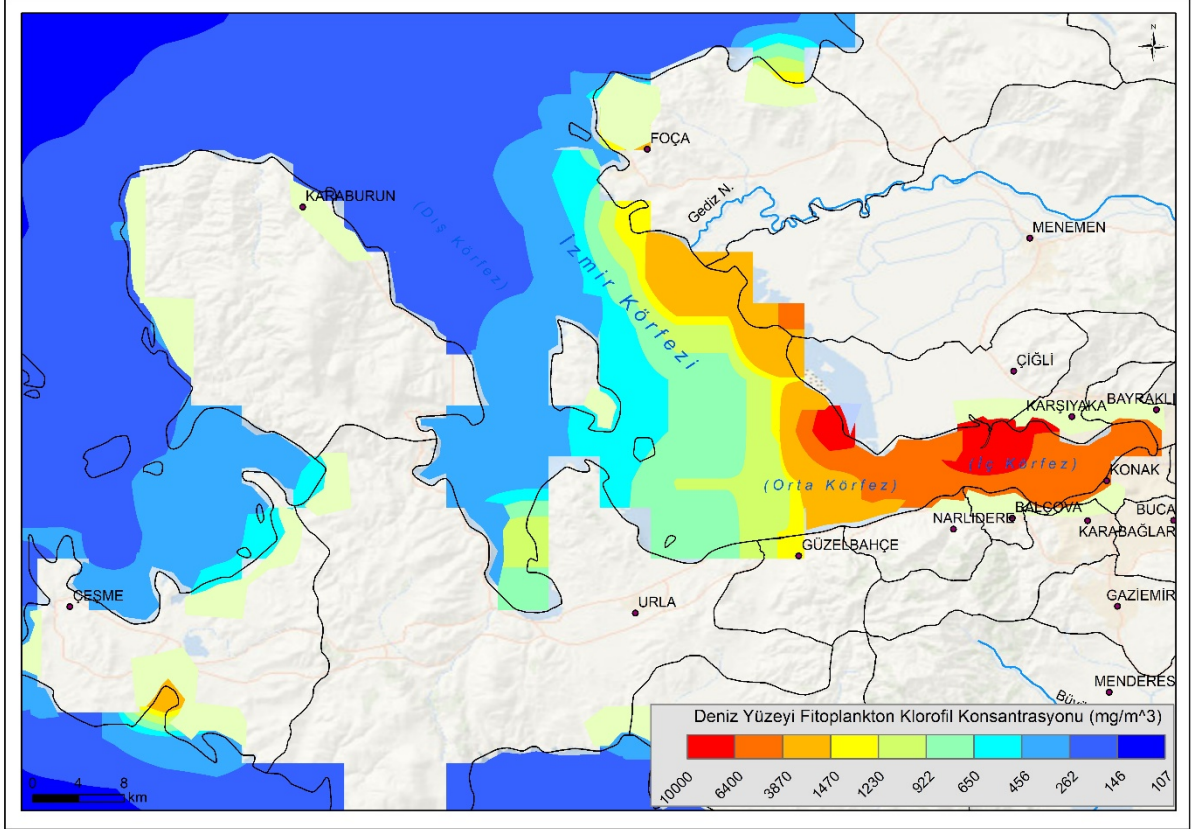
Araştırma kapsamında kıyı çizgisindeki değişimlerin incelenmesine paralel olarak, bu sahadaki biyoçeşitliliği bünyesinde barındıran gel-git kuşağı ekosistemlerinin analizi de gerçekleştirilmiştir. Bir iç deniz olması sebebiyle Ege kıyılarında gel-git genliği sınırlıdır. Ancak körfez ve delta çevresindeki kıyı bataklık ekosistemleri ve sahip olduğu biyoçeşitlilik, sahil kuşağındaki dar ya da geniş çaplı değişimlerden en fazla etkilenecek alanlardır. Ayrıca 1984-2017 yılları arasında kapsayan ve NDWI analizlerinde olduğu gibi Landsat görüntülerine dayanan gel-git kuşağı ekosistem analizi, araştırmacılara bir nevi kıyı kuşağını görselleştiren NDWI sonuçları için mukayese imkanı tanımaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. İzmir Körfezi çevresi gel-git kuşağı ekosistem alanları haritası

Gel-git kuşağı ekosistemlerinin dağılışı incelendiğinde NDWI haritalarına benzer bir yapı göze çarpmaktadır. Gediz'in denize döküldüğü sahadan başlamak üzere güneye doğru dalyan arazisini de içine alan kıyı kuşağı, eski delta arazisi gel-git ekosistemlerinin dağılış alanıdır.

Çalışma alanı için gerçekleştirilen son analiz ise körfez sularının kirlilik düzeyini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Deniz kirliliği geçmişten günümüze İzmir'in en önemli sorunlarından. İstemli ya da istemsiz olarak yerleşmelere ve sanayi kuruluşlarına ait atıklar körfez sularına bırakılmaktadır. Atıkların ve kirliliğin azaltılması adına pek çok proje ve planlama yapılmasına rağmen, istenen düzeyde kalıcı bir başarı henüz elde edilememiştir (Çakmak, 1998; Başkan ve Saygı, 2002). Analiz haritası incelendiğinde körfez trafiğine, sanayi faaliyetlerine ve yerleşmelere bağlı olarak en yoğun kirliliğin görüldüğü saha iç körfezin bulunduğu alandır (Şekil 7). Orta körfez ve onun kuzeyine doğru uzanan sahil kuşağı, kirliliğin yoğun olarak hissedildiği diğer sahadır. Karaburun kıyıları ve dış körfez, yaşanan kirlilikten daha az etkilenmektedir.

Şekil 7. İzmir Körfezi çevresi deniz yüzey kirliliği haritası

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmada Türkiye'nin önemli yerleşim, sanayi ve ticaret alanlarından biri olan İzmir Körfezi çevresinde ekosistem bütünlüğünü tehdit eden kirliliğin ve kıyı değişimlerinin ortaya konması hedeflenmiştir. Çalışma amacı doğrultusunda sahaya ait NDWI, gel-git kuşağı ekosistem alanları ve deniz yüzeyi kirliliği analizleri gerçekleştirilmiştir. Deniz yüzey kirliliği analizleri GCOM verilerine dayanırken, kıyı değişimi ve gel-git kuşağı tespitinde Landsat görüntüleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre eski Gediz deltasını oluşturan Karşıyaka ilçesinin batı bölümü, Çiğli ilçesinin sahil kuşağı, Menemen Ovası'nın batısı ve Gediz'in denize ulaştığı arazi ile bu sahanın güneyi kıyı değişimlerinden en fazla etkilenen alanlardır. Bu araziler önemli bataklık ve deniz ekosistemlerinin yaşam sahalarıdır. Homa Dalyanı, Süzbeyle, Sasalı gibi zengin biyoçeşitliliğe sahip ekolojik ortamlar bu kuşak içerisinde yer alır. 2000-2012 yılları arasında doğal ve beşeri etkilere bağlı olarak kıyı çizgisi kara içerisine doğru değişim göstermiştir. 2012 NDWI analizinde, Gediz Nehri'nin güneyinden Çiğli ilçesinin kıyılarına kadar olan sahada değişimi görmek mümkündür. 2023 yılında ise değişim, denizin gerilemesi şeklinde meydana gelmiştir. Ancak 2000 yılı kıyı kuşağı seviyesine kadar bir çekilme oluşmamıştır. Sahil kuşağındaki bu değişimden en fazla etkilenen arazi, yine bataklık ekosistemlerinin yaygın olduğu topraklardır.

Gel-git kuşağı ekosistemlerinin dağılış analizi, sahadaki bataklık ve biyoçeşitliliğin yaşam ortamlarını görselleştirmek adına önemlidir. Ayrıca kıyı değişimlerini gösteren NDWI sonuçları için de önemli bir mukayese aracı oluşturur. İzmir Körfezi kıyıları, deniz kenarındaki tatlı ve tuzlu su bataklıkları ile Gediz Nehri boyunca uzanan iç tatlı su bataklıkları gibi pek çok farklı yaşam ortamını bünyesinde barındırır. Göçmen kuşlar ve diğer canlılar için önemli barınak ve yuvalanma sahalarıdır. Bu kuşak yaşanacak kıyı erozyonunu yavaşlatır. Taşkın suları için birikim alanı oluşturur. Gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre iç körfezin kuzey kıyıları, Menemen ve Çiğli ilçelerinin sahil kuşağı, Gediz Nehri'nin denize döküldüğü alanın güneyi gel-git kuşağı ekosistemlerinin dağılış alanıdır. Bu sonuç kıyı çizgisi değişim çıktıları ile de örtüşmektedir. Tespit edilen alanda, daha önce de bahsedilen ve koruma altında olan birçok ekolojik ortam bulunur.

2022-2024 yılları arasını kapsayan ve körfez çevresinde deniz kirliliğinin değerlendirildiği analiz, araştırmamızın son çıktısını oluşturmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre iç körfez, orta körfezin büyük bölümü, Foça ilçesi güney kıyılarından başlamak üzere güneye doğru uzanan sahil şeridi kirliliğin en yüksek düzeyde olduğu alanlardır. Dış körfezde ise kirlilik oranı daha düşüktür. Yoğun beşeri faaliyetler körfez sularında meydana gelen kirliliğin asıl sebebidir. Deniz suyu kalitesinin en düşük olduğu saha, aynı zamanda gel-git genliği ekosistemlerinin en yoğun olduğu sahil kuşağıdır. Dolayısıyla oluşan kirlilikten insanlar ve deniz canlıları kadar, bu alanda bulunan diğer bataklık ve tatlı su ekosistemleri de etkilenmektedir.

İzmir Körfezi gibi yüksek biyoçeşitliliğe sahip ve yoğun beşeri etkiye açık alanlarda, insani baskının azaltılmasına yönelik çalışmalar her zaman yürütülmektedir. Konu ile ilgili alan yazın incelendiğinde körfez ile ilgili uygulamalar Gediz Nehri'nin yatağının değiştirildiği tarihe kadar uzanır. Günümüze yakın tarihlerde ise Çakmak (1998), İzmir Körfezi'ne bırakılan kirli suların arıtıldığı bir tesis projesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Yapılacak projenin hem insan sağlığı hem de körfez ekosistemleri için hayati olduğu dile getirilmiştir. Benzer şekilde Başkan ve Saygı (2002), İzmir Körfezi'ndeki kirliliği istatistiksel bir modelleme ile incelemişlerdir. Çalışmada beşeri faktörlerin yanında körfezin coğrafi yapısı ve özelliklerinin de (rüzgar hızı ve yönü, akıntılar, gel-git genliği gibi) kirlilikte etkili olduğu açıklanmıştır. Geçmişe dayanan bu iki çalışmanın çıktıları araştırma bulguları ile örtüşmektedir. Ancak geçen yaklaşık 20-25 yıllık süreçte yaşanan kirliliğin çözümüne yönelik adımların yetersiz olduğu görülür. Uzun süre varlığını koruyan bu sorunun, ekosistemlerin barındırdığı canlılar üzerinde baskı oluşturması ve tür-birey sayısında azalmaların görülmesi muhtemeldir. Yılmaz ve Erdem (2011), Gediz deltasını uzaktan algılama yöntemleri ile alan kullanımı açısından incelemişlerdir. Çalışmalarında sahanın birçok lagüne, tatlı ve tuzlu su bataklığına, kuşlar için önemli yuvalanma alanlarına sahip olduğunu dile getirmişler; flora ve fauna açısından zengin tür çeşitliliğine sahip bu arazilerde uzman görüşüne dayalı bir planlamanın gerekli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Uluturhan Süzer vd. (2016), Gediz deltası dalyan alanlarındaki (Kırdeniz, Homa, Çilazmak dalyanları ve Çamaltı tuzlası) kirliliği değerlendirdikleri araştırmalarında yüzey sedimentlerinde ağır metal birikimi tespit etmişlerdir. Bu durumun kıyı ekosistemlerinin varlığını tehlikeye attığı muhakkaktır. Güçlüsoy (2018), İzmir Körfezi'nin deniz ve kıyı koruma alanlarını incelediği çalışmada gel-git kuşağı ekosistemlerinin bulunduğu Gediz deltası, Homa dalyanı ve İzmir kuş cenneti gibi alanların Ramsar Sözleşmesi'ne bağlı olarak koruma altında olsa dahi, sahalarda yönetimsel bir uygulamanın eksik olduğunu vurgulamıştır. Araştırma sahası ile ilgili tüm bu çalışmaların ortak çıktısı, beşeri faaliyetlere bağlı olarak kirliliğin var olduğu ancak daha önce de

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

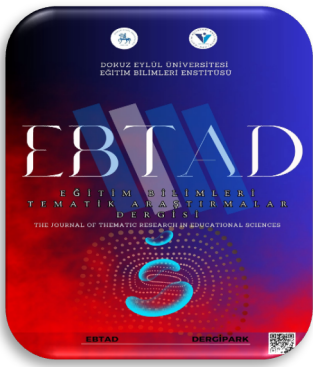

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 63-81.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1),
63-81. Araştırma Makalesi / Research Paper

Sayfa | 78

belirtildiği gibi geçen yıllar boyunca ciddi bir planlamanın yapılamadığıdır. Uzaktan algılama yöntemleri hem kıyı değişimlerinde hem de bu değişimlere bağlı olarak yaşanabilecek ekosistem kayıplarında önemli bilgileri kısa süre içerisinde elde etmemizi sağlamakta ve alınması gereken önlemler için zaman kazandırmaktadır. Xu (2006), Uzun ve Özcan (2016), Zhao ve Wang (2024), Liu vd. (2024), Coşkun ve Minaz (2024) uydu verilerini kullanarak göl ve deniz kıyı değişimi ile ilgili araştırmalar yapmışlardır. Bu çalışmaların temel amacı seviye değişimlerinin olası etkilerini ortaya koymak ve ilerleyen sürece yönelik öngörü sağlamaktır. Yapılan bu araştırmada da asıl amaç, kıyı değişimi ile ilgili teorik sayısal sonuçlar ortaya koymaktan öte, sahadaki biyoçeşitliliğin yaşam alanlarının korunmasını sağlamaktır. Bu bakımdan uzaktan algılama teknolojilerinin saha gözlemlerine yardımcı olarak kullanılması yapılacak planlamalarda önemli fayda sağlayacaktır. Ayrıca 2000’li yıllardan günümüze, körfez çevresi ile ilgili sürdürülebilir bir planlamanın yapılamamış olmasının nedenleri üzerine incelemelerin yapılması gerekir. Ekosistemler ortadan kalktığında eski şartlar yeniden sağlansa dahi, geri döndürülmesi çok zor olan doğal ortamlardır. İzmir Körfezi sulak alanları; Silifke ve Bafra deltaları, Sultan sazlığı, Manyas kuş cenneti gibi Türkiye’nin önemli miktarda tür çeşitliliğine sahip noktalarındandır. Bu nedenle farklı tekniklere dayalı araştırmalar ile sürekli olarak gelişimi gözlemlenmelidir.

Kaynakça

- Akengin, H., Dölek, İ., ve Sekin, S. (2015). Türkiye'nin denizleri ve kıyıları (H. Akengin ve İ. Dölek, eds.). Ankara: Pegem Akademi. <https://doi.org/10.14527/9786053180647.11>
- Ayek, A. A., ve Zerouali, B. (2025). Monitoring temporal changes of the Qattinah Lake surface area using Landsat data and Google Earth Engine. *DYSONA - Applied Science*, 6(1), 126–133. <https://doi.org/10.30493/das.2024.476854>
- Aziz, F., Wang, X., Qasim Mahmood, M., ve Guild, R. (2024). Wastewater flooding risk assessment for coastal Communities: Compound impacts of climate change and population growth. *Journal of Hydrology*, 645, 132136. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jhydrol.2024.132136>
- Başkan, O., ve Saygı, H. (2002). İzmir Körfezi'ndeki kirliliğin istatistiksel bir modelle incelenmesi. *Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi*, 19(19 (1-2)), 133–145.
- Burke, L., Kura, Y., Kassem, K., Revenga, C., Spalding, M. ve McAllister, D. (2001). Pilot analysis of global ecosystems /Coastal Ecosystems. World Resources Institute. All rights reserved. Washington, DC.
- Caporizzo, C., Gionta, A., Mattei, G., Vacchi, M., Aiello, G., Barra, D., ... Aucelli, P. P. C. (2024). Investigating Holocene relative sea-level changes and coastal dynamics in the mid-Tyrrhenian coast, Italy: An interdisciplinary study. *Quaternary International*. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.quaint.2024.08.009>
- Chanyal, P. C., ve Purohit, S. (2024). A Geospatial analysis of climate change Impacts: relationship of normalized difference water index (NDWI and land surface temperature (LST) in Kumaun Himalaya. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-4490692/v1>
- Coşkun, M., ve Minaz, D. (2024). Suğla Gölü (Konya) alansal değişiminin (1984/2022) uzaktan algılama ve CBS teknikleriyle analizleri. *International Journal of Geography and Geography Education*, (52), 141–158. <https://doi.org/10.32003/igge.1403272>
- Çakmak, F. (1998). İzmir körfezinin kurtuluşu, Atık sı arıtma tesisi hizmete giriyor. 2. *Ulusal Kıyı Mühendisliği Sempozyumu*.
- Domej, G., ve Pluta, K. (2024, October 9). *CataEx: How to quickly start the Google Earth Engine with JavaScript?* Bishkek, Kyrgyzstan: Congress of the CAIAG 20th anniversary - Past achievements and future challenges of applied geosciences in Central Asia.
- Gazioglu, C., Simav, O., Seker, D., ve Tanik, A. (2015). Kıyı ekilenebilirlik göstergesi ile Türkiye kıyıları risk alanlarının tespiti. *Harita Dergisi*, 153, 1–8.
- GCOM (2024). GCOM-C/SGLI L3 Chlorophyll-a concentration (V3). Retrieved October 10, 2024, from https://developers.google.com/earth-engine/datasets/catalog/JAXA_GCOM-C_L3_OCEAN_CHLA_V3
- Gomes da Silva, P., Jara, M. S., Medina, R., Beck, A.-L., ve Taji, M. A. (2024). On the use of satellite information to detect coastal change: Demonstration case on the coast of Spain. *Coastal Engineering*, 191, 104517. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.coastaleng.2024.104517>
- Güçlüsoy, H. (2018). İzmir Körfezi'nin deniz ve kıyı koruma alanları. In A. Filibeli & G. Gier Yücel (Eds.), *Akdeniz'in Kıyısında İzmir Körfezi* (1., pp. 43–51). İzmir: İzmir Akdeniz Akademisi.
- Güngör, O., ve Tokgöz, G. (2023). Kentsel kıyı alanlarının jeomorfolojik yaklaşımla incelenmesinde coğrafi bilgi sistemlerinin kullanımı: İskenderun Örneği TT - Use of Geographical Information Systems in Geomorphological Analysis of Urban Coastal Areas: The Case of Iskenderun. *Journal of Anatolian Environmental and Animal Sciences*, 8(3), 507–514. <https://doi.org/10.35229/jaes.1351828>
- Husin, R., Papilaya, P., ve Latuamury, B. (2024). *Karakteristik indeks air Menggunakan normalized difference water index (NDWI) Pada DAS Negeri Rutong Kota Ambon Water index characteristics using the Normalized Difference Water Index (NDWI) in the Rutong State Watershed of Ambon City*. 2, 13–29.
- Kong, F., ve Cui, W. (2024). Spatial-temporal evolution and drivers of ecological sustainability of coastal fisheries in China. *Ocean & Coastal Management*, 258, 107403. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2024.107403>
- Canbulat, N., Coşkun, S. ve Coşkun, M. (2024). İzmir Körfezi'nde ekosistem bütünlüğünü tehdit eden kirlilik ve kıyı değişimi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 63-81.

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 63-81.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1),
63-81. Araştırma Makalesi / Research Paper

- Kuru, H. (2013). *İzmir Körfezi kıyı şeridinde yapılan amatör balıkçılığın sosyo-ekonomik değerlendirmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Laino, E., Toledo, I., Aragonés, L., ve Iglesias, G. (2024). A novel multi-hazard risk assessment framework for coastal cities under climate change. *Science of The Total Environment*, 954, 176638. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2024.176638>
- Landsat (2024). USGS Landsat 7 Collection 2 Tier 1 TOA Reflectance. Retrieved October 20, 2024, from https://developers.google.com/earth-engine/datasets/catalog/LANDSAT_LE07_C02_T1_TOA
- Liu, Y., Feng, J., Cheng, Q., Tsou, J. Y., Huang, B., Ji, C., ... Zhang, Y. (2024). Investigating spatiotemporal coastline changes and impacts on coastal zone management: A case study in Pearl River Estuary and Hong Kong's coast. *Ocean & Coastal Management*, 257, 107354. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2024.107354>
- Majewski, L. (2024). Economic impact analysis of nature tourism in protected areas: Towards an adaptation to international standards in German protected areas. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 45, 100742. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jort.2024.100742>
- McFeeters, S. K. (1996). The Use of the Normalized Difference Water Index (NDWI) in the Delineation of Open Water Features. *International Journal of Remote Sensing*, 17, 1425–1432. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1080/01431169608948714>
- Murakami, H. (2020). *ATBD of GCOM-C chlorophyll-a concentration algorithm*.
- Murray, N. J., Phinn, S. P., Fuller, R. A., DeWitt, M., Ferrari, R., Johnston, R., ... Lyons, M. B. (2022). High-resolution global maps of tidal flat ecosystems from 1984 to 2019. *Scientific Data*, 9(1), 542. <https://doi.org/10.1038/s41597-022-01635-5>
- Murray, N. J., Phinn, S. R., DeWitt, M., Ferrari, R., Johnston, R., Lyons, M. B., ... Fuller, R. A. (2019). The global distribution and trajectory of tidal flats. *Nature*, 565(7738), 222–225. <https://doi.org/10.1038/s41586-018-0805-8>
- Nurdiansyah, S., Helena, S., ve Warsidah, W. (2023). Utilization of Landsat 8/ETM+ and Google Earth Engine Images for coastal identification in Sungai Nibung Village, Kubu Raya Regency, West Kalimantan. *Jurnal Ilmiah PLATAX*, 12, 36–42. <https://doi.org/10.35800/jip.v12i1.52191>
- Özçelik, M. (2017). Kıyı alanlarının kullanılmasında kıyı kenar çizgisinin önemi: Eğirdir yerleşim alanı örneği. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 5(3), 595–600. <https://doi.org/10.21923/jesd.350289>
- Perez Cutillas, P., Pérez-Navarro, A., García, C., Zema, D., and Álvarez, J. (2023). What is going on within google earth engine? A systematic review and meta-analysis. *Remote Sensing Applications Society and Environment*, 29. <https://doi.org/10.1016/j.rsase.2022.100907>
- Qin, X., Yang, Q., ve Wang, L. (2024). The evolution of habitat quality and its response to land use change in the coastal China, 1985–2020. *Science of The Total Environment*, 952, 175930. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2024.175930>
- Syvitski, J. P. M., Harvey, N., Wolanski, E., Burnett, W. C., Perillo, G. M. E., Gornitz, V., ... Yim, W. W.-S. (2005). *Dynamics of the coastal zone BT - coastal fluxes in the anthropocene: The land-ocean interactions in the Coastal Zone Project of the International Geosphere-Biosphere Programme* (C. J. Crossland, H. H. Kremer, H. J. Lindeboom, J. I. Marshall Crossland, & M. D. A. Le Tissier, Eds.). Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg. https://doi.org/10.1007/3-540-27851-6_2
- Tamiminia, H., Salehi, B., Mahdianpari, M., Quackenbush, L., Adeli, S., and Brisco, B. (2020). Google Earth Engine for geo-big data applications: A meta-analysis and systematic review. *ISPRS Journal of Photogrammetry and Remote Sensing*, 164, 152–170. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.isprsjprs.2020.04.001>
- Teng, J., Xia, S., Liu, Y., Yu, X., Duan, H., Xiao, H., and Zhao, C. (2021). Assessing habitat suitability for wintering geese by using Normalized Difference Water Index (NDWI) in a large floodplain wetland, China. *Ecological Indicators*, 122, 107260. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2020.107260>
- Turoglu, H. ve Duran, A. (2021). Filyos Çayı Deltasında (Karadeniz) Kıyı çizgisi değişiklikleri ve yakın geleceğe
- Canbulat, N., Coşkun, S. ve Coşkun, M. (2024). İzmir Körfezi'nde ekosistem bütünlüğünü tehdit eden kirlilik ve kıyı değişimi. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 63-81.

- yönelik göstergeler. *Türk Coğrafya Dergisi*, (78), 61–74. <https://doi.org/10.17211/tcd.1016928>
- Ülger, M. ve Tanrıvermiş, Y. (2023). Prevention of the effects of coastal structures on shoreline change using numerical modeling. *Ocean & Coastal Management*, 243, 106752. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2023.106752>
- Uluturhan Süzer, E., Konaş, A., ve Yılmaz, E. C. (2016). Gediz Deltası dalyan alanlarının (İzmir Körfezi) yüzey sedimentlerinde ağır metal kirliliğinin değerlendirilmesi. *Ege Journal of Fisheries and Aquatic Sciences*, 32(2), 79–87. <https://doi.org/10.12714/egejfas.2015.32.2.04>
- Uzun, M., ve Özcan, S. (2016). Solaklı Dere – İyidere Arasında (Trabzon / Of) kıyı kullanımının zamansal değişimi ve sürdürülebilir yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 21(35), 175–196. <https://doi.org/10.17295/dcd.61537>
- Xu, H. (2006). Modification of normalized difference water index (NDWI) to Enhance Open Water Features in Remotely Sensed Imagery. *International Journal of Remote Sensing*, 27, 3025–3033. <https://doi.org/10.1080/01431160600589179>
- Yılmaz, O. ve Erdem, Ü. (2011). Gediz Deltası'nın uzaktan algılama teknikleri uygulanarak alan kullanım kararları üzerine araştırmalar. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 53–63. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jotaf/issue/19043/201417>
- Zhao, B., ve Wang, L. (2024). Surface water monitoring from 1984 to 2021 based on Landsat time-series images and Google Earth Engine. *Heliyon*, 10(17), e36660. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e36660>

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 82-100.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 82-100.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Medya ve Değerler Eğitimi Üzerine Görüşleri: Bitlis-Ahlat Örneği Üzerine Nitel Bir Araştırma

The Opinions of Social Science Teachers on Social Media and Values Education: A Qualitative Research on the Case of Bitlis-Ahlat

Sayfa | 82

Yüksel ASLAN, Milli Eğitim Bakanlığı, yukselaslan1335@gmail.com, [0000-0002-5409-483](tel:0000-0002-5409-483)

Emine TEYFUR, Prof. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, emine.teyfur.deu@gmail.com, [0000-0001-7869-0513](tel:0000-0001-7869-0513)

Geliş tarihi - Received: 18 Kasım 2024
Kabul tarihi - Accepted: 3 Aralık 2024
Yayın tarihi - Published: 16 Aralık 2024

Bu makale Yüksel Aslan'ın "'Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Medya ve Değerler Eğitimi Üzerine Görüşleri: Bitlis-Ahlat Örneği Üzerine Nitel Bir Araştırma" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Aslan, Y. ve Teyfur, E. (2024). Sosyal bilimler öğretmenlerinin sosyal medya ve değerler eğitimi üzerine görüşleri: Bitlis- Ahlat örneği üzerine nitel bir araştırma. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 82-100.

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 82-100.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 82-100.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Öz. Toplumun geleceği için çalışan öğretmenler, sosyal medyanın bilinçli kullanılması ve bu konuda gençlerin doğru yönlendirilmesi hususlarında önemli bir konuma sahiptirler. Bu çalışmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal medyanın değerler eğitimi ile ilişkisi ve bu durumun etkileri üzerine görüşleri incelenmiştir. Çalışmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal medya ve değerler eğitimi hakkındaki görüş ve önerilerinin değerlendirilmesidir. Bu kapsamda 2020-2021 öğretim yılında Bitlis/Ahlat'ta bulunan ortaokullarda görev yapmakta olan 15 sosyal bilgiler öğretmeninden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile veri toplanmıştır. Toplanan veriler nitel analiz tekniklerinden içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Sosyal medyanın etkileri üzerine öğretmenlerin görüş ve beklentileri ile sosyal medyanın etki alanları, öğrenciler ve öğrencilerin doğru yönlendirilmeleri kapsamında değerlendirilmiştir. Ulaşılan bulgulara göre; öğretmenlerin yalnızca kendi alanlarında değil, toplumsal ve kişisel tüm değerler üzerinde sosyal medyanın etki sahibi olduğu ve sosyal medya kullanan tüm insanların ortak bilinç hususunda özenli olması gerekliliği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: “Sosyal medya”, “değerler eğitimi”, “toplumsal değerler”, “sosyal bilgiler”, “sosyal bilgiler eğitimi”.

Abstract. Teachers who work for the future of society hold a significant position in promoting the conscious use of social media and guiding young people in the right direction. This study examines the opinions of social studies teachers regarding the relationship between social media and values education, as well as the effects of this relationship. The aim of the study is to evaluate the views and suggestions of social studies teachers about social media and values education. In this context, data were collected using a semi-structured interview technique from 15 social studies teachers working in middle schools in Bitlis/Ahlat during the 2020-2021 academic year. The collected data were analyzed using content analysis, a qualitative analysis technique. Teachers' views and expectations about the effects of social media were evaluated in terms of its areas of influence, its impact on students, and the correct guidance of students. According to the findings, it was understood that social media influences not only the teachers' own fields but also all societal and personal values, highlighting the necessity for all social media users to act with collective awareness and care.

Keywords: “Social media”, “values education”, “social values”, “social studies”, “social studies education”.

Extended Abstract

Introduction Today, technological and scientific developments are undergoing significant changes. In light of these developments, among the various mass communication tools, the telephone has acquired a crucial place and enabled communication with many people in a short time through internet connectivity. Social media platforms are the most prominent spaces where interpersonal mutual interaction has become widespread. These platforms are recognized by names such as Facebook, Instagram, Twitter, and WhatsApp. The social media tools used have introduced a different quality to interpersonal communication.

The rapid changes of the modern world have negative effects on morality. Particularly, the normalization of behaviors that were previously deemed unacceptable has led to the erosion of societal values (Köylü, 2007). This situation not only drives humanity towards chaos but also compels many countries to focus on values education. Preserving and transferring values to future generations stands out as one of the primary goals of education. Furthermore, moral values direct individuals towards positive behaviors and ensure social peace.

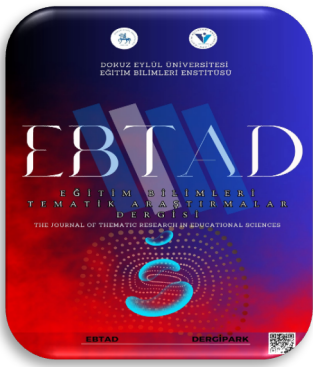
As in the rest of the world, the importance of values in educational institutions has increased in our country as well. With the most recent regulation, the Ministry of National Education incorporated the "Values Education" section into its educational curriculum. The aim is to instill 10 values in students: justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, benevolence, and patriotism. The objective is to transfer these values to students, transforming them into behaviors and attitudes (MEB, 2005).

The aim of this study is to evaluate Social Studies teachers' views and suggestions on social media and values education. Within this context, the study seeks answers to the following questions:

- What is the effect of social media usage on values education?
- What is the relationship between values education and social media?
- What are the positive effects of social media on students in values education?
- What are the negative effects of social media on students in values education?

Method. The research was conducted using a qualitative research method, with a basic qualitative research design. The main feature of qualitative research is its focus on how individuals construct reality through their interactions with the social world. The researcher seeks to understand the meaning of a phenomenon according to the participants involved. The goal is to comprehend how people interpret their lives and experiences (Merriam, 2013)

Study Group. To obtain detailed data, the study group was determined using the convenient sampling method, which provides speed and practicality to the research. In this method, the researcher selects a situation that is nearby and easily accessible. It is a widely used sampling method in qualitative research techniques (Yıldırım and Şimşek, 2018:153). The study group consisted of 15 Social Studies teachers (11 male and 4 female) working in middle schools in Bitlis/Ahlat during the 2020-2021 academic year.

Data Collection Tools. The data collection process in qualitative research is completed through document analysis, in-depth interviews (face-to-face interviews), and direct observation techniques (Legard et al., 2003). This study commenced with permissions obtained from the Governorate and the Provincial Directorate of National Education (Appendix-1). Data were collected through face-to-face interviews to ensure a clear understanding of the participants' perspectives. In qualitative research, interview questions can be structured, semi-structured, or unstructured (Marshall and Rossman, 1999). In this study, a semi-structured interview form was prepared to provide a regular interaction between the participants and the researcher and to offer participants the opportunity to express themselves freely.

Findings. Based on the opinions of teachers consulted regarding the characteristics of the relationship between values education and social media, it was observed that social media's impact on societal and personal values was predominantly perceived negatively by teachers. The strong link between values education and social media typically raises concerns due to its negative effects. Given the unlimited and unrestricted access available, many people misuse these platforms, making it difficult to confine social media usage solely to beneficial aspects in today's context.

Regarding the negative impacts of social media on students within the scope of values education, teachers highlighted issues such as communication problems stemming from unrestricted access, potential psychological harm to students due to malicious use, and risks of sexual and emotional abuse by malevolent users. They expressed concerns that targeted content could influence the targeted groups' thoughts, normalizing feelings like contempt and humiliation. Social media has also been positively associated with values education, as some social responsibility projects can be more effectively carried out through social media. The majority of teachers agreed on the negative influence of social media on societal values and emphasized the need to take measures to minimize these impacts. They also acknowledged that, if used consciously, social media could have many positive aspects.

Discussion In current conditions, young people have access to various information and events through social media, staying informed about natural disasters, social events, and global developments. This enables them to defend the values they prioritize and convey their opinions to their audiences, creating a common awareness. However, this common awareness must be extended beyond school to family, social settings, and media. The findings indicate that social media can positively influence students' values education by promoting cooperation, tolerance, and both personal and universal positive emotions, fostering collective action. Similarly, a study conducted by Ateş (2013) emphasized the necessity of initiating values education within the family, extending it to school, social environments, and media institutions. Families should be educated about internet use, setting parental controls on devices, and preventing access to harmful content.

Conclusion and Recommendations The rise of social media usage due to technological advancements and its impact on daily life has led to unlimited access to content through the internet. While this presents opportunities for information access, participation in social responsibility projects, and raising one's voice, it also brings potential negative influences on daily life and individuals. Changes in every field due to technology also reflect on societal values. Social media

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 82-100.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 82-100.
Araştırma Makalesi / Research Paper

usage poses risks such as loss of values, degeneration, and malicious usage. It is crucial to control these risks within the framework of values education and to ensure all social media users are conscious of this issue. Within the scope of our values, social media creates concern in daily life. Besides the benefits it offers commercially, the content created with no positive impact or even detrimental effects.

Sayfa | 86

Aslan, Y. ve Teyfur, E. (2024). Sosyal bilimler öğretmenlerinin sosyal medya ve değerler eğitimi üzerine görüşleri: Bitlis- Ahlat örneği üzerine nitel bir araştırma. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 82-100.*

Giriş

Günümüzde teknolojik ve bilimsel gelişmeler çok büyük bir değişim yaşamaktadır. Bu gelişmelerin ışığında oldukça çeşitli olan kitle iletişim araçlarının içerisinde özellikle telefon önemli bir yere sahip olmuş ve internet bağlantısı ile kısa zamanda birçok insanla iletişim gerçekleştirilebilmiştir. Kişilerarası karşılıklı etkileşimin yaygınlaştığı en önemli platformlar sosyal medya araçlarıdır. Bu araçlar Facebook, Instagram, Twitter, WhatsApp platformlarıdır. Kullanılan sosyal medya araçları kişiler arası iletişimde farklı bir nitelik gerçekleştirmiştir.

İnsanlar günlük hayatları ile ilgili yaşadıkları duygu ve düşüncelerini paylaşımlar yaparak diğer insanlarla bağlantı kurmaya çalışmaktadır. Bu durum sosyalleşme alanında farklı bir boyut oluşturmaya başlamıştır. Dolayısıyla kişilerin sosyolojik olarak kendi sahip oldukları psiko-sosyal özelliklerini sosyal medya araçlarıyla bağlantı kurmada kullanmaktan çekinmedikleri görülmektedir. Bu durum kişilerin fikir ve inançlarını diğer insanlara aktarmakta çok geniş ortamlar meydana getirmiştir. Kişilerin kendilerine ait oluşturdukları tüm psiko-sosyal özellikleri aile içerisinde şekillenmeye başlar. Fakat günümüzde tüm sosyal medya araçları vasıtasıyla bu özellikler değişime açık bir hale gelmektedir. İnsanlar duygu ve düşüncelerini belirtebilmekte; resim, video, müzik gibi paylaşımlarla yeni bir iletişim ve sosyalleşme alanı oluşturmaktadır (Doğan, 2004). Bireylerin bu bağlamda, iletişim kurmak ve sosyal alan oluşturmak için kullandıkları sosyal ağlar; düşünce, inanç ve değerleri aktarmada da kişilere sonsuz bir mecra ortaya çıkarmıştır.

İnsanlar küçük yaşlardan itibaren aile ortamında kendi düşüncelerini ve değerlerini oluşturmaya başlarlar. Oluşturdukları bu düşünce ve değerler; ilk olarak ailede sonrasında okul ve toplumsal yaşamda anlam kazanmaya başlar. Bireyler değer yargılarını oluştururken sadece aile, okul ve sosyal çevreden etkilenmezler. Sosyal medya ve kitle iletişim araçları da bu değerlerin oluşturulmasında etkili olmaya başlamıştır. Bu değerlerin oluşturulmasında sosyal medyanın ve kitle iletişim araçlarının gücü azımsanmayacak derecede büyüktür (Turan ve Nazıroğlu, 2016). Bu 10 güç genel ağ aracılığıyla tüm dünyayı etkileyecek duruma gelmiştir. Kısacası diğer devletlerde var olan değerler, yaşam tarzları, olaylar ve olgular farklı ülke bireylerinin kanaatlerini ve değerlerini oluşturmada etkili olmaya başlamıştır. Modern dünyanın hızlı bir değişim içinde oluşunun siyasi, ekonomik, kültürel ve dini açıdan birey ve toplumlar üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olmuştur.

Modern dünyanın hızlı değişimlerinin ahlak üzerindeki olumsuz etkileri vardır. Özellikle, geçmişte kabul edilmeyen bazı davranışların günümüzde normalleşmesi, toplumsal değerlerin erozyonuna sebep olmuştur. (Köylü, 2007). Bu durum insanlığı kaosa sürüklemekle birlikte birçok ülkenin değerler eğitimine odaklanmasına sebep olmuştur. Değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması, eğitimin temel hedeflerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, ahlaki değerler bireyleri olumlu davranışlara yönlendirir ve toplumsal huzuru sağlar.

Günümüz dünyasında değişen yaşam koşulları ve gelişen teknoloji insanları her ne kadar ileriye götürüyormuş gibi görünse de beraberinde birçok problemi getirmiştir. Uzunca bir süre göz ardı ettiğimiz maddi ve manevi değerlerimizi bireylere tekrar kazandırma çabaları işte bu sorunlarının

çözümü için yapılacak en mühim çalışmalardır. Zira insanı insan yapan, geçmişi, kişilik özellikleri ve idealleridir diyebiliriz. Bu durum milletler için de söz konusudur. Bir milleti millet yapan; kültürü tarihi ve ortak değerleridir. Bir kişi günlük hayatta karşılaştığı sorunlara çözüm üretirken, kendi sorun çözme yöntemiyle değerleri arasında bocalama yaşarsa, ortaya kendisiyle barışık olmayan sağlıklı çelişkili bir insan yapısı ortaya çıkar (Tarhan, 2011). İnsanın, (dolaylı yoldan) toplumun iyi olması hangi değerlere bağlıysa o değerler, toplumun kültürü ve idealleriyle sentezlenerek bireye aktarılmalıdır.

İnsanlar, değerlerini gelecek kuşaklara aktarabilmek için çalışmalar yürütmektedir. Bu çaba toplumsallaşma sürecinde kendini göstermekle birlikte toplumsal yaşamdaki her tür davranış ve tutum, değerlere göre algılanıp değerlendirilmektedir. Değerlerin davranışa dönüşmediği noktada değerlere yüzeysel 11 bağlanma gibi birtakım durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu durum eğitimciler, aydınlar, yönetici ve siyasetçiler tarafından fark edilmiş ve bu soruna yönelik çalışmalara hızla başlanmıştır (Kılıç vd., 2018). Bu çalışmalar sonucunda bireyden beklenen hedef, içinde yaşadığı toplumun değerlerini kavrayarak bunları olgu ve olaylara yaklaşımında ve davranışlarında ölçüt olarak kullanmasıdır (Kıncal, 2002). Bireyler aile, yakın çevre ve okullardan, kendilerinden beklenen değer ve olguları kazanmak için çaba göstermektedirler.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de özellikle eğitim kurumlarında değerlere verilen önem son yıllarda artış göstermiştir. En son yapılan düzenlemeyle Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitim Öğretim programlarında "Değerler Eğitimi" bölümüne yer vermiştir. Bu bölümde öğrencilere 10 adet değer kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu değerler; adalet, dostluk, dürüstlük, özenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik ve vatanseverliktir. Bu değerlerin öğrencilere aktarılıp davranış ve tutuma dönüştürmeleri hedeflenmektedir (MEB, 2005).

Araştırmanın Amacı

Gelişen teknolojilerle birlikte internet hayatın her evresinde yer alan bir olgu haline gelmiştir. Gerek bilgiye ulaşma gerek alışveriş yapma gerek sosyalleşme gibi amaçlar taşıyan internet kullanımı en çok tercih edilen kitle iletişim aracı haline gelmiştir. Bilginin hızlı yayılması ve bir anda büyük kitlelere ulaşması aynı zamanda bu bilgilerin kitleler üzerinde etkiler yaratmasına da yol açmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sosyal medya ve değerler eğitimi hakkındaki görüş ve önerilerinin değerlendirilmesidir. Bu bağlamda araştırmada şu soruların yanıtları aranmıştır:

- Sosyal medya kullanımının değerler eğitimine olan etkisi nedir?
- Değerler eğitimi ile sosyal medya arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Değerler eğitiminde sosyal medyanın öğrenciler üzerindeki olumlu etkileri nelerdir?
- Değerler eğitiminde sosyal medyanın öğrenciler üzerindeki olumsuz etkileri nelerdir?

Yöntem

Araştırma nitel araştırma yöntemi ile yapılmıştır. Çalışmanın desenlemesi ise temel nitel araştırma desendir. Nitel araştırmanın temel özelliği, bireylerin gerçeği sosyal dünyalarıyla Aslan, Y. ve Teyfur, E. (2024). Sosyal bilimler öğretmenlerinin sosyal medya ve değerler eğitimi üzerine görüşleri: Bitlis- Ahlat örneği üzerine nitel bir araştırma. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 82-100.*

etkileşimleri içinde nasıl inşa ettiği üzerine yoğunlaşmasıdır. Burada araştırmacı bir fenomenin anlamını, fenomene katılanlara göre anlamaya çalışır. Burada amaç insanların hayatlarını ve deneyimlerini nasıl kavradığını anlamak olmaktadır (Merriam, 2013: 23).

Çalışma Grubu

Sayfa | 89

Detaylı verilerin elde edilmesi için araştırmacının çalışma grubu kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Bu örneklem yöntemi araştırmaya hız ve pratiklik kazandırır. Bu yöntemde araştırmacı yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer. Bu yöntem nitel araştırma teknikleri içinde yaygın olarak kullanılabilen bir örneklem yöntemi olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018:153). Çalışma grubu, 2020-2021 öğretim yılında Bitlis/Ahlat'ta bulunan ortaokullarda görev yapmakta olan 11 erkek, 4 kadın olmak üzere toplam 15 sosyal bilgiler öğretmeninden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Nitel araştırmalarda veri toplama süreci; doküman analizi, derinlemesine görüşme (yüz yüze görüşme) ve doğrudan gözlem tekniklerinin kullanılmasıyla tamamlanmaktadır (Legard vd., 2003). Bu çalışma Valilik ve Mili Eğitim İl Müdürlüğünden alınan izinle başlamıştır. Veriler katılımcıların bakış açılarının net olarak anlaşılabilmesi için yüz yüze görüşme tekniği ile oluşturulmuştur. Nitel araştırmalarda görüşme soruları; yapılandırılmamış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmış olmak üzere üç farklı tekniğe göre oluşturulmaktadır (Marshall ve Rossman, 1999). Bu çalışmada ise, katılımcılar ve araştırmacı arasında olağan bir etkileşim sağlanması ve katılımcılara kendini ifade etme biçimleri ile konuşma olanağı sunması açısından yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır (Ek-2). Yapılan bu çalışmada öğretmenlerin yaş, cinsiyet ve mesleki kıdem gibi çeşitli bilgileri kişisel bilgi formu aracılığıyla toplanmıştır (Ek-3). Bu formun hazırlanması için ilgili literatür taranmış ve araştırma soruları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Hazırlanan bu form, konu kapsamı ve soruların içeriği, tutarlığı, cümle yapısı ve anlaşılabilirliği açısından gözden geçirilerek son halini almıştır.

Uygulama Süreci

Araştırma grubunda yer alan katılımcılara yapılan görüşmelerde çalışmanın amacı ve kapsamı açıklanarak ortaya çıkacak verilerin sadece danışman öğretim üyesi ve araştırmacı tarafından kullanılacağı ifade edilmiştir. Şayet isterlerse görüşmeden çekilebilecekleri ifade edilmiştir. Katılımcılara ait kod isim oluşturularak (yaş, cinsiyet ve kıdem yılı) katılımcının kimliğinin ortaya çıkacağı bir bilgi paylaşımının söz konusu olamayacağı ifade edilmiştir. Bu şekilde toplanan veriler için analiz sürecine geçilmiştir.

Verilerin Analizi

Katılımcılardan elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilerek, elde edilen bulgular nitel araştırma yönteminin argümanları çerçevesinde yorumlanmıştır. İçerik analizi tekniği, elde edilen verilerin açıklanmasında gerekli olan kavramları ve ilişkileri belirlemek amacıyla

kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Ortaya çıkacak sonuçlar betimsel bir bakış açısıyla sunularak yorumlanmıştır.

Bulgular

Sayfa | 90

Sosyal medya kullanımı ve değerler eğitimi ile ilgili olarak görüşlerine başvuru alan öğretmenler, günümüz koşulları doğrultusunda olumlu ve olumsuz tüm sosyal medya etkileriyle ilgili görüşlerini belirtmişlerdir.

Araştırmanın Birinci Sorusuna İlişkin Bulgular

Birinci soruda sosyal medya kullanımının değerler eğitimine olan etkisi konusunda görüşleri alınan öğretmenlerin %40'ı(6kişi)"Kültürel yozlaşma, gelenek ve göreneklerden uzaklaşma, ahlak bozucu etik dışı davranışlar ve ifadeler" gibi olumsuz etkilere dikkat çekmişlerdir. Öğretmenlerin çoğunluğu, bu olumsuz etkilerin asgari seviyeye indirilmesi için tedbirler alınması gerektiği konusunda hemfikir olmuşlardır. Sosyal medyanın değerler eğitimi üzerinde "Dürüstlük, iyilik, vatanseverlik, hayvanseverlik, birlik ve beraberlik gibi duyguların kazandırılması "gibi olumlu etkiler yarattığını ifade eden öğretmenler ise katılımcıların %40'ını (6 kişi)oluşturmaktadır. Ayrıca öğretmenler, sosyal medyanın bilinçli kullanımı halinde değerler eğitimine olumlu etki edeceğini ifade etmişlerdir. Görüşleri alınan öğretmenlerin %20'si ise sosyal medyanın değerler eğitimine olan etkisinin hem olumlu hem de olumsuz tarafları olduğuna dikkat çekmişlerdir (Tablo .1).

Tablo 1. Sosyal medya kullanımının değerler eğitimine olan etkisi

Soru 1	Olumlu İfadeler		Olumsuz İfadele	
	F	%	F	%
N15	6	40	6	40
	Dürüstlük, iyilik, vatanseverlik, hayvanseverlik, birlik ve beraberlik gibi duyguların kazandırılması		Kültürel yozlaşma, etik dışı davranış ve ifadeler	
	3		3	20
	Sosyal medyanın değerler eğitimi üzerine etkisinin hem olumlu hemde olumsuz taraflarına dikkat çekenler			

Öğretmenlerin çoğunluğunun, sosyal medyanın toplumsal değerler üzerinde olumsuz etkilerinin var olduğu ve bunların minimum seviyeye indirebilmek için önlem alınması gerektiği konusunda hemfikir olduğu söylenebilmektedir. Bunun dışında öğretmenler, gün geçtikçe artış gösteren sosyal medya kullanımının kullanım amacı doğrultusunda, bilinçli kullanılması halinde pek çok olumlu yönü olduğu konusunda fikir beyan etmişlerdir. Bu görüşlerden bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

Aslan, Y. ve Teyfur, E. (2024). Sosyal bilimler öğretmenlerinin sosyal medya ve değerler eğitimi üzerine görüşleri: Bitlis- Ahlat örneği üzerine nitel bir araştırma. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 82-100.*

(28, E, 5): “Sosyal medya kullanımının değerler eğitimi üzerindeki etkisi olumsuz olarak nitelendirilebilir. Olumlu yönleri de vardır. Fakat özellikle kötü örnek oluşturabilecek durumlar sosyal medya da çok daha fazla ilgi çekeceği için bu durumun değerler eğitimi üzerinde çoğunlukla olumsuz bir etki yaratacağını söyleyebiliriz.”

Sayfa | 91

(33, E, 8): “Günümüzde sosyal medya kullanımı oldukça artmıştır. Bu durum toplumu siyasetten ekonomiye birçok alanda etkilediği gibi değerler eğitimi konusunda da etkilemektedir. İstenen değerlerin kazandırılmasında sosyal medya toplumun her kesimi için alternatif bir değerler eğitimi aracı olarak kullanılabilir.”

Değerler eğitimi ile sosyal medya arasındaki ilişkinin nitelikleri hususunda görüşlerine başvurulmuş öğretmenlerin ilettileri görüşleri doğrultusunda, sosyal medyanın toplumsal ve kişisel değerlere olan etkilerinin öğretmenlerin zihninde olumsuz yönleri ile tezahür ettiği ve bu kapsamda konunun değerlendirildiği görülmüştür. Değerler eğitimiyle sosyal medya arasındaki kuvvetli bağ, genellikle negatif etkileri dolayısıyla kaygı oluşturmakta, erişimin sonsuz ve sınırsız olması nedeniyle pek çok insan kötü niyetli kullanımlar gerçekleştirmekte ve günümüz koşullarında yalnızca fayda sağlayacak boyutta sosyal medya kullanımı gerçekleştirilmediği söylenebilmektedir. Çağ gereği teknolojidenden uzak kalmanın mümkün olmadığı ancak değerlerin baskın olduğu eğitim ve önlemlerle teknolojinin negatif etkilerinden soyutlanmanın mümkün olduğu ifade edilmiştir.

İkinci soruda sosyal medya ile değerler eğitimi arasında nasıl birlişki olduğu hususunda görüşlerine başvurulmuş öğretmenlerin %60'ı (9 Kişi) olumsuz ilişkiye dikkat çekmişlerdir. Sosyal medyanın genel itibarıyla olumsuz etkileri sebebiyle kaygı yarattığını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %20'si (3 Kişi) değerler eğitimi ile sosyal medya arasındaki ilişkinin kullanım durumu doğrultusunda olumlu veya olumsuz olabileceğini ifade etmişlerdir. %20'si ise (3 Kişi) katılımcı ise sosyal medya ile değerler eğitimi arasında olumlu bir ilişki olduğunu ve teknolojidenden soyutlanmanın mümkün olmadığını ifade etmişlerdir (Tablo2).

Tablo 2. Sosyal medya ile değerler eğitimi arasındaki ilişki

Soru2	Olumlu İfadeler		Olumsuz İfadeler	
	F	%	F	%
N15	3	20	9	60

Öğrencilerin sorgusuz eleştirisiz bir çok şeyi davranış haline getirmesi dolandırıcı ve hırsızlık gibi durumların

toplumsal değerlerin
kazandırılması. Sevgi,
saygı, dürüstlük gibi
değerler kazandırılması

normleştirilmesi
vb.

Değerler eğitimi kapsamında sosyal medyanın öğrenciler üzerindeki negatif etkileri konusunda görüşlerine başvurulmuş öğretmenler; sınırsız erişim dolayısıyla iletişim kaynaklı problemlerin yaşanabileceği, kötü niyetli kullanıcıların ruhsal olarak öğrencilere zarar verebileceği ve kötü niyetli kullanıcılar dolayısıyla cinsel, duygusal istismarların meydana gelebileceği, hedefli içeriklerin hedef aldıkları kitleyi düşünceleri bakımından etkileyerek, küçümseme, aşağılanma gibi duyguları normleştirilebileceği konularında oldukça hassas olduklarını ifade etmişlerdir. Bu konuda görüşlerine başvurulmuş öğretmenlerin ifadelerinden bazıları:

(28, E, 3): “Değerler eğitimi ile sosyal medya arasında olumsuz bir etkileşim söz konusudur. Sosyal medya kullanımı arttıkça etik ve ahlaki normlar eskisi kadar önem arz etmemektedir. Bireyler kendilerini herhangi bir kısıtlamaya maruz bırakmadan, sorgulamadan, kendi kişisel özelliklerini çok rahat bir şekilde sosyal medya araçlarıyla sergilemekte ve bu da toplumsal yozlaşmayı arttıran bir felakettir. İnsanlar birbirlerinin özelini araştırıp kurcalayıp insani değerlere de zarar vermektedir. Şahsi düşüncem sosyal medyanın bilinçsiz kullanımı değerlerimize ve değerler eğitiminin amacına ulaşmasına büyük zarar vermektedir.”

(31, E, 7): “Değerler eğitimi ile sosyal medya arasında olumsuz bir ilişki vardır. Sosyal medyada bireylerde sınır ve sansürden bahsedemeyiz ve bireyler özgürdür. Sınırların, kuralların olmadığı bir yerde değerlerden de söz edemeyiz.”

Öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda, evrensel bir platform olan sosyal medya, farklı kültürlerin ve farklı kişilerin bir araya gelebilmesi dolayısıyla yozlaşmalara ve toplumsal değerlerin hiçe sayılmasına sebebiyet verebilmektedir. İçeriklerin kontrol altına alınmaması ve denetlenmemesi neticesinde pek çok etkilenmeye açık genç, suistimale uğrayabilmekte ve duygusal mobbinge maruz kalabilmektedir. Dil kullanımı, aile birliğinin sarsılması gibi pek çok nedenle gençlerin sosyal medyanın negatif tesirlerinden korunması gerekmektedir.

Araştırmanın Üçüncü Sorusuna İlişkin Bulgular

Üçüncü soruda değerler eğitimi kapsamında sosyal medyanın öğrenciler üzerinde ki olumlu etkileri sorulan öğretmenlerin %40'ı (6Kişi) bireyin çevresiyle ve doğal yaşamla uyumuna, %20'si (3Kişi) öğrencilerin bilinçlenmesi ve farkındalık kazanmasına %26'sı (4Kişi) milli ve manevi duyguların

oluşmasına %40'ı ise (6 Kişi) yardımlaşma, dayanışma, hoşgörülü ve saygılı olma gibi olumlu kazanımlara dikkat çekmişlerdir (Tablo 3).

Tablo 3. Değerler eğitimi kapsamında sosyal medyanın öğrenciler üzerindeki olumlu etkileri

Soru3	Olumlu İfadeler		
		F	%
N15	Bireyin çevresiyle ve doğal Yaşamla uyumu	6	40
	Öğrencilerin bilinçlenmesi ve farkındalık kazanması	3	20
	Milli ve manevi duyguların oluşması	4	26
	Yardımlaşma, dayanışma, Hoşgörülü ve saygılı olma	6	40

Değerler eğitimi kapsamında sosyal medyanın öğrencilere olan olumlu etkilerinin ne olduğu sorulan öğretmenler; yardımlaşma, hoşgörü, kişisel ve evrensel pozitif duygular, olağanüstü hallerde ortak bilinçle hareket etme gibi konularda öğrencilerin değerlerine sahip çıkabildiklerini ve topluma karşı saygı duyduklarını ifade ederek görüş birliği sağlamışlardır. Bu konudaki görüşlerin örnekleri aşağıdaki gibidir.

(34, E, 5): "Birbirlerini soran, arkadaşlık bağına geliştiren, farklı kültürleri tanıma şansı elde etmesini sağlayan, bazı önemli duyguların pekişmesini sağlayan (örneğin; yaralı bir hayvana yardım etme gibi), akrabalık duygularının gelişmesini sağlayan duygularının gelişmesinde önemli bir etkisi vardır."

29, K, 7): "Sosyal medya, öğrenciler üzerinde günümüzde okuldan, öğretmenden hatta aileden bile daha etkin bir güce sahip. Medyada yer alan olumlu örneklerin etkisinin çok olduğunu düşünüyorum. Olumlu örnekleri gören gençler bu davranışları gerçek hayatlarında da yapma eğilimindedir. Toplumsal değerlerimizi aktarırken değerlerimizin olduğu örnekler sosyal medyada daha fazla yer almalı."

Olumsuz tesirleri dışında sosyal medyanın çoğu zaman kültürel ve toplumsal bakımdan duyarlı ve hoşgörülü gençler yaratabileceği, insanlara ve tüm canlılara karşı sorumluluk bilinci

geliştirebileceği ifade edilmiştir. Değerler eğitimi ile sosyal medya olumlu bakımdan ilişkilendirilmiş ve bazı sosyal sorumluluk projelerinin sosyal medya ile daha etkin kılınabileceği belirtilmiştir.

Araştırmanın Dördüncü Sorusuna İlişkin Bulgular

Sayfa | 94

Dördüncü soruda değerler eğitimi kapsamında sosyal medyanın öğrenciler üzerindeki olumsuz etkileri konusunda görüşleri alınan öğretmenlerin %40'ı (6 Kişi) aile içi ve akrabalık bağları ile sosyal ilişkilerin zayıflamasına, %60'ı (9Kişi) milli kültürden uzaklaşma ve kültürel değerlerin yozlaşmasına, %20'si (3 Kişi) araştırmayan, sorgulamayan bir neslin yetişmesine, %26'sı (4 Kişi) saygı, sevgi, dürüstlük, yardımlaşma ve dayanışma gibi değerlerin yitirilmesine, %20'si ise(3 Kişi) sorumlulukların aksatılması gibi olumsuz durumlara dikkat çekmişlerdir (Tablo 4).

Tablo 4. Değerler eğitimi kapsamında sosyal medyanın öğrenciler üzerindeki olumsuz etkileri

Soru4	Olumsuz İfadeler	F	%
N15	Aile içi ve akrabalık bağları ile sosyal ilişkilerin zayıflaması	6	40
	Milli kültürden uzaklaşma ve kültürel değerlerin yozlaşması	9	60
	Araştırmayan, sorgulamayan bir neslin yetişmesi	3	20
	Saygı, sevgi, dürüstlük yardımlaşma ve dayanışma gibi değerlerin yitirilmesi	4	26
	Sorumlulukların aksatılması	3	20

(28, E, 5): “Değerler eğitimi ile sosyal medya arasında evrensel bir ilişki bulunmaktadır. Sosyal medya özellikle evrensel değer eğitimlerini çocuklara kazandırmada önemli bir kaynaktır. Fakat evrensel değerlerin olumlu taraflarının kazandırılması gerekmektedir.”

(34, E, 8): “Kontrolü kolay olmayan sosyal medyada her türlü içeriğe erişim vardır. Toplumun örf adet gelenek ve göreneklerine uygun olmayan içerikler toplumumuzun yozlaşmasına sebep olmaktadır. Özellikle 18 yaş altı çocukların sosyal medyada takip ettikleri olumsuz içerikleri kendi yaşam tarzına yansıtması toplumsal bir kıyıma sebep olmaktadır.”

Aslan, Y. ve Teyfur, E. (2024). Sosyal bilimler öğretmenlerinin sosyal medya ve değerler eğitimi üzerine görüşleri: Bitlis- Ahlat örneği üzerine nitel bir araştırma. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 82-100.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Gençler, bugünün koşullarında pek çok bilgiye sahip olmakta, pek çok etkinlikten ve gündemde yer alan pek çok olaydan sosyal medya aracılığıyla haberdar olabilmektedir. Doğal afetler, toplumsal olaylar, dünyaya etki eden gelişmeler gibi konularda ön plana çıkan değerleri savunabilmekte ve görüşlerini sosyal medya aracılığıyla kendi kitlelerine ulaştırabilmektedirler. Bu da ortak bilinç yaratılması bakımından önem taşımaktadır. Yalnızca okulun yeterli olmadığı, bahsi geçen ortak bilincin ailede, sosyal ortamlarda ve medyada da aynı ortak bilince ulaşılması gerekmektedir. Araştırmada ulaşılan bulgulara göre katılımcılar değerler eğitimi açısından sosyal medyanın öğrencilere; yardımlaşma, hoşgörü, kişisel ve evrensel pozitif duygular sunarak ortak bilinçle hareket etme gibi konularda olumlu etkilerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Ateş (2013) tarafından gerçekleştirilen çalışma çerçevesinde değerler eğitiminin en küçük sosyal birim olan aile tarafından başlanarak okula ve eğitim hayatına, sosyal çevreye, medya kurumlarına uzanması gerekliliği belirtilmiştir. Ailelerin internet kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi, çocuklarının kullanacakları bilgisayarları ebeveyn korumalı duruma getirmeleri ve zararlı içeriklere erişimlerin engellenmesi noktasında eğitilmeleri gerekmektedir. Sonrasında ise tüm çocukların ve gençlerin birbirlerine örnek teşkil edecekleri bir ortama dönüştürülmesi bakımından eğitim kurumlarında ve sosyal çevrelerde gayret edilmelidir. Medya kurumları hem kendi çıkarları hem de toplum çıkarları doğrultusunda bu çalışmalarda yer almalıdır. Ancak suistimal edilmemiş, farkındalığı yüksek ve güçlü bireyler, güçlü bir dünya yaratabilecektir. Bu yönleriyle araştırmada elde edilen evrensel değerlerin kazandırılması, fikir ve düşüncelerin paylaşımı, karşılıklı etkileşim ve sosyalleşme, sevgi, saygı dürüstlük gibi toplumsal değerlerin kazandırılmasının sağlanacağı görüşü Ateş'in (2013) çalışması ile örtüşmektedir.

Araştırma bulgularına göre; değerler eğitimi kapsamında sosyal medyanın öğrencilere olan olumlu etkileri olarak katılımcılar; yardımlaşma, hoşgörü, kişisel ve evrensel pozitif duygular açısından öğrencilerin değerlerine sahip çıkabildiklerini ve topluma karşı saygı duyduklarını ifade ederek görüş birliği sağlamışlardır. Bahçe (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da toplumsal konuların, sabır, misafirperverlik ve yardımseverlik gibi değerlerin kazandırılmasında çevre, okul ve aile etkisinden bahsedilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmayı destekler nitelikte olan araştırma sonuçları kapsamında, yardımlaşmanın, hoşgörünün ön plana çıktığı bu ortak bilinç çerçevesinde hayvanlara, doğaya, yaşlılara, toplumsal ve evrensel olarak negatif durumlara maruz kalan kişilere karşı destek ağı oluşmakta ve sosyal medya gençleri yalnızca kendi değerlerine değil, ulaşabildikleri herkesin değerlerine sahip çıkmaktadırlar. Seneler öncesinde değerler bakımından eksik kabul edilen kimi olgular bugün geldiğimiz noktada normal olarak görülmektedir. Bu nedenle karakter oluşumuna hayli etki eden değerlerin herkesin davranışlarına yön verdiğinin unutulmaması ve değerlerden yoksun olguların normalleştirilmemesi gerekmektedir. Ahlaki eğitimlerin ve değerlerin vurgulandığı, karakter eğitimlerinin verildiği kişi ve toplumlar ele alındığında, pek çok konuda sosyal medya sayesinde hayata geçirilen sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirilmekte ve pozitif duygular yaratılarak pek çok konuda etkileşim sağlanabilmektedir. Bu yönleriyle sosyal medyanın iyi niyetli kullanımlara aracılık etmesi, teknolojinin ne denli önem taşıdığını ve geçmişle kıyaslandığında kolaylıkla görüş bildirebilmenin kişiye katkı sağladığını ortaya koymaktadır.

Oladipo (2009) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da çocukların okuldan başlayarak destek

Aslan, Y. ve Teyfur, E. (2024). Sosyal bilimler öğretmenlerinin sosyal medya ve değerler eğitimi üzerine görüşleri: Bitlis- Ahlat örneği üzerine nitel bir araştırma. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 82-100.

kuruluşların da katılım sağladığı ahlaki eğitime tabi tutulması gerekliliğinden söze edilmiştir. Ancak bu sayede kolektif etki yaratılabilecek ve sosyal medyanın negatif etkileri altında çocuklar ahlaklarından bağımsızlaştırılmayacaktır. Ahlaki değerlerin ve eğitimlerin akademik yaşama olan etkisi de göz önüne alındığında destek kurumların da eğitim kurumları ile aynı misyona sahip olması gerekmektedir. Teknolojinin durdurulamaz gelişmesi dolayısıyla sosyal medyadan başlayarak gelecekte önümüze çıkabilecek uygulamalar, kötü niyetler barındırabilecek veya toplumsal değerlere saldırıda bulunabilecektir. Bir tek kullanıcının internete servis ettiği uygulamalar nasıl hızla yaygınlaşıyor ve kolektif etki yaratıyor ise değerlerin de aynı paralelde öğretilmesi ve güncel tutulması gerekmektedir.

İki yönlü ele alınan ve sahip olduğumuz değerlerle eşleştirilen sosyal medyanın bugün geldiğimiz noktada yitirilen birçok değere rağmen fayda sağladığı görülmekte ancak tüm kullanıcıların iyi niyete sahip olmaması dolayısıyla aynı zamanda birçok problemle de karşı karşıya kalılabilmektedir. Dışarıdan gelecek her türlü etkiye açık olan ve gelişim süreçlerinde bilhassa sosyal medya kaynaklı yönlendirmeye açık olan gençlerin tüm bu olumsuzluklardan korunması ve herkesin bu konuda bilinç sahibi olması gerekmektedir. İki kıtayı yan yana getirebilen, fiziksel olmasa dahi duygusal bakımdan doyum sağlanmasına olanak tanıyan sosyal medya, birçok kontrol dışı durum dolayısıyla tacizlere, mobbinglere ve suistimallere de zemin oluşturabilmektedir. Çocuk yaştan başlayarak toplumdaki tüm statüler içerisinde sosyal medya kullanımı gerçekleşmekte ve sosyo-kültürel farklılıklar dolayısıyla bu kullanımlar kötü yönde gerçekleşebilmektedir. Değerlerin kolaylıkla müdahale edilebilir ve hiçe sayılabilir olması dolayısıyla aileden başlayarak eğitim konusunda ebeveynlere ve öğretmenlere büyük görev düşmektedir.

Değerlerin iyi analiz edildiği ve iyi öğretildiği bir toplumda pozitif eylemlerin kendini göstereceği ve tüm topluma yayılacağı düşünülmektedir. Bu bakımdan alışkanlıkların değiştirilmesi, sınıflar arası farkların göz ardı edilmesi, çocuklara ve gençlere kendi konfor alanları dâhilinde gerçekleşecek müdahaleler esnasında nasıl tepki vermeleri gerektiği, değerlerin aşılandığı bir toplum olma yolunda eğitim önem kazanmaktadır. Araştırma konusu kapsamında Taymur (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışma sonucunda, değerler eğitimi uygulamalarının öğrencilere olan olumlu etkisinden söz edilmektedir. Öğrenciler değerler eğitimi ile olumlu etkileri davranışa dönüştürebilmektedirler. Araştırma sonuçları Taymur'un çalışmasıyla paralellik göstermiştir. Değerlerin özümsemesi ve gündelik yaşamda bilinçli bir şekilde uygulanması, bilhassa sosyal medyanın yarattığı özgürlük alanı bakımından önem arz etmektedir. Değerlerin farklı yansıtılmaması esasında iyi anlaşılabilmesine bağlı olmaktadır.

Geçmişin ve köklerin korunması, toplumsal değerlerin iyi kavranması, birçok gence fayda sağlayacaktır. Bu yönleriyle sosyal medya büyük ölçüde endişeye sebebiyet vermekte ancak değerler eğitimi kapsamında bilinç oluşturması bu endişelerin yalnızca bir duygu olarak kalmasını ve günlük hayatın yalnızca faydaları bakımından sosyal medya kullanımından etkilenmesini sağlayabilmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal medya ve değerler eğitimine ilişkin görüşleri üzerine yapılan araştırmalar, öğretmenlerin bu konudaki farkındalıklarını, uygulamalarını ve karşılaştıkları zorlukları ortaya koymaktadır. Ünlü ve Kaşkaya (2018) tarafından yapılan bir çalışmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin değer eğitiminin

ilişkin görüşleri incelenmiştir. Bu çalışmada, öğretmenlerin değer eğitimi önemli buldukları, ancak uygulamada çeşitli zorluklarla karşılaştıkları belirlenmiştir. Pınaz ve Kuru (2022) ise sosyal bilgiler öğretmenlerinin değer eğitimiye yönelik görüşlerini ele almışlardır. Bu çalışmada, öğretmenlerin değer kavramını toplumun sahip olması gereken manevi kıymetler bütünü olarak tanımladıkları ve değer eğitiminin esas amacını kültür hazinesini korumak, etkili vatandaş yetiştirmek ve olumlu tutum ve davranış kazandırmak olarak ifade ettikleri görülmüştür. Çelikkaya ve Filoğlu (2014) tarafından gerçekleştirilen bir başka araştırma, sosyal bilgiler öğretmenlerinin değer kavramını nasıl tanımladıklarını ve değer eğitimi çerçevesinde yaptıkları faaliyetleri belirlemeyi amaçlamıştır. Bu çalışmada, öğretmenlerin değer kavramını "kıymet, insan, toplumsal normlar, sosyal vatandaş, millî ve manevi unsurlar" biçiminde tanımladıkları ve değer eğitimi aile ve öğretmenin etkili faktörler olduğunu ifade ettikleri saptanmıştır.

Sosyal medyanın eğitimde kullanımına yönelik olarak, Yaylak (2016) tarafından yapılan bir araştırma, sosyal bilgiler öğretmenlerinin eğitim süreçlerinde sosyal medyanın kullanılmasına yönelik görüşlerini incelemiştir. Bu çalışmada, öğretmenlerin sosyal medyanın eğitim amaçlı kullanımının öğrencilerin ilgisini çektiği ve öğrenmeyi desteklediği yönünde görüş bildirdikleri belirlenmiştir.

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ve gündelik hayata olan etkisi paralelinde sosyal medya kullanımlarının artması, kullanıcıların internet aracılığıyla sosyal medyaya ve sosyal medyada yer alan içeriklere sınırsız erişim sağlamasına sebep olmuştur. Bu durum bilgiye erişim, sosyal sorumluluk projelerine katılım, sesini duyurabilme, gündemi takip edebilme gibi konuların dışında günlük hayata ve kişilere negatif etkiler yaratabilecek olguları da beraberinde getirmektedir. Teknolojinin egemen olduğu günümüzde her konuda meydana gelen değişimler toplumların değer algılarında da meydana gelmektedir. Sosyal medya kullanımı kişisel, toplumsal hatta evrensel değerlerin yitirilmesi, yozlaşma, kötü niyetli kullanımlar gibi riskler teşkil etmektedir. Değer eğitimi kapsamında bütün bu risklerin denetim altında tutulabilmesi ve bütün sosyal medya kullanıcılarının bu konuda duyarlı olması gerekmektedir.

Sahip olduğumuz değerler çerçevesinde sosyal medya, gündelik yaşam içerisinde pek çok kişide kaygı oluşturmaktadır. Teknolojinin ticari hayata sağladığı faydaların yanında yine ticari kaygıyla veya tamamen kullanıcıların kendi inisiyatifleri doğrultusunda hiçbir faydası olmayan hatta şahsi olarak zarar yaratabilecek boyutta gerçekleştirilen paylaşımlar tabandan tavana bütün topluma ve zincirin devamında tüm dünyaya etki edebilmektedir. Bu paylaşımlar, araştırmanın da konusu olan değer eğitimi ile ilişkisi bakımından göz ardı edilmemesi gereken bir unsurdur. Alimcan ve Şam (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada son dönemlerde sosyal medyanın bilinçsiz kullanımı dolayısıyla toplumlarda artış gösteren şiddet, saygısızlık, bencillik, kuralların hiçe sayılması, madde kullanımının özendirilmesi, dolandırıcılık vb. suçların artmasına dikkat çekilmektedir. Bu negatif unsurlar kapsamında sağlıklı, farkındalığı yüksek ve dinamik bir gençlikten söz edebilmek mümkün değildir. Bu nedenle hoşgörünün, sorumluluk duygusunun, sevgi ve saygının gençlere edindirilmesi önemle öncelik kazanmaktadır. Sonsuz olasılık dünyası olarak nitelenmesi mümkün olan sosyal medya, sonsuz olarak denetlenemeyeceği için kendi değerlerimiz doğrultusunda kendi denetimlerimizi gerçekleştirmemiz, bilhassa gençleri ve sonrasında ise gelecek nesilleri koruma altına

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 82-100.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 82-100.
Araştırma Makalesi / Research Paper

almasında fayda sağlayacaktır. Geleceğe güvenle bakabilen, sağlam temellere ve sağlam bir topluma ait olan bireyler yetiştirilmesi gerekmektedir. Çalışmada ulaşılan bulgular bağlamında paydaşlara çeşitli öneriler mümkündür. Bunlar;

- Çalışma nitel araştırma yöntemlerine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. İleride yapılacak olan çalışmalarda nicel olarak çalışma yapılabilir.
- Çalışma sadece sosyal bilgiler öğretmenlerini kapsamaktadır. İlerde yapılacak olan araştırmaların çalışma grubu okul yöneticileri, veliler ve öğrencileri de kapsayacak şekilde genişletilebilir.
- Değerler eğitiminin daha yararlı bir hale gelmesi için branş öğretmenleri ile birlikte ortak bir çerçeve halinde yürütülmesi sağlanmalıdır.
- Değerler eğitiminin daha yararlı bir hale gelmesi için ders saatlerinin artması gerektiği düşünülmektedir.
- Milli Kültür öğelerini içeriğinde barındıran eserler ile günümüz eğitim sistemi içerisinde yer alan değerlerin ilişkisi üzerinde durulmalıdır.
- Öğrencilere ve velilere yönelik olarak değer kazanımında bilinçlendirilme açısından eğitimler verilebilir.
- Okul aile iş birliğinin artırılması sağlanarak aile ve okulda ortak bir anlayışla değer eğitiminde tutarlık sağlanabilir.

Öğretmenlere Yönelik Öneriler

- Sosyal Medya Eğitimleri: Sosyal bilgiler öğretmenlerine, sosyal medyanın eğitim amaçlı etkin ve güvenli kullanımı ile ilgili hizmet içi eğitimler düzenlenmelidir.
- Değerler Eğitimi Materyalleri: Sosyal medya üzerinden değerler eğitimine yönelik özgün ve etkili dijital materyallerin hazırlanması teşvik edilmelidir.
- Rol Model Olma: Öğretmenlerin sosyal medyada değerler konusunda olumlu örnek teşkil edecek şekilde davranmaları ve öğrenciler için model olmaları sağlanmalıdır.

Okullara ve Eğitim Politikalarına Yönelik Öneriler

- Müfredata Entegrasyon: Değerler eğitiminin, sosyal medya kullanımını da kapsayacak şekilde müfredatta daha geniş yer bulması sağlanmalıdır.
- Aile Katılımı: Aileler, sosyal medyanın bilinçli kullanımı ve değerler eğitimi konularında bilgilendirilerek, bu sürece aktif bir şekilde dahil edilmelidir.
- Siber Güvenlik ve Medya Okuryazarlığı: Öğrencilerin sosyal medyada etik ve güvenli davranışlar geliştirebilmeleri için medya okuryazarlığı ve siber güvenlik eğitimi müfredata entegre edilmelidir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Aslan, Y. ve Teyfur, E. (2024). Sosyal bilimler öğretmenlerinin sosyal medya ve değerler eğitimi üzerine görüşleri: Bitlis- Ahlat örneği üzerine nitel bir araştırma. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 82-100.*

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 82-100.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 82-100.
Araştırma Makalesi / Research Paper

- Geniş Katılımlı Araştırmalar: Daha büyük örneklem grupları ile farklı bölgelerde benzer çalışmalar yapılmalı ve bulgular karşılaştırılmalıdır.
- Uzun Dönemli Etkiler: Sosyal medyanın değerler eğitimi üzerindeki uzun vadeli etkileri üzerine boylamsal çalışmalar yapılmalıdır.
- Farklı Disiplinlerde İnceleme: Değerler eğitimi ve sosyal medya ilişkisi farklı disiplinler (ör. psikoloji, sosyoloji) açısından da ele alınmalıdır.

Öğrencilere Yönelik Öneriler

- Sosyal Medya Kullanım Rehberi: Öğrencilere, sosyal medyanın etik, bilinçli ve faydalı bir şekilde kullanımı konusunda rehberlik eden programlar hazırlanmalıdır.
- Proje ve Etkinlikler: Değerler eğitimi bağlamında sosyal medya üzerinden gerçekleştirilebilecek projeler ve etkinlikler düzenlenmelidir.
- Eleştirel Düşünme Becerileri: Sosyal medyada karşılaşılan içeriklere yönelik eleştirel düşünme becerilerini geliştirecek çalışmalar yapılmalıdır.

Sosyal Medya Platformlarına Yönelik Öneriler

- Eğitim Odaklı İçerikler: Sosyal medya platformları, değerler eğitimiyle ilgili eğitici ve öğretici içeriklerin yaygınlaşmasını desteklemelidir.
- Filtreleme ve Yönlendirme Araçları: Zararlı içeriklerin öğrencilerden uzak tutulması için gelişmiş filtreleme ve yönlendirme araçları sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Ateş, F. (2013). *İlkokul ve Ortaokul Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi ve Uygulamalarına Yönelik Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Bahçe, A. (2010). *Hayat Bilgisi Öğretiminde Değerlerin Kazandırılma Düzeylerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Konya.
- Çelikkaya, T. ve Filoğlu, H. (2014). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değer kavramına ilişkin görüşleri ve değerler eğitimi uygulamaları. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 71-85. <https://openaccess.ahievran.edu.tr>
- Köylü, M.(2007),Ruh Sağlığı Ve Din: Batı Toplumu Açısından Bir Değerlendirme, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(23), 65-92.
- Legard, R. Keegan, J. ve Ward, K. (2003), In-deptInterviews. In J. Ritchie & J. Lewis (Ed.), *Qualitati ve Research and Practice: A Guide for Social Sicine Students and Researchers içinde* (139-169). London: SAGE Publications
- MEB (2005). Sosyal Bilgiler Dersi Müfredatı
- Merriam, S. B.(2013).Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Oladipo S. E. (2009). Psychological Empowerment and Development. *Edo Journal Of Counselling*, 2(1), 119-126.
- Pırnaz, H. ve Kuru, Ö. (2022). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik görüşleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(3), 12-30. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erziefd>
- Pırnaz, E. (2020), *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine Ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Kök Değerlere yönelik Görüşleri (Kahramanmaraş İli Örneği)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kahramanmaraş.
- Tarhan, Ö. (2011), Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanındaki Türkçe Çalışmalar(2005-2010) Literatürü, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(29), 179-186.
- Taymur, Z. A. (2015), İlkokul Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi ve Uygulamalarına Yönelik Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma: Batman İl Örneği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Gaziantep.
- Turan, İ. ve Nazıroğlu, B. (2016). Medyada Değerler Eğitimi. M. Köylü.*Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi*, 159-180.
- Ünlü, M. ve Kaşkaya, A. (2018). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değer eğitimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Turkish Studies - Educational Sciences*, 13(3), 1663-1684. Retrieved from <https://dergipark.org.tr>
- Yaylak, E. (2016). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin eğitimde sosyal medyayı kullanım düzeyleri ve görüşleri. *Uluslararası Eğitim Teknolojileri Dergisi*, 2(1), 35-50.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı)Ankara

Aslan, Y. ve Teyfur, E. (2024). Sosyal bilimler öğretmenlerinin sosyal medya ve değerler eğitimi üzerine görüşleri: Bitlis- Ahlat örneği üzerine nitel bir araştırma. *Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 82-100.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Tematik Araştırmalar Dergisi, (2024), 1 (1), 101-114.
The Journal of Thematic Research in Educational Sciences, (2024), 1 (1), 101-114.
Araştırma Makalesi / Research Paper

Sanatta Kimlik ve İnsan Doğası Kavramının Sosyal Algıda Yorumlaması: Kiki Smith Örneği

Interpretation of the Concepts of Identity and Human Nature in Social Perception in Art: The Example of Kiki Smith

Sayfa | 101

Uğur KARA, Yüksek Lisans Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, uur.kaara3596@gmail.com, [0009-0002-6673-5272](mailto:uur.kaara3596@gmail.com)

Geliş tarihi - Received: 16 Kasım 2024
Kabul tarihi - Accepted: 4 Aralık 2024
Yayın tarihi - Published: 16 Aralık 2024

Öz. Beden, kimlik ve doğa arasındaki ilişkileri derinlemesine ele alan Feminist Sanatın önemli temsilcilerinden Kiki Smith, parçalanmış, yaralanmış ve çöküş halindeki beden temsilleri ile klasik bedensel estetiği yıkararak, insan bedeninin kırılganlığını ve kontrol dışı doğasını vurgular. Sanatçının Katolik yetiştirilmişliği, bedensel acı, ölüm ve başarısızlık temalarına olan ilgisini beslemiş, bu da onu özellikle kadın bedeni üzerindeki sosyal ve kültürel tabuları sorgulamaya yönlendirmiştir. Smith, cam boncuk, kumaş ve iplik gibi geleneksel "feminen" materyaller kullanarak sanatsal medya hiyerarşisini aşarken, eserlerinde bedeni bir özne olarak yeniden konumlandırır. Bu makale, Smith'in eserlerini toplum, ideoloji ve feminist sanat bağlamında değerlendirirken, sanatçının biyolojik süreçleri kullanarak toplumsal görüşlere nasıl meydan okuduğunu vurgular. Smith'in sanatı, toplumsal ideolojilere karşı bireysel bedeni sahiplenme çağrısı yaparak, bedensel kimlik ve toplumsal roller arasındaki ilişkiye güçlü bir eleştiri sunar. İnsan doğasının olağan algılanma biçimine karşı çıkan Smith, bu baskılara sanatı aracılığıyla meydan okuyarak bireyin kendini özgürce ifade edebilme hakkını savunur.

Anahtar Sözcükler: "Toplum", "Beden", "Feminizm", "Kiki Smith".

Abstract. Kiki Smith, one of the significant representatives of Feminist Art, who deeply explores the relationships between body, identity, and nature, breaks down classical bodily aesthetics through representations of fragmented, wounded, and decaying bodies, emphasizing the fragility and uncontrolled nature of the human body. Her Catholic upbringing has fueled her interest in themes of bodily pain, death, and failure, leading her to question social and cultural taboos, particularly concerning the female body. By using traditionally "feminine" materials such as glass beads, fabric, and thread, Smith transcends the hierarchy of artistic media and repositions the body as a subject in her works. This article evaluates Smith's works in the contexts of society, ideology, and feminist art, highlighting how the artist challenges social norms through the use of biological processes. Smith's art offers a powerful critique of the relationship between bodily identity and social roles, calling for an individual reclaiming of the body against societal ideologies. By challenging the conventional perception of human nature, Smith defends the right of individuals to freely express themselves, resisting these pressures through her art

Keywords: "Society", "Body", "Feminism", "Kiki Smith".

Extended Abstract

Introduction. This paper explores the intricate interplay between identity, nature, and the human body in the context of Kiki Smith's works, a significant representative of Feminist Art. Smith challenges classical aesthetics by depicting fragmented, wounded, and decaying bodies, emphasizing the fragility and uncontrollable nature of the human body. Influenced by her Catholic upbringing and themes of bodily pain, death, and failure, Smith questions social and cultural taboos, particularly those surrounding the female body. By employing traditionally "feminine" materials, such as glass beads, fabric, and thread, she dismantles artistic hierarchies and repositions the body as a subject of resistance.

Art and Society. The relationship between art and society is central to Kiki Smith's work. Her art functions as a platform for ideological critique and social commentary. Works such as Virgin Mary and Lilith illustrate her engagement with cultural narratives and the representation of the female body. For example, Smith's reinterpretation of Virgin Mary as flayed critiques the passive and idealized depictions of women in religious iconography, presenting a figure that is both vulnerable and resistant. Similarly, Lilith reclaims a traditionally vilified mythological figure as a symbol of female empowerment and defiance.

Smith's artistic approach reveals how art reflects and challenges societal norms. By exploring the symbolic and physical boundaries of the body, she critiques the patriarchal mechanisms of control. Her works mirror broader feminist efforts to critique gender inequality and advocate for autonomy and self-expression.

Kiki Smith's Works in the Context of Art and Society. Smith's art, particularly her choice of materials and techniques, further underscores her engagement with societal and feminist themes. Her use of wax, bronze, and fabric disrupts traditional art-making practices while introducing tactile and emotional depth to her works. Fragmented body imagery, often featured in her pieces, highlights the tensions between individuality and societal constraints, exposing the ways in which power structures seek to regulate and define bodies.

Works like Daphne emphasize themes of transformation and agency. Referencing Greek mythology, Smith reimagines Daphne's escape from violence as an act of self-empowerment, reinforcing the notion of the body as a site of resilience. This approach aligns with Smith's overarching goal of reclaiming and redefining the representation of women in art and society.

Conclusion. Kiki Smith's body of work is a profound critique of societal ideologies and a call for the reclamation of the body as a space for resistance and liberation. By blending personal and universal themes, her art invites reflection on human vulnerability, autonomy, and empowerment. Her contributions hold a vital place not only within feminist art but also in contemporary discussions about the intersections of identity, nature, and societal control. Through her evocative works, Smith challenges viewers to reconsider traditional perceptions and embrace the complexities of the human condition.

Giriş

Kiki Smith, çağdaş sanatın en etkileyici figürlerinden biri olarak, sanat ve toplum arasındaki dinamik ilişkiyi feminist bir bakış açısıyla ele alan çalışmalarıyla tanınmıştır. Sanatı, bireyin bedensel ve ruhsal varlığını keşfetmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal cinsiyet, güç ve kimlik gibi derin toplumsal meseleleri de incelemektedir. Katolik bir arka plandan gelen Smith, dini semboller ve imgeleri dönüştürerek kadın bedenine yönelik geleneksel algıları sorgular ve bu imgeleri feminist bir perspektifle yeniden yorumlamaktadır. Sanatında bedenın kırılğanlığını ve gücünü vurgulayan Smith, hem toplumsal normlara meydan okuyan hem de bireysel ve kolektif hafızayı dönüştüren eserler üretmiştir. Bu bağlamda, Smith'in eserleri, feminist sanatın toplumsal değişimi tetikleyebileceği güçlü bir alan yaratmaktadır.

Kiki Smith, 1954 yılında Almanya'nın Nürnberg kentinde doğmuş Amerikalı bir sanatçıdır. Babası tanınmış minimalist heykeltıraş ve mimar Tony Smith'tir. Smith, ailesiyle birlikte New Jersey'de büyümüş ve New York'a taşınmadan önce çocukluk ve ergenlik dönemlerini burada geçirmiştir. Kiki Smith, babası Tony Smith'in sanatın, sayılarla ve organik yapılarla olan ilişkisine duyduğu ilgiden derin bir şekilde etkilenmiştir. Babasının favori kitaplarından *biri olan Büyüme ve Form Üzerine (On-Growth-and-Form)* (D'Arcy Thompson, 1917), doğal formların matematiksel ve biyolojik düzenine dair içerikler sunar. Kiki, bu kitap ve babasının çevresindeki nesnelere olan hassasiyetiyle büyümüş; organik yapılar ve sayılara yönelik ilgi ona da geçmiş, sanatında önemli bir yer tutmuştur. Babasının sanatla kurduğu bu düşünsel bağlantıyı kendi pratiğine taşıyarak, bedenle ve doğal nesnelere olan ilişkisini sayılar ve formlar üzerinden ifade eder. Bu durumu şu sözlerle açıklar; Sanat bir denge eylemidir. Bu, bir tür süreç yoluyla anlam yaratmak, enerjinizi kullanarak hiçbir şeyden bir şey yaratmakla ilgilidir. Sayılara çok önem veriyorum. Yaptığım her şey sayılarla yönlendirilir, ancak çoğu insan bunu bilmez. Bir şey yaparken, "Sayılara bir bakayım," derim. Nesnelere (eşyaların) nasıl ölçüldüğü bedenle, bedene olan ilişkiyle çok ilgilidir. Babam [Tony Smith] bu tür şeylere çok ilgi duyardı ve bu benim de ilgi duyduğum bir şey—bir şeyin nasıl hissettirdiğine dair görsel bir yanıt (Dreishpoon, 2022, s. 375).

Smith, sanatında insan bedeninin sınırlarını ve biyolojik süreçlerini keşfederek, kadın bedenine yönelik toplumsal ve kültürel tabuları sorgulayan güçlü eserler üretmiştir (Langer & Weitman, 2005). Sanatçı bir aileden gelmesi üzerine Kiki Smith "Bir sanat ailesinden geliyorsanız, sanat yapmanın normal bir pratik olduğunu düşünürsünüz; bu, ifade etmenin bir dili gibi, konuşmak veya matematik yapmak veya yazmak gibi." (Smith & Schleifer, 1991, ss 84-87) ifadelerini kullanmıştır.

1970'lerin sonlarında Smith, sosyal değişim ve politik katılıma odaklanan bir sanatçı kolektifi olan Collaborative Projects, Inc. (Colab) grubuna katılmıştır. 1980'deki "Times Square Show" adlı sergisinde ilk anatomik türevli çalışmasını sergileyerek, bedenın gelecekteki keşiflerine zemin hazırlamıştır. Bu dönemde performans sanatı ve sokak sanatı ile ilgilenmeye başladı. Aynı yıl, babasının ölümünden sonra, balmumu bir elin yosunla kaplı olduğu ve koyu yeşil su dolu bir kavanozda yüzen ilk eserini üretmiştir. Bu eser, ölümünden sonraki yaşamı hem rahatsız edici hem de teselli edici bir şekilde betimliyordu (Wells, 1990).

Smith'in çalışmaları, babasının ölümünden ve 1985'te acil tıp teknisyeni olarak eğitim almasının ardından önemli ölçüde gelişmiştir. Bu deneyim, beden anlayışını derinleştirerek, insan anatomisini canlı bir şekilde tasvir eden Mülkiyet Kanununun Onda Dokuzudur (Possession Is Nine-Tenths of the Law) gibi eserler yaratmasına yol açmıştır. Bu seride, insan organlarının anatomik olarak doğru görüntüleri, baskı sürecinden kalan fazla mürekkep ile karalanarak baskılandı ve bu, hayatın dengede olduğu anların yoğunluğunu yansıtıyordu.

Şekil 1: *Possession Is Nine-Tenths of the Law* (1985), mürekkep ilaveli serigrafi ve monotipler, 55 x 43,1 cm

Smith'in minimalist eğilimleri babası heykeltıraş Tony Smith'e kadar izlenebilir, ancak aynı zamanda Eva Hesse ve Lee Bontecou gibi kadın sanatçılardan da önemli ölçüde etkilenmiştir. Kendini "heykel değil, şeyler yapan" biri olarak tanımlayan Smith, eserlerine dikiş, dokuma ve yorgan yapımı gibi geleneksel kadın üretim tekniklerini dâhil etti. Bu "eski teknolojiye" bağlılık, beden dokusunu yaratım süreciyle konuşmasına izin verme hedefiyle uyumluydu (Wells, 1990).

Smith'in sanatı, vücudun fiziksel ve sembolik sınırlarını keşfederek, biyolojik süreçleri sanatına dâhil eder. Eserleri, kadın bedeninin patriyarkal sistemdeki temsiline karşı güçlü bir duruş sergiler ve kadınların güç ve bağımsızlıklarını vurgulayarak feminist sanatta önemli bir yer edinen sanatçılardan

biridir. Smith, vücudun iç işleyişini ve biyolojik süreçleri görünür kılarak, bu süreçlerin doğallığını vurgulamayı amaçlamıştır.

Kiki Smith bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıdaki gibidir;

“Bedenlerimiz temelde bizden çalındı ve bu, kendi alanımızı geri kazanmaya çalışmakla ilgili.

Kendi deneyimimizi kucaklamak ve topluma veya kültüre varlığımızı küçümseyen şeyler vermemek gerekiyor. Kendi deneyiminizi kucaklamalı ve kararlı ve ısrarcı olmalısınız” (Smith & Schleifer,1991, ss 84-87).

Smith'in etkisi sanatıyla sınırlı kalmaz; 2006'da TIME 100 listesi, 2013'te ABD Dışişleri Bakanlığı Sanat Madalyası ve 2016'da Uluslararası Heykel Merkezi'nin Yaşam Boyu Başarı Ödülü gibi birçok ödül almıştır. Eserleri dünya çapında sergilenen sanatçı, NYU ve Columbia Üniversitesi gibi kurumlarda öğretim rolleriyle çağdaş sanata katkıda bulunmaya devam etmektedir. Smith'in çalışmaları, insan durumu, doğa ve evreni keşfetmeye olan bağlılığını vurgulayarak onu çağdaş sanat dünyasında önemli bir figür haline getirir (Real, 2024).

Sanat ve Toplum İlişkisi

Sanat ve toplum tarih boyunca sürekli bir etkileşim içinde olmuştur. Sanatın, toplumun değerleri, inançları ve sosyal yapıları üzerinde derin bir etkisi vardır. Sanat, yalnızca estetik bir değer sunmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal olaylara, ideolojilere ve kültürel değişimlere de ayna tutar. Sanatın toplumsal işlevi ve sanatçının rolü, toplumun yapısına ve dönemine göre değişiklik göstermiştir. Sanat, toplum üzerinde çeşitli şekillerde etkili olur. İlk olarak, sanat toplumsal değerlerin ve normların yansıtıcısıdır.

İlkel toplumlarda sanat, sosyal, ekonomik ve kültürel dinamiklerin bir ürünü olarak toplumun günlük yaşamıyla yakından ilişkilidir. Sanat, yalnızca bireysel bir yaratıcılık değil, aynı zamanda toplulukların çevresel, tarihsel ve toplumsal koşullarının bir yansımasıdır. İlkel topluluklarda sanat eserleri hem işlevsel hem de estetik özellikler taşır; bu, onların günlük yaşamlarına derin bir şekilde entegre olmasını sağlar. Örneğin, estetik unsurlar, kullanılan nesnelere işlevselliğini tamamlar ve bu unsurlar genellikle o topluluğun kültürel ve sembolik dünyasını ifade eder.

Boas, ilkel sanatta estetik ve teknik beceri arasındaki ilişkinin önemine dikkat çeker. Sepet dokuma, çömlek yapımı ve ahşap oymacılığı gibi pratik işler, aynı zamanda sanatsal yaratıcılık için bir zemin oluşturur. İlkel sanatın biçimsel unsurları, bu toplumların çevresel koşullarına, teknolojik becerilerine ve kültürel alışkanlıklarına göre şekillenir. Bunun yanı sıra, sanat, toplumsal ve ritüel anlamlar taşıyarak bireylerin ve grupların kimliklerini güçlendirmekte ve topluluk içindeki sosyal bağları pekiştirmektedir (Boas, 2021).

Antik Yunan'da sanat, toplumsal değerler ve inançlarla yakından ilişkiliydi. Sanattaki temalar genellikle tanrılar, kahramanlık hikayeleri ve mitolojik olaylarla bağlantılıydı. Bu, toplumun kolektif bilinç ve inançlarını sanat yoluyla ifade etmesine olanak tanıyordu. Sanat sadece bir estetik ifade aracı değil, aynı zamanda felsefi ve etik değerlerin bir yansımasıydı. Platon ve Aristoteles gibi filozoflar, sanatın taklit (mimesis) olarak doğasına dair fikirler ortaya koymuş, ancak sanatı aynı

zamanda toplumsal eğitimin bir aracı olarak değerlendirmişlerdir. Bu çerçevede, Antik Yunan sanatında sanat ve toplum ilişkisi, bireysel ve toplumsal değerlerin, dini inançların ve estetik anlayışın bir birleşimi olarak görülebilir. Sanat, toplumun kimliğini şekillendiren ve aynı zamanda bu kimliği yansıtan bir araç olarak işlev görmüştür (Seltman, 1946).

Rönesans dönemi sanatçıları, dönemin dini ve politik liderlerinin himayesinde çalışarak eserlerinde bu liderlerin gücünü ve etkisini yansıtmışlardır. Benzer şekilde, süslemeli tarzı ve ihtişamıyla karakterize edilen Barok dönemi, kendi zamanının sosyo-politik karmaşıklıklarını yansıtmıştır. Modern toplumda ise sanat, daha bireysel ve özgün ifadelerin aracı olarak görülmekte, bu da sanatın toplumdaki genel fikirlerin dışına çıkma potansiyelini arttırmaktadır (Steinhof, 1937).

Çağdaş sanatta ise 20. yüzyılın sonlarından itibaren toplumsal olguları merkezine alan ve bu bağlamda estetik sınırları yeniden tanımlayan bir anlayış gelişmiştir. Geleneksel sanat anlayışından farklı olarak, çağdaş sanatçılar, yalnızca bireysel ifade biçimlerine değil, aynı zamanda toplumsal meselelerin eleştirel analizine odaklanmıştır. Irk, cinsiyet, sınıf, kimlik, çevre, küreselleşme ve siyasi adaletsizlik gibi konular, çağdaş sanatın temel temaları haline gelmiştir. Bu bağlamda, sanat, yalnızca bir estetik deneyim sunmanın ötesine geçerek, toplumsal gerçekliklerin sorgulandığı ve yeniden anlamlandırıldığı bir platforma dönüşür. Sanatçılar, toplumsal olguları problematik hale getirerek izleyiciyi bu sorunlarla yüzleşmeye ve eleştirel bir bakış açısı geliştirmeye davet eder. Bu süreç, sanatın pasif bir seyirlik olmaktan çıkıp, aktif bir iletişim ve dönüşüm aracına evrilmesini sağlamıştır. Örneğin, feminist sanatçılar toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini görünür kılarken, çevreci sanatçılar doğa tahribatını sorgulayan eserler üretir. Benzer şekilde, kimlik politikalarını ele alan eserler, bireyin toplumla olan ilişkisini ve bu ilişkideki güç dinamiklerini yeniden düşünmeye zemin hazırlar.

Sanatın bir diğer önemli etkisi, toplumsal eleştiri ve farkındalık yaratma kapasitesidir. Sanatçılar, eserleri aracılığıyla sosyal adaletsizlikleri, eşitsizlikleri ve toplumsal sorunları gündeme getirirler. Bu, toplumun bu konular hakkında düşünmesini ve tartışmasını teşvik eder. Özellikle feminist sanat hareketi, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet rolleri gibi konuları ele alarak toplumsal değişim için önemli bir platform sağlamıştır.

Kiki Smith Eserlerinin Sanat ve Toplum İlişkisi Bağlamında İncelenmesi

Kiki Smith'in *Virgin Mary* adlı eseri, sanat ve toplum ilişkisi bağlamında ele alındığında, Katolik ikonografisinin derin sembolik anlamları ile çağdaş feminist eleştiriye bir araya getiren önemli bir çalışmadır. Smith, bu eserinde Meryem Ana figürünü kullanarak, kadın bedeninin dini ve toplumsal söylemlerde nasıl temsil edildiğini ve bu temsilin kadın kimliği üzerindeki etkilerini sorgulamaktadır.

Smith'in sanat pratiği, sıklıkla bedenin hem fiziksel hem de metaforik anlamlarını araştırmak üzerine kuruludur. *Virgin Mary* adlı eserinde, Meryem Ana'nın geleneksel olarak saflık, annelik ve itaat gibi değerlerle ilişkilendirilmiş olması, Smith'in bu figürü yeniden yorumlamasına zemin hazırlamıştır. Sanatçı, bu çalışmada Meryem Ana'nın vücudunu flayed (derisi yüzülmüş) olarak tasvir ederek, bu dini ikonun kırılabilir ve savunmasız yönlerini öne çıkarır. Bu, geleneksel Meryem Ana tasvirlerinin aksine, bedenin fizikselliğine vurgu yaparak somut bir figür olarak yorumlar

Şekil 2: Virgin Mary (1993), bronz ve gümüş, 167,64 cm x 64,77 cm x 43,18 cm, San Francisco Museum of Modern Art

Smith'e göre, Meryem Ana figürü, kadını cinsellikten arındırarak bir tür "nötrleştirme" işlemi gerçekleştirmektedir; bu da kadının toplumsal olarak pasif ve boyun eğen bir rol üstlenmesine yol açmaktadır. Sanatçı, Meryem Ana'yı bedeninin içsel gerçekliğine geri döndürerek, onu sadece kutsal bir anne figürü olarak değil, aynı zamanda bir kadın olarak yeniden yorumlar. Bu yorum, kadının dini ve toplumsal bağlamlarda nasıl konumlandırıldığını sorgular ve bu konumlandırmanın bedensel ve toplumsal kimlik üzerindeki etkilerini tartışmaya açar.

Kiki Smith bir röportajında eser hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: "Meryem Ana her zaman kollarını uzatır, bu da bedeni savunmasız kılar. Savunmasız ve merhametlidir, ancak savunmasız olmak, içgörüyü kaybetmektir. Sizi açığa çıkarır. Benim için, bu kadar savunmasız olmak, tüm iç organlarınızı kaybetmenize, kendinizi kaybetmenize neden olabilir... Meryem Ana'nın merhameti yüzünden "neutered" olmasına kızgınım... Meryem Ana'nın duruşu, kadınlığınızı ve cinselliğinizi sizden alır." (Gould, 1992, ss 16-18).

Sonuç olarak, *Virgin Mary* adlı eser, toplumsal açıdan kadına bakışı ele alırken, özellikle dini ikonografide kadın bedeninin nasıl temsil edildiğini ve bu temsilin kadın kimliği üzerindeki toplumsal yansımalarını derinlemesine inceleyen bir çalışmadır. Smith, bu eseri aracılığıyla, izleyiciyi kadın bedeninin dini ve toplumsal anlamlarını yeniden düşünmeye ve bu anlamların feminist bir perspektiften nasıl eleştirilebileceğini keşfetmeye davet eder.

Feminist bir perspektiften bakıldığında, Smith'in bu eseri, geleneksel cinsiyet rollerinin dayattığı sınırları sorgular ve kadın bedeninin kendi özerkliğini ve çok yönlülüğünü kutlar. Meryem Ana'nın kutsal ama aynı zamanda cinsellikten arındırılmış temsiline yönelik eleştiriler, bu eserde kadın bedenine dair daha kapsamlı ve özgürleştirici bir yorumun kapısını aralamaktadır. Smith'in çalışması, hem bireysel kadın deneyimlerine hem de kadınların toplumsal temsiline dair yeni bir feminist söylem geliştirmiştir.

Şekil 3: Lilith (1994), silikon, bronz ve cam, 81,3 × 68,6 × 44,5 cm, 74,8 kg. Roy R. and Marie S. Neuberger Vakfı.

Smith, bu eserinde, Talmudik folklordaki kadın şeytan olarak bilinen, efsanevi "ilk Havva" Lilith'i bir feminist kahraman olarak yeniden yorumlamayı amaçlamıştır. Lilith, postbiblik Yahudilikte yeni doğmuş çocukları öldüren vampir benzeri bir baştan çıkarıcı olarak tanımlanmıştır ve Adem'in ilk eşi olarak, tozdan değil kaburga kemiğinden yaratılarak kocasına eşit olması amaçlanmıştır. Ortaçağ'da yapılan İncil yorumlarına göre, Lilith yaratılır yaratılmaz çift arasında tartışma çıkmıştır. Lilith, eşitliklerinde ısrar etmiş ve Adem'in erkek olarak üstte yatmasının uygun olduğunu savunan görüşüne karşı çıkarak, Tanrı'nın adını söylemiş ve yerçekimine meydan okuyarak cennetten başka bir aleme uçmuştur. Smith'in heykelindeki sıra dışı poz ve sert bakış bu efsaneyi yansıtmaktadır (Rosenthal, 1996).

Lilith figürü, feminist sanat eleştirisinde sıklıkla tartışılan bir semboldür. Geleneksel olarak kötü bir kadın figürü olarak tasvir edilen Lilith, 1970'lerde feministler tarafından kahramanca bir figür olarak yeniden sahiplenilmiştir. Smith'in bu eseri, Lilith'in bu feminist yorumunu benimser ve onu hem güçlü hem de savunmasız bir figür olarak gösterir. Lilith'in bronzdan yapılmış bedeni, klasik heykel sanatından uzak, daha hayvansı ve içgüdüsel bir duruşla tasvir edilmiştir. Eser, izleyiciyi Lilith'in güç ve kırılabilirlik arasındaki bu ince dengede kalmış varoluşunu düşünmeye davet eder.

Eser, kadın bedeninin hem kutsal hem de şeytani olarak algılanabileceği, toplumsal normlara uymayan bir figür olarak sunulmasıyla dikkat çeker. Marina Warner'ın belirttiği gibi "Smith'in çalışmaları genellikle kadın karakterlerin ve hayvanların yeniden değer kazandığı ve pozitif güç

kazandığı yeni bir mitolojik bestia'yı temsil eder” (Briggs et al., 2008). Bu bağlamda, Smith'in *Lilith* heykeli, sanatta sembolizmin gücünü ortaya koyarak toplumun kadınlara yönelik önyargılarını, korkularını ve beklentilerini sorgulayan güçlü bir eser olarak öne çıkar.

Feminist sanat perspektifinden bakıldığında, Lilith toplumsal normların dışında kalan kadınların güçlenmesini temsil eder. Smith, bu eserinde kadın bedenine ilişkin mitolojik ve kültürel anlatıları deforme ederek, kadın deneyimlerinin daha çeşitli ve özgürleştirici bir şekilde ifade edilmesine olanak tanır. Böylece Lilith, feminist sanatın toplumsal cinsiyet eşitliği ve bireysel özgürlükler için bir araç olabileceğini güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.

Şekil 4: Daphne (1993), alçı ve cam, 210 x 81 x 43 cm

Smith'in Daphne adlı çalışması, ağaç dalları ile yer değiştiren çıplak bir kadın bedenini tasvir etmektedir. Bu, Yunan mitolojisinde nimf Daphne'nin, tanrı Apollo tarafından tecavülden kaçınmak için bir defne ağacına dönüşmesine atıfta bulunur. Kadının, şiddet içeren cinsel saldırıdan kaçınmak için kendini dönüştürmesi, Smith'in gerçek boyutlu eserinde yakalanmıştır. Kadının beden parçalarını kendini koruma eylemi olarak çıkarması, erkek sanatçının geleneksel olarak kadın bedenini yıkıcı bir şiddet eylemi olarak parçalamış olduğu sanat tarihinde ironiktir. Smith sanatıyla kadın imgesini güçlü, bağımsız bir figür haline dönüştürme gücünü göstermektedir. Daphne figürü, kendi yaratıcılığıyla güçlendirilmiştir; bedenindeki değişiklikler, dışarıdan müdahale ile değil, kendi eylemi olarak gerçekleşmiştir (Holmstrom, 2017).

Eserlerinde bedenler genellikle bir bütün olarak değil, parçalar halinde temsil edilir; bu parçalar çoğu zaman bir felaketin ardından gövdeden kopmuş gibi görünür. Smith, geçmiş eğitiminde aldığı insan anatomisine doğrudan atıfta bulunur, örneğin derisiz Bakire Meryem (Resim 2) heykelinde olduğu gibi. Smith'in bu figürleri, sürekli bir çöküş halinde olan bir bedensel varlık olarak tanımlanır. Kendi sanatı hakkında Kiki Smith şu açıklamalarda bulunmuştur: "İnsanlar ölmekteyken, bedenleri üzerinde kontrolü kaybediyorlar. Bu işlev kaybı, bazen aşağılayıcı ve korkutucu görünebilir. Ancak öte yandan, bunu bir tür bedenün özgürleşmesi olarak da görebilirsiniz. Bu, sosyal yapıları düşünmek için hoş bir metafor gibi görünüyor—toplumdaki çeşitli ideolojilerin bedenleri kontrol etme çabalarına rağmen insanların kontrolü kaybetmesi durumu, tıpkı tıp, din, hukuk gibi... Kontrol hakkında düşünün: Kim bedenün kontrolüne sahip? Beden kendisi üzerinde kontrol sahibi mi? Siz mi kontrol ediyorsunuz? ... Zihin beden üzerinde kontrol sahibi mi? Toplum mu?" (Ross, 1997, ss 149-156).

Şekil 5: Untitled (1992), balmumu ve kâğıt.

Smith'in Untitled (1992) eseri, insan diseksiyonuna daha doğrudan bir atıfta bulunur ve cinsiyet yapılarındaki ayrılıkların daha fazla yakınlaşmasını denemektedir. Eser, bir insan figürünün gerçek boyutlu kâğıt maket heykelidir. Cinsiyeti belirtilmeyen eserde göğsün, göğüs kafesi bölgesinde sternumun uzandığı bir kesi yapılmıştır. Bu kesikten boyalı kağıtlar dökülür ve heykelin önüne serilir. Cinsiyeti gibi, dökülen kağıtlarda belirgin olmayan bir şekilde yayılır ve bu figürün evrensel değerini artırır. Kağıtların organları andırmaması eserin sembolik değerini ortaya koyar. Smith'in Bakire Meryem'i gibi, figür pasiftir; eller yanlarında, başı yukarı kaldırılmış ve öne bakmaktadır. Karın boşluğundan dökülen organlara figürden duygusal bir tepki yoktur, bu da bu figürün sembolik bir

figür olduğunu, gerçek anlamda ele alınan bir konu olmadığını belirtir. Eserin anlamı, Smith'in eserlerinin bağlamında oldukça açık bir şekilde okunabilir: bizi ayıran şeyler, hepimizin sahip olduğu ortak noktalardan çok daha az önemlidir. Smith bize hepimizin insan olduğumuzu hatırlatır. Tüm farklılıklarına rağmen paylaşmakta olunan ortak deneyimlerin çok daha önemli olduğunu hatırlatır.

Tartışma

Kiki Smith'in eserleri, sanatın toplumsal algıları sanatsal ürünlerinde irdelemektedir. Yaralanmış ve dönüşüm geçiren beden imgeleri, patriyarkal sistemin nasıl kontrol ettiğine ve toplumsal cinsiyet normlarının birey üzerinde nasıl bir baskı oluşturduğuna dair güçlü bir eleştiri olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, Smith'in çalışmaları feminist sanatın temel işlevlerinden biri olan toplumsal eleştiri mekanizmasını etkin bir şekilde kullanmaktadır.

Smith'in özellikle dini ikonografiye yaptığı müdahaleler, sanatın sadece estetik bir araç olmadığını, aynı zamanda ideolojik yapıların eleştirisi için bir platform olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, "Virgin Mary" eseri, kadın bedeninin tarih boyunca kutsal ve pasif bir şekilde tasvir edilmesine meydan okurken, Meryem Ana figürünü savunmasız bir birey olarak yeniden yorumlamaktadır. Bu yaklaşım, dini ikonların feminist bir perspektifle nasıl yeniden değerlendirilebileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Buna ek olarak, Smith'in "Lilith" gibi eserleri, kadının tarih boyunca ötekileştirilmesine dair güçlü bir karşı duruş sergiler. Lilith'in feminist bir kahraman olarak yeniden yorumlanması, kadının güç ve bağımsızlık arayışını simgeleyen bir sembol olarak sanat tarihindeki yerini güçlendirmektedir. Smith'in bu mitolojik figürlere getirdiği feminist bakış açısı, geçmişe eleştirel bir şekilde bakarak gelecekte daha kapsayıcı bir toplumsal algının nasıl inşa edilebileceğine dair ipuçları sunar.

Yorum

Kiki Smith'in eserleri, sanatın yalnızca estetik bir ifade değil, aynı zamanda ideolojik ve toplumsal eleştirin bir aracı olduğunu etkileyici bir şekilde ortaya koymaktadır. Smith'in, kadın bedenini ve kimliğini merkeze alarak oluşturduğu eserler, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ve bireysel özgürlüğün önündeki engelleri sorgularken, izleyiciyi eleştirel bir bakış açısı geliştirmeye davet etmektedir.

Smith'in çalışmaları, özellikle "Virgin Mary" ve "Lilith" gibi eserleri, toplumsal görüşleri ve dini sembollerin feminist bir perspektifle yeniden yorumlanmasının önemini vurgulamaktadır. Bu eserler, kadın bedeninin tarih boyunca hem yüceltildiği hem de kontrol altına alınmaya çalışıldığı bağlamları eleştirel bir şekilde ele alır. Smith'in sanatı, kadın deneyimlerinin çeşitliliğini ve karmaşıklığını kutlayan, aynı zamanda bu deneyimlerin patriyarkal yapılar içinde nasıl şekillendiğine dikkat çeken güçlü bir mesaj sunmaktadır.

Eserlerinde kullandığı materyaller ve teknikler, sanat dünyasındaki geleneksel hiyerarşileri yıkarak, kadınların yaratıcı katkılarını ve dokunsal sanatın önemini ön plana çıkarır. Cam, balmumu ve

kumaş gibi "feminen" olarak algılanan materyalleri kullanarak Smith, sanatın yalnızca görsel değil, aynı zamanda duygusal ve dokunsal bir deneyim olduğunu vurgulamaktadır.

Bu makale, Smith'in eserlerini toplum, beden ve kimlik bağlamında kapsamlı bir şekilde ele alırken, sanatçının feminist sanat tarihindeki yerini ve çağdaş sanat dünyasına olan katkılarını da etkileyici bir şekilde ortaya koymaktadır. Smith'in sanatı, toplumsal algıları ve ideolojileri sorgulamanın yanı sıra, bireysel özgürlüğün ve yaratıcı ifade biçimlerinin savunulması açısından ilham verici bir örnek oluşturmaktadır.

Sonuç

Kiki Smith'in sanatı, kadın bedeninin ve kimliğinin toplumsal ve kültürel alışlagelmiş fikirlerce sınırlandırılmasına karşı güçlü bir direniş çağrısıdır. Sanatçının çalışmaları, bireyin bedenine dair kontrolü yeniden kazanma arzusunu, doğanın kontrol edilemezliği ile paralel bir şekilde ele alır. Smith, eserlerinde toplumsal görüşlere meydan okuyarak, izleyiciyi insan doğasının karmaşıklığı ve özgürlüğün anlamı üzerine düşünmeye davet eder.

Sonuç olarak, Smith'in sanatı, sadece feminist sanat tarihinde değil, genel sanat dünyasında da derin bir etki yaratmıştır. Sanatçının beden, kimlik ve doğa temalarını işlediği eserleri, toplumsal algıların yeniden yapılandırılması ve bireysel özgürlüğün savunulması açısından önemli bir yere sahiptir. Smith'in çalışmaları, yalnızca sanatın estetik boyutuna değil, aynı zamanda toplumsal dönüşüm için bir araç olma potansiyeline de dikkat çeker. Bu bağlamda, Smith'in sanatı, bireyin özgürleşme mücadelesine ilham veren güçlü bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Boas, F. (2021). İlkel sanat (S. G. Esmer, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Briggs, P., Engberg, S., Nochlin, L., Tillman, L. ve Warner, M. (2008). *Review of Kiki Smith: A Gathering, 1980-2005. Woman's Art Journal, 29(2), 66–68.*
<https://www.jstor.org/stable/20358172?seq=1>
- Dreishpoon, D. (2022). *Modern sculpture: Artists in Their Own Words*. Univ of California Press.
- Gould, C. (1992). *Interview with Kiki Smith. In Kiki Smith by Linda Shearer and Claudia Gould*. Catalogue for Williams College Museum of Art, 16-18.
- Holmstrom, N.G. (2017). *Beautiful, dead, dissected: the dismembered female body in artistic representation. University Of Tasmania*. Thesis. <https://doi.org/10.25959/23239364.v1>
- Kiki Smith. *Possession is Nine-Tenths of the Law*. 1985 | MOMA. (n.d.). The Museum of Modern Art. <https://www.moma.org/collection/works/60046>
- Langer, C. ve Weitman, W. (2005). *Kiki Smith: Prints, books & Things*. *Woman's Art Journal, 26(2), 55.* <https://doi.org/10.2307/3598103>
- Real, C. (2024). *Kiki Smith: Exploring the embodiment of humanity and nature*. Art Summit. <https://www.art-summit.com/kikismith/>
- Rosenthal, N. (1996). *Recent acquisitions. A selection: 1995–1996*. *Metropolitan Museum of Art Bulletin, 54(Fall), 66.*
- Ross, C. (1997). *Redefinitions of abjection in contemporary performances of the female body*. *Res Anthropology and Aesthetics, 31, 149–156.* <https://doi.org/10.1086/resv31n1ms20166971>
- Seltman, C. (1946). *The appreciation of greek art. Journal of the Royal Society of Arts, 94(4715), 324–327.* JSTOR. <https://doi.org/10.2307/41362335>
- Smith, K. ve Schleifer, K. B. (1991). *Inside & Out: An Interview With Kiki Smith*. *The Print Collector's Newsletter, 22(3), 84–87.* <https://www.jstor.org/stable/24554359>
- Steinhof, E. G. (1937). *Art and society. Parnassus, 9(6), 15.* <https://doi.org/10.2307/771867>
- Virgin Mary · SFMOMA. (2024, October 17). SFMOMA. <https://www.sfmoma.org/artwork/97.868/>
- Wells, J. (1990). *The Body as a Democracy. MoMA, 2(6), 18-19.*

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ TEMATİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ (EBTAD)

THE JOURNAL OF THEMATIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES

EBTAD

DERGİPARK

